

**YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DENİZ YOLU İLE KONTEYNER İÇİNDE
TAŞINAN EŞYANIN TÜRKİYE GÜMRÜK
BÖLGESİNE GETİRİLMESİ VE TAŞIYANIN
HAKİMİYETİNİN SONA ERMESİ**

Begüm İLÇAYTO

Danışman

Doç. Dr. Ecehan ARAS

İkinci Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emre CUMALIOĞLU

İzmir, 2019

YÜKSEK LİSANS TEZ JÜRİ ONAY SAYFASI

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Tez Danışmanı: Doç Dr. Ecehan ARAS

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

İkinci Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Emre CUMALIOĞLU

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Tez Jüri Üyesi: Doç. Dr. Bilgehan YEŞİLOVA

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Tez Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Fatma İtir BİNGÖL

Doç. Dr. Çağrı Bulut

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ÖZ

DENİZ YOLU İLE KONTEYNER İÇİNDE TAŞINAN EŞYANIN TÜRKİYE GÜMRÜK BÖLGESİNE GETİRİLMESİ VE TAŞIYANIN HAKİMİYETİNİN

SONA ERMESİ

Begüm İLÇAYTO

Yüksek Lisans Tezi, Özel Hukuk

Danışman: Doç. Dr. Ecehan ARAS

İkinci Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Emre CUMALIOĞLU

Türk Ticaret Kanununun 1178. maddesinin üçüncü fıkrasında, deniz yoluyla taşınan eşyanın, kendilerine teslimi zorunlu makam veya üçüncü kişilere teslimi ile, taşıyanın söz konusu eşya üzerindeki hakimiyetinin son bulacağı düzenlenmiştir. Bununla birlikte, söz konusu hükmün, gümrük mevzuatı gözetilmeksizin yazılmış olması nedeniyle taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin kesin olarak hangi aşamada sona erdiğinin uygulamaya dönük olarak açıklanması zaruridir. Bu çalışmada, Türk Ticaret Kanunu ve gümrük mevzuatının birlikte ele alınması ve ahenk içerisinde incelenmesi amaçlanmıştır.

İki bölüme ayrılmış çalışmanın birinci bölümünde, yurtdışından ülkemiz limanlarına getirilen eşyaya ilişkin ithalat süreci, gümrük mevzuatı ile olan ilişkisi kapsamında ele alınmış ve özellikle Türkiye'deki limanların işletilmesi yöntemleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Sonrasında da, ülkemiz limanlarına getirilerek gümrüklü sahalara alınan eşyaların maruz kalacağı gümrük işlemleri sırasıyla incelenmiş ve bu işlemlerden sonra tabi olacakları gümrük rejimleri açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyeti ile olan bağlantısı sebebiyle teslim kavramı açıklanmış ve zorunlu makam veya üçüncü kişilere teslimin hukuki sonuçları incelenmiştir. Bu doğrultuda, gümrük mevzuatında öngörülen işlemlerin tamamlanabilmesi sırasında liman işletmelerince verilen hizmetlerin hukuki niteliği incelenmiş ve bu işlemlerin tamamlanmasını takiben söz konusu eşyanın ithalatçısına teslimi prosedürü açıklanmıştır. Son olarak, eşyanın teslim alınmaması meselesinin gümrük mevzuatındaki yansımaları, eşya ve taşıdığı konteyner ayrı ayrı incelenerek ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Gümrük Bölgesi, Taşıyanın Hakimiyeti, Gümrük İşlemleri, Konteyner, Gönderilen, Teslim.

ABSTRACT
**BRINGING THE GOODS CARRIED BY SEA WITHIN THE
CONTAINER TO THE CUSTOMS TERRITORY OF TURKEY AND THE
END OF THE CARRIER'S CHARGE**

BEGÜM İLÇAYTO

Msc, Private Law Master

Advisor: Assoc. Ecehan ARAS

Secondary Advisor: Asst. Emre CUMALIOĞLU

It has been regulated that, the carrier's charge on the goods will end up with the delivery of the goods carried by sea, to an authority or other third party to whom the goods must be handed over according to the third paragraph of 1178. article of Turkish Commercial Code. However, it is necessary to explain the exact stage at which carrier's domination shall end up on the carried goods in practice, due to the fact that this provision had been written without considering the customs legislation. In this study, it is aimed to review Turkish Commercial Code and customs legislation together and to discuss them in harmony.

In the first part of the study consisted of two sections, importation process regarding to the goods brought to the ports of our country from abroad was clarified within the context of its relation with customs legislation and it was especially evaluated with the operating procedure of the ports in Turkey. Afterwards, customs transactions for the goods transported to the customs bounded area after their arrival to the ports of our country were examined respectively and customs regimes of which the goods will be subjected after these transactions were explained in detail.

In the second part of the study, the term of delivery was defined because of its contacts with the carrier's charge on the goods and legal consequences of delivery to the compulsory authority or third party were examined. Accordingly, legal nature of the services provided by the port enterprises for the completion of the transactions stipulated in customs legislation was discussed and the delivery procedure of the goods to its importer following to the completion of aforesaid transactions was scrutinized. In conclusion, the reflections of the non-delivery issue on customs legislation were elucidated in terms of goods and container separately.

Key Words: Customs Territory of Turkey, Carrier's Charge, Customs Transactions, Container, Consignee, Delivery.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunmuş olduğum “Deniz Yolu İle Konteyner İçinde Taşınan Eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesine Getirilmesi Ve Taşıyanın Hakimiyetinin Sona Ermesi” adlı çalışmanın, araştırma aşamasından tamamlanmasına kadar olan tüm süreçte, tarafımdan bilimsel ahlak, gelenek ve temellere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Begüm İLÇAYTO

İÇİNDEKİLER

ÖZ	I
ABSTRACT	II
YEMİN METNİ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
1.KONUNUN ÖNEMİ VE ÇALIŞMANIN AMACI	1
2.ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE GÜMRÜK BÖLGESİNE GETİRİLEN EŞYANIN GÜMRÜK MEVZUATI KAPSAMINDA KARŞILAŞACAĞI İŞLEMLER VE KONU İLE İLGİLİ TEMEL AÇIKLAMALAR

1.İTHALAT KAVRAMI VE GÜMRÜK MEVZUATIYLA İLİŞKİSİ	5
1.1.İthalatçı Sıfatının Kazanılması	5
1.2.İthalatla İlgili Ön Araştırmanın Yapılması	6
1.3.Potansiyel Tedarikçiler İle Görüşme ve Pazarlığın Gerçekleştirilmesi / Anlaşmanın Sağlanması	7
1.4.İthalata Yönelik Eşyaların Limana Getirilmesi ve Gümrük İşlemlerinin Yapılması	8
2.İTHALAT VE SERBEST DOLAŞIMA GİRİŞ REJİMİ	9
2.1.Kesin İthalat	10
2.2.Geçici İthalat	11
3.LİMANLAR VE FONKSİYONLARI	11
3.1.Kıyılar ile Kıyı Yapı Tesisleri	12

3.2.Limanların Tanımı	13
3.3.Liman Alt ve Üst Yapısı	14
3.3.1.Liman Alt Yapısı	14
3.3.2.Üst Yapı Tesisleri	15
3.4.Türkiye’de Limanların İşletilmesi ve Özelleştirilmesi	15
3.4.1.İşletme Hakkı Devri	16
3.4.2.Yap – İşlet – Devret / (BOT/Built Operate Transfer)	18
3.5.Limanda Yapılan Faaliyetler	18
4.GÜMRÜK İŞLEMLERİ	19
4.1.Gümrük ile İlgili Temel Kavramlar	19
4.1.1.Türkiye Gümrük Bölgesi	19
4.1.2.Gümrük İdareleri	20
4.1.3.Gümrük Gözetimi ve Gümrük Kontrolü	21
4.1.4.Gümrükçe Onaylanmış İşlem veya Kullanım	21
4.1.5.Risk ve Risk Analizi	22
4.1.6.Ticaret Politikası Önlemleri	22
4.2.Gümrük İşlem Süreci	23
4.2.1.Özet Beyan ve Varış Öncesi Bildirim İşlemleri	23
4.2.2.Gümrük İdaresince Yapılan Risk Analizi	25
4.2.3.Varış Bildirimi ve Taşıtların Kontrolü	25
4.2.4.Eşyanın Limana Gelişinin Gümrük İdaresine Bildirilmesi	25
4.2.5.Geminin Tahliyesi	26
4.2.6.Eşyanın Depolanması	27
4.2.6.1.Geçici Depolama Yerleri ve Gümrük Antreposu Arasındaki Farklar	28
4.2.6.2.Geçici Depolama Yerleri ve Gümrük Antrepo İşleticileri	30
4.2.6.3.Geçici Depolama Yeri ve Gümrük Antrepolarına İlişkin Ortak Hükümler	32
4.3.Gümrük Beyanı	32
4.3.1.Sözlü Beyan	33

4.3.2.Başka Tasarruf Yoluyla Beyan	33
4.3.3.Yazılı Beyan	34
4.3.3.1.Gümrük Beyannamesinin Verilmesi	34
4.3.3.2.Gümrük Beyannamesine Eklenecek Belgeler	35
4.3.3.3.Beyannamenin Tescili	36
4.3.3.4.Muayene İşlemleri: Fiziki Muayene ve Belge Kontrolü	37
4.3.3.5.Eşyanın Çıkış İşlemleri	39
5.GÜMRÜK REJİMLERİ	39
5.1.Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi	40
5.2.Dahilde İşleme Rejimi	42
5.3.Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi	43
5.4.Hariçte İşleme Rejimi	44
5.5.Transit Rejim	45
5.6.Gümrük Antrepo Rejimi	47
5.7.Geçici İthalat Rejimi	47
5.7.1.Deniz Yolu ile Taşınan Konteynerin Limana Geliş İşlemleri	49
5.7.2.Konteynerin Gemiden Tahliyesi, Güvenlik Amaçlı Kontrol ve X-Ray İşlemi	50
5.7.3.Geçici İthalat İzni ile Gelen Konteynerin Dahili Taşımacılıkta Kullanımı	50
5.7.4.İhraç Etme Yükümlülüğüne İlişkin Süre	51
5.7.5.Geçici İthal Edilen Konteynerin Yeniden İhraç Edilmesi	51

İKİNCİ BÖLÜM

TESLİM İLE BİRLİKTE EŞYANIN ÜZERİNDE TAŞIYANIN HAKİMİYETİNİN SONA ERMESİ MESELESİNİN GÜMRÜK MEVZUATI, TÜRK BORÇLAR KANUNU VE İLGİLİ DİĞER MEVZUAT HÜKÜMLERİ UYARINCA İNCELENMESİ

1.TESLİM KAVRAMI	52
2.DENİZ YOLU İLE TÜRKİYE GÜMRÜK BÖLGESİNE GETİRİLEN EŞYANIN TESLİMİ ZORUNLU MAKAM YA DA ÜÇÜNCÜ KİŞİLERCE TESLİM ALINMASININ HUKUKİ SONUÇLARI	59
2.1.Liman İşletmelerince Verilen Boşaltma Faaliyetinin İfası Sırasında Akdedilen Sözleşmenin Hukuki Niteliği	60
2.2.Geçici Depolama Yeri ve Gümrük Antrepolarında Verilen Hizmetin İfası Sırasında Akdedilen Sözleşmelerin Hukuki Niteliği	64
2.2.1.Genel Saklama Sözleşmesi	66
2.2.2.Ardiye Sözleşmesi (Ardiyeciye Bırakma)	67
2.2.3.Ardiye Sözleşmesinin Tarafları	68
2.2.4.Ardiye Sözleşmesinde Müteselsil Sorumluluk	69
2.2.4.1.Alacaklı Bakımından Hüküm ve Sonuçları	70
2.2.4.2.Borçlular Arasındaki İlişki Bakımından	70
2.2.5.Ardiye Sözleşmesi Kapsamında Doğan Yükümlülükler	73
2.2.5.1.Eşyayı Teslim Alma Yükümlülüğü	73
2.2.5.2.Eşyayı Koruma ve Özen Yükümlülüğü	73
2.2.5.3.Muayene ve İhbar Yükümlülüğü	74
2.2.5.4.Saklatana Eşyanın Yanına Girmeye İzin Verme Yükümlülüğü	74
2.2.5.5.İade Yükümlülüğü	75

2.3.İthalatçının Eşyanın Kendisine İadesini Talebi ve Koşulları	75
2.3.1.Konişmentonun Eşyanın Teslimindeki Rolü	75
2.3.2.Yük Teslim Talimat Formu	79
3.EŞYANIN TESLİM ALINMAMASININ GÜMRÜK KANUNU AÇISINDAN SONUÇLARI	83
3.1.Tasfiye Edilecek Eşya	84
3.2.Tasfiyenin Sonuçları	85
3.2.1.Taşınan Eşya Açısından Sonuçları	85
3.2.2.Konteyner Açısından Sonuçları	88
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	93

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
CIF	Cost and Freight
dn	dipnot
E.	Esas
et.	Erişim tarihi
FIO(S)(T)	Free in Out (Stowed) (Trimmed)
GK	Gümrük Kanunu
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
GY	Gümrük Yönetmeliği
K.	Karar
KY	1972 Konteynerle İlgili Gümrük Sözleşmesi'nin ve Geçici İthalat Sözleşmesi'nin Konteynerle İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Yönetmelik
m.	Madde
RG	Resmi Gazete
s.	Sayfa
T.	Tarih
TBK	Türk Borçlar Kanunu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TDK	Türk Dil Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TY	Tasfiye Yönetmeliği
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı

GİRİŞ

1. KONUNUN ÖNEMİ VE ÇALIŞMANIN AMACI

Türk Ticaret Kanunu'nun¹ 1178. maddesinde taşıyanın sorumluluğu, eşyayı teslim ettiği (yahut teslim etmeye hazır bir şekilde gönderilenin emrine hazır tuttuğu) an ile sınırlandırılmıştır ki, bu husus ilgili maddede, eşyanın "taşıyanın hakimiyetinde bulunduğu süre" şeklinde ifade edilmiştir². Taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin son bulma anı çeşitli ihtimaller belirtilerek düzenlenmiştir. Bununla birlikte yurtdışından ülkemize getirilen eşyaların maruz kalacağı gümrük işlemleri ve bu esnada eşyaların gümrük idarelerince belirlenen yerlerde tutulması meselesi göz önünde bulundurulduğunda; maddenin ifade ediliş biçiminden taşıyanın hakimiyetinin hangi aşamada son bulacağı net bir şekilde belirlenmiş değildir.

Türkiye Gümrük Bölgesine, yurtdışından denizyolu ile getirilen eşya ve içinde taşındığı konteyner, gümrük mevzuatımızca belirlenen farklı işlemlere tabi tutulmaktadır. İthalat sürecinin bir uzantısı olan gümrük işlemlerinin tamamlanmasını takiben ve ilgili diğer koşulların yerine getirilmesi ile birlikte eşya, dış ticaret boyutunda yasallık kazanmaktadır.

Gümrük mevzuatınca düzenlenen söz konusu kontrol ve denetimlerin zorunluluğu hali, denizyolu ile taşınan eşyanın, Türk Ticaret Kanunu'nun 1178. maddesinin üçüncü fıkrasının (c) bendi kapsamında, belirli makam yahut kişilere teslimini şart koşmaktadır. Bu düzenlemeden, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin, eşyanın kendilerine teslimi zorunlu makam ve kişilere teslim edilmesi ile sonlanacağı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, taşıyanın Gümrük İdareleri nezdinde yapacağı hangi işlemi takiben eşya üzerindeki hakimiyetinin son bulacağının net bir şekilde belirlenmesi, özellikle taşıyana karşı açılacak sorumluluk davası açısından önem teşkil etmektedir.

Devlet tarafından, Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyaların gümrük işlemleri tamamlanmaya kadar yasal bir zorunluluk sonucu alıkonulmasının bir uzantısı olarak ardiyecilik prosedürü doğmuştur. Ardiyecilik yani eşyaların depolanması faaliyeti liman işletmeleri tarafından verilen temel hizmetlerden

¹ 6102 sayılı (R.G. 14.2.2011 s. 27846)

² YETİŞ ŞAMLI, Kübra, Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Taşıyanın Zıya, Hasar, ve Geç Teslimden Sorumluluğu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Tezi, s.22.

birisidir. Söz konusu yerler gümrük mevzuatımızda, “geçici depolama yerleri” ve “gümrük antrepoları” olarak iki farklı şekilde düzenlenmiştir. Eşyaların bu depolama alanlarında bulundurulmasının hukuki niteliği ve taraflarının belirlenmesi, eşya üzerinde meydana gelecek bir zararın yahut hak kaybının varlığı halinde, eşya sahibine karşı kimin, ne ölçüde sorumlu olacağının tespit edilmesi açısından gereklidir.

İlgili gümrük işlemlerinin ve yükümlülüklerinin tamamlanmasını takiben, gümrük idaresince verilen onay ile birlikte, ithalatçı kamu borcunu yerine getirmekte ve söz konusu depolama yerlerine, eşyasının kendisine fiziken teslimi için başvurmuştur. Bununla birlikte, Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü’nün 17.5.2011 ve 14765 sayılı “Deniz Yolu ile İthal Edilen Malların Teslimi” konulu idari işlem yazısı ile birlikte, eşyanın depolama yerlerinden çıkartılarak ithalatçıya verilmesi için taşıyanın onayı şart koşulmuştur. Uygulamada, taşıyan ile taşıtan arasındaki akdi ilişkiden kaynaklı uyuşmazlıklar sonucu bu teslim talimat formunun ibraz edilmemiş olması nedeniyle eşyanın tesliminin fiziken gerçekleştirilemiyor olması, pek çok hak kaybına sebebiyet vermektedir. Bu uygulamanın, Türk Ticaret Kanundaki yasal düzenlemeler ile olan bağlantısı ve uyumu, incelenmeye muhtaçtır.

Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyaların limanlarımızda ve depolandıkları alanlarda gümrük mevzuatınca belirlenen çeşitli gümrük işlemlerine tabi tutulması, belirli sürelerle sınırlandırılmıştır. Bu sürelerin geçirilmesi halinde yahut eşyanın gönderilen tarafından teslim alınmaması durumunda, eşyanın ve içinde taşındığı, çoğu zaman da taşıyana ait olan konteynerin akıbetinin belirlenmesi, oldukça önemlidir. Uygulamada çoğu zaman, taşıyanların, gönderilenin eşyayı tesellümden kaçındığı hallerde eşyayı boşaltmak yerine konteynerde tutarak bekletmesi ve bunun karşılığında yüksek miktarda bir tazminat talep ettiği görülmektedir. Konteyner ve içinde taşındığı eşyanın tabi olduğu gümrük rejimlerinin incelenmesi, uygulamadaki aksaklıkların en aza indirilmesi açısından şarttır.

Bu çalışmada, taşıyanın sorumluluğunun sınırını çizen, eşya üzerindeki hakimiyetinin sonlandığı anın net bir şekilde belirlenmesi meselesinin, Türk Ticaret Kanunu ve gümrük mevzuatının birlikte incelenmesi sonucu açığa kavuşturulması ve uyumlaştırılması amaçlanmıştır.

2. ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI

Taşıyanın, navlun sözleşmesi ile üstlendiği asli edim yükümlülüğü, teslim alınan eşyanın, varna limanına kadar taşınması ve eşya üzerindeki hakimiyeti devam ettiği müddetçe, onun bakım ve muhafazasından sorumlu olmasıdır³. Fiili taşıma süresi sonunda, eşyanın “gönderilene” teslim edilmesi de, taşıyanın taşıma sözleşmesinden doğan asli borçlarından bir tanesidir⁴. Bu kapsamda, taşıma taahhüdünün ifasındaki aşamaların, eşyanın taşıyan tarafından tesellüm edilerek gemiye yüklenmesi, taşıma anı ve eşyanın gemiden tahliyesi ile teslimi olarak saymak mümkündür. Çalışmamız bakımından, eşyanın taşıma faaliyeti sonucu varna limanına gelerek tesellümle yetkili olan kişiye devredilmesi anı incelenecektir.

Taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyeti, Türk Ticaret Kanunu'nun 1178. maddesinde, eşyanın teslim anı göz önünde bulundurularak ve üç ayrı ihtimal belirlenerek incelenmiştir. Bunlardan ilki, eşyanın doğrudan yetkili gönderilene teslim edilmesidir. Navlun sözleşmesi kapsamında çeşitli kayıtlar ile eşyanın boşaltmadan önce gemide veya boşaltmayı takiben hemen yahut boşaltmadan sonra depoda gönderilene teslim edileceği kararlaştırılabilir. İlgili sözleşme kayıtları ile taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin yani taşıyanın sorumlu olduğu sürenin de sınırları çizilmektedir. Madde kapsamındaki ikinci ihtimal ise, gönderilenin eşyayı almaktan kaçındığı hallerde, eşyanın gönderilenin emrine hazır tutulduğu andır. Son olarak ise, eşyanın boşaltma limanında geçerli kanun ve düzenlemeler uyarınca eşyanın kendilerine teslimi zorunlu makam veya kişilere teslim edilmesi ile taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin sona ereceğine hükmedilmiştir. Zorunlu makam veya kişilere eşyanın teslim edilmesi ile taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin son bulabilmesi için yasal bir zorunluluk aranmaktadır. Çalışmamız kapsamında, boşaltma limanı olarak Türkiye’de bulunan limanlar incelendiğinden Türk mevzuatındaki hükümler taranmıştır.

Deniz yolu ile eşya taşımacılığında eşya genellikle doğrudan yetkili gönderilene teslim edilmemekte, araya liman işletme veya idareleri girmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde Gümrük Kanunu, Gümrük Yönetmeliği ve ilgili mevzuat hükümleri incelenerek, eşyanın liman işletme veya idarelerine bırakılmasının kanuni

³ SÖZER, Bülent, Deniz Ticareti Hukuku I, 4. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017, s. 303-304; YEŞİLOVA, Ecehan, Güncel Yayınevi, İzmir, 2006, s. 31.

⁴ SÖZER, s. 305.

bir zorunluluktan mı kaynaklandığına cevap aranmıştır. Bu kapsamda, yurtdışından ülkemize taşınan eşyanın, dış ticaret ilişkileri çerçevesinde, ithalat süreci ve gümrük mevzuatı ile olan bağlantısı üzerinde durulmuş ve sırası ile bu sürecin temel adımları incelenmiştir. Deniz yolu ile taşınan eşyanın ithali sürecindeki kronolojik akışın bir parçası olan liman işletme ve idarelerinin statülerinin belirlenebilmesi adına Türkiye’deki liman işletme modelleri irdelenmiştir.

Bu çalışmayı takiben, yurtdışından ithal edilen eşyaların, Türkiye Gümrük Bölgesi olarak adlandırılan bölgeye getirilmeleri ile birlikte maruz kalacakları gümrük işlemleri, uygulamaya dönük olarak detaylı bir şekilde adım adım açıklanmıştır. Gümrüklü sahaya getirilen eşyalar, söz konusu gümrük işlemleri tamamlanıncaya kadar “geçici depolama yerleri” yahut “gümrük antrepoları” olarak adlandırılan belirli ardiye yerlerine, yerine göre belirli sürelerle sınırlı olarak, bırakılmaktadır. Uygulamada kimi zaman geçici depolama yerleri ve gümrük antrepoları eş anlamlıymış gibi kullanılmaktadır. Bu kapsamda, bu iki ardiye yeri arasındaki çizginin, gümrük mevzuatının ilgili hükümlerinin birlikte incelenmesi ile birlikte belirgin hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Birinci bölümün son kısmında ise, Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşya için gümrük idarelerince yapılacak işlemlerin tamamlanmasını takiben ve eşyanın gümrüklü sahayı terk edebilmesi adına tabi olacakları gümrük rejimleri üzerinde durulmuştur. Gümrük Kanununda düzenlenmiş olan rejimlerin çalışma kapsamında ele alınmasının bir diğer nedeni ise konteyner içinde taşınan eşya ile gümrük mevzuatı açısından eşyadan bağımsız ayrı bir statüye sahip konteynerin tabi olacakları gümrük rejimlerinin net bir şekilde belirlenebilmesidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise yukarıda açıklanan gümrük sürecinden geçen eşyaların, tesellüme yetkili kişiye devredilmesi ile taşıyanın bu eşya üzerindeki hakimiyetinin ne zaman sona ereceğinin açıklanması amaçlanmıştır. Ayrıca, ilgili gümrük işlemlerinin tamamlanması ile birlikte eşyanın gümrüklü sahayı terk edebilmesi adına liman sahasında verilmiş olan hizmetler ile bunların hukuki niteliği üzerinde durulmuştur. İkinci bölümün son kısmında ise, eşyanın gönderilen yani ithalatçısı tarafından teslim alınmamasının gümrük mevzuatı açısından sonuçları eşya ve konteyner ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE GÜMRÜK BÖLGESİNE GETİRİLEN EŞYANIN GÜMRÜK MEVZUATI KAPSAMINDA KARŞILAŞACAĞI İŞLEMLER VE KONU İLE İLGİLİ TEMEL AÇIKLAMALAR

1. İTHALAT KAVRAMI VE GÜMRÜK MEVZUATIYLA İLİŞKİSİ

İthalat, dış ticaret ilişkileri çerçevesinde, bir ülkedeki alıcıların başka ülkelerdeki satıcılardan üretilmiş mal ve hizmetleri yürürlükteki mevzuata uygun şekilde satın almalarıdır⁵. İşletme fonksiyonları açısından ithalat kavramı işletmelerin uluslararası tedarik ve öğrenme sürecidir⁶. Bu noktada, çalışmamızın konusunu oluşturması nedeniyle gümrük mevzuatının ithalatla olan ilişkisini daha iyi açıklayabilmek için öncelikle ithalat sürecinin ve adımlarının incelenmesinde yarar vardır.

İthalat süreci içerisindeki adımların bir kısmı doğrudan gümrük mevzuatıyla ilişkili iken, süreç içerisindeki diğer aşamalar ağırlıklı olarak işletmelerin uluslararası çalışmaları ile ilgilidir. İthalat, 1995/7606 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile çıkarılan İthalat Rejimi Kararı, İthalat Yönetmeliği, Tebliğler, ilgili kuruluşlara verilecek talimatlar, çok taraflı ve iki taraflı anlaşmalar hükümleri çerçevesinde yürütülmektedir. Bu kapsamda, ithalat sürecini uygulamadaki sırasıyla incelemekte yarar vardır.

1.1. İthalatçı Sifatının Kazanılması

1995/7606 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile çıkarılan İthalat Rejimi Kararınının 8. maddesinde, İthalat Yönetmeliğinde belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca vergi numarası verilen her gerçek ve tüzel kişi ile

⁵ SEYİDOĞLU, Halil, Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 1996, s. 11.

⁶ CANİTEZ, Murat, Uygulamalı Gümrük Mevzuatı, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2017, s. 19.

tüzel kişilik statüsüne sahip olmamakla birlikte yürürlükteki mevzuat hükümlerine istinaden hukuki tasarruf yapma yetkisi tanınan kişiler ortaklıklarının ithalat işlemlerini yürütebileceği düzenlenmiştir.

1.2. İthalatla İlgili Ön Araştırmanın Yapılması

İthalat sürecine ilişkin yapılacak ön araştırma uygulamada iki temel boyutta gerçekleştirilir⁷. Bunlar, ilgili ithalata yönelik ulusal alanda yapılan ön araştırma ile uluslararası alanda yapılan ön araştırmalardan meydana gelmektedir.

İthalata yönelik ulusal alanda yapılan ön araştırma aslında tamamen gümrük mevzuatıyla ilgilidir ve üç temel amacı vardır. Bu amaçlar; ithalatı planlanan malın gümrük mevzuatına göre ithalatının mümkün olup olmadığını belirlemek, ithalata konu olan malın ithalatta gümrük işlemlerine tabi tutulması esnasında gerekli olan belgeler ve süreç hakkında bilgi sahibi olmak ve olası maliyetleri öngörmektir⁸. İthalat Rejimi Kararı'nın 5. maddesinde, kamu ahlakı, kamu düzeni veya kamu güvenliği; insan, hayvan ve bitki sağlığının korunması veya sınai ve ticari mülkiyetin korunması amaçlarıyla ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde alınan önlemlerin kapsamı dışındaki malların ithalinin serbest olacağı açıkça düzenlenmiştir. Bu çerçevede, ithal edilecek eşyanın hangi sınırlamalara tabi olacağının belirlenmesi oldukça önemlidir.

Yukarıda açıklanan bu amaçlar doğrultusunda, ilgili çalışmaların yapılabilmesi için ithalata konu olan eşyanın Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (GTİP) numarasının doğru bir şekilde tespit edilmesi zorunludur. Bu noktada kısaca Gümrük Tarifesi ve GTİP numarası hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Gümrük tarifeleri herhangi bir ülkeden ithal edilen eşyaya ait uygulanacak gümrük vergilerinin ayrıntılı bir şekilde sınıflandırıldığı listelerdir⁹. Her yıl yayınlanan Türk gümrük tarife cetveli içerisinde 12 rakamlı gümrük tarife istatistik

⁷ CANİTEZ, s. 22.

⁸ CANİTEZ, s. 23.

⁹ TEKİN, Abdülkadir/TEKİN, Ümit Engin, 4458 Sayılı Gümrük Kanunu'na Göre Gümrük İşlemleri: Mevzuat-Teori-Uygulama-Vergilendirme, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 56.

pozisyonu olarak adlandırılan uluslararası bir armonize sistem¹⁰ bulunmaktadır. Bu sistem, Uyumu Sağlanmış (Armonize) Mal Tanımı ve Kodlama Sistemi Hakkında Uluslararası Sözleşme¹¹ çerçevesinde, Dünya Gümrük Örgütü (WCO) tarafından hazırlanmış ve üye ülkelerce kabul edilerek uygulamaya geçilmiştir. Bu şekilde, uluslararası ticarete konu olan tüm mallar ana ve alt fasıllar bazında bir numaralandırma sistemiyle (GTİP veya *HS Code*) yeknesak hale getirilmiştir. 12 rakamdan oluşan GTİP numarasının ilk 6 numarası tüm dünyada aynıdır; kalan 6 numara ise ulusal ekonominin yetkilendirdiği otorite veya bakanlık tarafından belirlenir. GTİP numarası sayesinde, ithalata konu olan malla ilgili tarife (gümrük sürecinde karşılaşılabilecek tüm vergi ve fonlar) ile tarife dışı tüm uygulamalar önceden belirlenebilmektedir¹².

İthalata yönelik uluslararası alanda yapılan ön araştırmanın gümrük mevzuatıyla doğrudan bir ilişkisi yoktur. Bu hazırlık çalışmasının temel amacı, ithalata konu malın en uygun koşullarda hangi ülke veya ülkelerden tedarik edilebileceğinin tahmin edilmesine yöneliktir¹³. Bu aşamadan sonra ise, söz konusu ihracatçı ülke içerisinde potansiyel ihracatçı işletmeler ve işletmelerin iletişim bilgilerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Ticari fuarlar, mesleki örgütler ve kuruluşlar, devlet kurum ve kuruluşları, internet ortamındaki bilgi sistemleri gibi kaynaklardan potansiyel ihracatçılara ulaşmak mümkündür.

1.3. Potansiyel Tedarikçiler ile Görüşme ve Pazarlığın Gerçekleştirilmesi / Anlaşmanın Sağlanması

Bu süreçte tedarikçiler ile ürüne, fiyata, ödeme yöntemine ve lojistik koşullara yönelik görüşme ve pazarlık aşaması gerçekleştirilir. İthalat sürecindeki tedarikçiler ile anlaşmanın sağlanmasını takiben, tüm hususlar yazılı bir anlaşma

¹⁰ Harmonized Commodity Description and Coding System (HS) (Armonize Mal Tanımı ve Kodlama Sistemi)

¹¹ *The International Convention on the Harmonized Commodity Description and Coding System*. Türkiye sözleşmeye, 22.11.1988 tarihli ve 19997 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Karar ile taraf olmuştur. Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc072/kanuntbmmc072/kanuntbmmc07203501.pdf (et. 18.4.2019).

¹² CANITEZ, s. 25.

¹³ CANITEZ, s. 26.

metni üzerine dökülür. Burada sözü edilen yazılı belge ya bir ithalat sözleşmesi ya da proforma fatura¹⁴ şeklindedir.

Bununla birlikte belirtmekte yarar vardır ki, ithalat sürecindeki işlemlerin farklı ülkeler arasında gerçekleştiriliyor olması, ülkelerin kullandıkları dillerin ve mevzuatların farklı oluşu ve tarafların birbirlerini yeterince tanımıyor olmaları tarafların ödeme konusunda farklı risklerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır¹⁵. Dış ticarete kullanılabilir ödeme yöntemleri: Akreditifli ödemeler, peşin ödemeler, mal mukabili (açık hesap) ödeme, vesaik mukabili ödeme, kabul kredili ödeme, ithalatçı firma prefinansmanıyla ödemelerdir. İthalat sürecindeki ödemelerin doğrudan gümrük mevzuatıyla ilişkisi yoktur. Bu konuda *Türk Parasının Kıymetinin Korunması Mevzuatı* konu ile doğrudan ilişkilidir ve düzenlemeler söz konusu mevzuat çerçevesinde yerine getirilir¹⁶.

1.4. İthalata Yönelik Eşyaların Limana Getirilmesi ve Gümrük İşlemlerinin Yapılması

Çalışmamız kapsamında, sürecin bu aşaması yani, yurtdışından ülkemize getirilen eşyaların maruz kalacağı gümrük işlemleri üzerinde durulacaktır. Bu işlemlerin tamamlanması ile yukarıda bahsedilen ithalat süreci de tamamlanabilecektir. Bu çerçevede, denizyolu ile taşınarak, Türkiye Gümrük Bölgesindeki limanlara getirilen eşyaların gümrük ile alakalı işlemleri açıklanacak, bununla birlikte yükleme limanına ilişkin meseleler kapsam dışında bırakılacaktır. Bir diğer deyişle, ülkemizden yurtdışına gidecek, ihraç edilecek eşyanın incelenmesi kapsam dışında tutulduğu gibi, yurtdışından ülkemize getirilecek eşyanın yurtdışındaki yükleme limanında karşılaşacağı hukuki durum da konunun sınırlarına dahil edilmeyecektir. Liman ve gümrük işlemleri ile ilgili detaylı açıklamalar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer alacaktır.

¹⁴ Proforma fatura, tedarikçi tarafından hazırlanan, malın cinsini ve miktarını, tahmini birim fiyatını, teslim ve ödeme şeklini, malın tutarını gösteren ve bazı hallerde de opsiyon taşıyan teklif niteliğinde ve üzerinde “proforma fatura” kaydını taşıyan bir belgedir. Proforma fatura üzerindeki fiyat kesin satış fiyatı değildir. Kesin fiyat, satış anındaki veya satış sözleşmesinde belirtilen fiyattır (ONURSAL, Erkut, Mevzuat ve Teknik Yönleri ile Uluslararası Ticarete Kullanılan Belgeler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018, s.31).

¹⁵ ÖZTÜRK, Afife/SANDALCILAR, Ali Rıza, Dış Ticaret İşlemlerinde Tercih Edilen Ödeme Yöntemleri, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2018. s. 204.

¹⁶ İthalat bedelleri, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar, bu Karar’a ilişkin 2008/32-34 sayılı Tebliğ ve bunlara ek olarak yapılacak düzenlemeler çerçevesinde ithalatçı ile ihracatçı arasındaki sözleşmeye ve uluslararası kurallar ile bankacılık teamüllerine göre bankalar aracılığıyla döviz veya TL olarak ödenecektir. Bkz. KÜMBÜL, Arif, Gümrük, Dış Ticaret ve Kambiyo Mevzuatı, Huz Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 359.

2. İTHALAT VE SERBEST DOLAŞIMA GİRİŞ REJİMİ

İthalat kavramı, yukarıda açıklandığı üzere, işletmelerin dış âlemden tedarikleme fonksiyonuyla alakalı bir ticari faaliyettir. Serbest dolaşıma giriş rejimi ise gümrük mevzuatıyla ilişkili uygulama ve düzenlemeler bütünüdür¹⁷. Serbest dolaşıma giriş rejimi, yabancı menşeli bir eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi içerisinde serbestçe kullanılmasına imkân veren rejimdir. Eşyanın ithali için öngörülen işlemlerin tamamlanması ve kanunen ödenmesi gereken vergilerin tahsili ile ülke içerisinde her türlü faaliyete tabi tutulması, söz gelimi, ülke içerisinde satılması, üretimde kullanılması, tüketilmesi, tekrardan yurtdışına ihraç edilmesi mümkün hale gelir¹⁸. Eşyanın serbest dolaşıma girmesi için karşılaşılabilecek gümrük ile alakalı prosedür aşağıda detayları ile açıklanacak olup, çalışmanın bu kısmında ithalat kavramı ile serbest dolaşıma giriş rejimi arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır.

Gümrük rejimlerinin işleyiş mekanizmasının esas felsefesinde, her geçen gün artış gösteren ticaret hacmine karşılık olarak, ülkelerin karşılıklı anlaşmalar yolu ile ticarete kullanılacak olan üretim faktörleri dışındaki maliyetleri en aza indirme arzusu yatmaktadır. Ülkemizde de bu çerçevede, ticaret mevzuatında yeni yapılanmalara gidilerek, uluslararası alanda rekabet edebilir hale gelme amaçlanmıştır. Gümrük mevzuatında sekiz ayrı gümrük rejimi düzenlenmiştir. Çalışmanın bu kısmında ithalat kavramı ile olan bağlantısı nedeniyle Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi, bu kapsamda açıklanacaktır. Çalışmanın devam eden bölümlerinde ise diğer gümrük rejimleri üzerinde de durulacaktır.

Gümrük mevzuatı açısından Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi aslında kesin ve bedelli ithalatın uygulanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, işletmeler açısından dış âlemden tedarikleme çalışması olan ithalat, kesin nitelikte gerçekleştirilirse, Gümrük mevzuatı açısından işlemler Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi çerçevesinde yürütülür. Bu noktada, kesin ithalatın özellikleri açıklanmadan önce serbest dolaşımdaki eşya kavramının açıklanması yararlı olur. **Serbest dolaşımdaki eşya**; üretiminde kullanılan girdilerin menşesi dikkate alınmaksızın veya ilgili eşyanın bizzat kendisinin Türk menşeli olup olmadığına bakılmaksızın Türk menşeli olduğu kabul

¹⁷ CANİTEZ, s. 89.

¹⁸ TEKİN/TEKİN, s. 130.

edilen ya da yurtdışından gelmişse, daha önce Serbest Dolaşıma Giriş Rejimine tabi tutulan eşya niteliğinde tanımlanabilir¹⁹.

Gümrük mevzuatında ithalat kavramına ilişkin bir sınıflandırma yapılmış olmasa dahi, bazı kıstaslar göz önünde bulundurularak ithalata konu olan eşyanın, yapılan işlemler sonucunda serbest dolaşımdaki eşya niteliğinde olup olmamasına göre, ithalat kavramı kesin ithalat ve geçici ithalat olarak ayrılabilir²⁰.

2.1.Kesin İthalat

Gümrük mevzuatı çerçevesinde serbest dolaşıma giren mallara yönelik ithalat kesin ithalattır. Bu durumda kesin ithalat kavramı incelendiğinde kesin ithalatın iki temel özelliği vardır: Yapılan işlemlerin ilgili mevzuata uygun yapılması ve fiili ithalatın gerçekleştirilmesi. İlk koşulda, kesin ithalata konu olan eşyaya yönelik ilgili gümrük idaresinde gerçekleştirilen işlemler ve sürecin Serbest Dolaşıma Giriş Rejimine uygun şekilde olmasından bahsedilmektedir. Kesin ithalatın diğer özelliği olan fiili ithalat ise, Serbest Dolaşıma Giriş Rejimine uygun bir şekilde gümrük işlemleri yapılan ve ithalata konu olan malın gümrükleme sürecinde gümrük idaresince ilgili tüm vergi ve fonların mükellefe (ithalatçıya) yönelik tarh ve tahakkuk ettirilmesi işlemi ve sürecidir. O halde söz konusu gümrük idaresince tarh ve tahakkuk ettirilen gerekli gümrük vergi ve fonlarının, ithalatçı tarafından gümrük idaresine veya ilgili idarenin banka hesabına yatırıldığı an, kesin ithalata konu olan malın serbest dolaşıma girdiği an olarak düşünülmesi mümkündür²¹.

Kesin ithalatı, eşyaya yönelik alım satımdan kaynaklanan ödemeye ilişkin olarak bedelli ve bedelsiz ithalat olarak iki ayrı durumda inceleyebiliriz:

- i. **Bedelli İthalat:** Bedelli ithalatın söz konusu olduğu durumlarda kambiyo taahhüdünün kapatılması zorunludur. Ancak ithalattan kaynaklanan kambiyo taahhüdünün kapatılmasıyla ilgili bir zaman sınırlaması söz konusu değildir²².

¹⁹ 4458 sayılı Gümrük Kanunu madde 3/6-a.

²⁰ CANİTEZ, s. 93.

²¹ CANİTEZ, s.90.

²² İthalatın aksine, ihracat bedellerinin Türkiye'ye getirilmesi ve söz konusu bedellerin en az %80'inin bir bankaya satılması diğer bir ifadeyle Türk Lirasına çevrilmesi zorunlu kılınmıştır. Bu düzenleme geçici olup, 4.9.2019 tarihine kadar geçerlidir. Bkz. 4.9.2018 tarihli ve 30525 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara İlişkin Tebliğ (İhracat Bedelleri Hakkında) (Tebliğ No: 2018-32/48).

- ii. **Bedelsiz İthalat:** Kambiyo taahhüdünün doğmadığı bedelsiz ithalat türünde ise, kapatılması gereken bir kambiyo taahhüdü söz konusu değildir. Bedelsiz ithalat genellikle gerçek veya tüzel kişiler tarafından Türkiye'ye getirilen hediyeler, miktarı ticari teamüllere uygun numuneler ile tanıtım ve reklam eşyaları ile garantili olarak ithal edilen malların garanti süresi içinde yenilenmesi gereken parçaları konusunda gündeme gelmektedir. Bedelsiz ithalata konu olan mal, Serbest Dolaşıma Giriş Rejimine tabi tutulacağından, ithalata konu olan mala yönelik ithalatçı bir bedel ödemeyecek olsa dahi, sözü edilen mala yönelik ilgili gümrük vergi ve fonları tarh ve tahakkuk ederek, fiili ithalat gerçekleşecektir²³.

2.2. Geçici İthalat

Bu ithalat türünün özelliği, ithalata konu olan mala yönelik Serbest Dolaşıma Giriş Rejiminin uygulanmaması ve sonuçta söz konusu malın serbest dolaşımdaki mal statüsü kazanmamasıdır. Bu noktada, Geçici İthalatta gerçekleştirilecek işleme konu olabilecek gümrük rejimleri şunlardır²⁴: Dahilde İşleme Rejimi, Geçici İthalat Rejimi, Gümrük Antrepo Rejimi, Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi. Yukarıda ana rejim başlıkları sayılan ilgili gümrük rejimleri çalışmanın ilerleyen bölümlerinde izah edilecektir²⁵.

3. LİMANLAR ve FONKSİYONLARI

Dünyada ve ülkemizde uluslararası ticaretin yaklaşık %84'ünün denizyolu ile gerçekleştirildiği düşünüldüğünde²⁶, deniz taşımacılığının başlangıç ve bitiş noktası olan limanların tanımlanması, işletilme biçimlerinden bahsedilmesi ve liman sahasında verilen faaliyetlerin izah edilmesi çalışmanın anlaşılması bakımından büyük önem arz etmektedir. Çalışmamızda, yurtdışından Türkiye'ye ithal edilen eşyaların maruz kaldığı işlemler inceleneceğinden, bu noktada sadece limanların bitiş noktası olma özelliği üzerinde durulacak, yani ileride görüleceği üzere, eşyanın serbest dolaşıma çıkabilmesi için liman sahasında gerçekleşecek olan, eşyaların boşaltılması, depolanması ve gümrük işlemleri faaliyetleri belirtilerek, bu çerçevede Türkiye'deki limanların işletilmesi modelleri irdelenecektir.

²³ CANITEZ, s.94.

²⁴ CANITEZ, s. 94.

²⁵ Bkz. 1. Bölüm Gümrük İşlemleri başlıklı 5. Başlık.

²⁶ Deniz Ticareti 2017 İstatistikleri, T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (et. 7.5.2019).

Bu konuda limanlara ilişkin genel tanımlamaya geçmeden önce, “kıyı” olarak adlandırılan alanlarda bulunan limanların yapılabilmesine olanak sağlayan, kıyılara ilişkin temel düzenin sağlandığı 4.4.1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve ilgili mevzuatı incelemekte yarar vardır.

3.1. Kıyılar ile Kıyı Yapı ve Tesisleri

Kıyılar, denizin bütünleyici parçası niteliğinde olduğundan ve yararı kamuya ait olduğundan kimsenin mülkiyetinde değildir; deniz ve karasuları gibi, kıyılar da doğal yapısından ötürü sahihsiz mal niteliğindedir²⁷. Anayasamızın 43. maddesinde yer alan düzenlemede kıyıların, Devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu; deniz ve içsu kıyılarıyla sahil şeritlerinden yararlanma hakkının, kamu yararı gözetilerek kanunla düzenlenebileceği ortaya konulmuştur. Somut olarak bu düzenleme Kıyı Kanunu ile yapılmıştır.

Kıyı Kanununun 4. maddesindeki tanımlara göre, deniz ve içsulara suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgi “kıyı çizgisi” adını almaktadır. Kıyı çizgisinden kara yönünde su hareketlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırı ise “kıyı kenar çizgisi” olarak nitelendirilmekte, bu çizgi ile kıyı çizgisi arasında kalan bölge de “kıyı” adını almaktadır.

Kural olarak kıyı, herkesin eşitlik ve serbestlik içinde yararlanmasına açık olup, buralarda yapılaşmaya izin verilmemektedir (Kıyı Kanunu m.5, m.6). Ancak, kıyı kenar çizgisi tespit edildikten sonra²⁸ hazırlanabilecek uygulama imar planı kararı²⁹ ile kıyıda, iskele, liman, barınak, yanaşma yeri, rıhtım, dalgakıran, köprü, menfez, istinat duvarı, fener, çekek yeri, kayıkhanesi, tuzla, dalyan, tasfiye ve pompaj istasyonları gibi, kıyının kamu yararına kullanımı ve kıyıyı korumak amacıyla yönelik alt yapı ve tesisler yapılabilmesine olanak tanınmıştır (Kıyı Kanunu m.6/4). Dolayısıyla, kıyı olarak nitelendirilen alanlarda liman yapılıp işletilmesi, yasal şartların yerine getirilmesi kaydıyla mümkündür³⁰.

²⁷ YİBK T: 13.3.1972, E. 1970/7, K. 1972/4 ; YİBK T: 28.11.1997, E. 1996/5 K.1997/3 ; ATAMER, s. 631.

²⁸ Kıyı Kanunu m.5/4; kıyı kenar çizgisinin belirlenmesi hakkında bkz. YİBK T: 28.11.1997, E. 1996/5, K. 1997/3.

²⁹ Bkz. 3.5.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu m. 5/2.

³⁰ Ayrıca bkz. 27.1.1954 tarihli 6237 sayılı Limanlar İnşaatı Hakkında Kanun.

3.2. Limanların Tanımı

Büyük gelir ve istihdam kaynağı olarak ülke ekonomisine önemli katkı sağlayan limanlar ülkelerin dünyaya açılan kapılarıdır. Önceleri sadece gemilerin barınma yeri olan limanlar, günümüzde gelişen teknoloji ve artan, çeşitlenen talep yapıları sebebiyle hizmet üreten merkezler konumuna dönüşmüşlerdir³¹. Gerçekten de tarih içerisinde limanların yapısı, işlevleri ve vermiş olduğu hizmetler sürekli değişmiş olup, zaman içerisinde sahip olduğu nitelikler ile yeniden tanımlanmıştır; limanlar ve limanlarda verilen hizmetler gelişip değiştikçe bu tanımlar da değişmeye devam edecektir.

Liman, gemilerin yolcu indirip-bindirme, yükleme-boşaltma, bağlama ve beklemelerine elverişli, yeterli su derinliğine sahip, teknik ve sosyal alt yapı tesisleri, yönetim, destek, bakım-onarım ve depolama birimleri bulunan tabii ve suni olarak rüzgar ve deniz etkilerinden korunmuş “kıyı yapısı” olarak tanımlanmaktadır³².

Limanlara ilişkin bir diğer tanım ise, denizyolu ile getirilen yüklerin boşaltılma işleminin yapılarak bu yüklerin diğer taşıma yollarına geçişini sağlayan, diğer taşıma yollarıyla gelen yüklerin de gemilere yükleme işleminin yapılarak bu yüklerin denizyolu taşınmasına geçişini sağlayan; aynı zamanda yüklerin bir taşıma yolundan diğerine geçerken depolanmasına imkân veren ve kendisine yük getiren veya kendisinden yük alan gemilere de barınma ve bakım hizmeti verebilen lojistik merkezlerdir. Bu çerçevede, limanların temel unsurlarını; liman sahasında bulunan gemi ve yükleri çeşitli tehlikelerden koruma, bir taşıma modelinden diğerine geçişe olanak sağlama ve hem gemiyle hem de yükle ilgili hizmet sunma olarak saymamız mümkündür³³.

Limanlar Yönetmeliği uyarınca, liman sahası; her türlü limancılık iş ve işlemleri ile faaliyetlerinin yapıldığı, gümrük ve acentecilik ve benzeri hizmetlerin sunulduğu tüm kıyı tesislerini ve demirleme sahalarını kapsayan deniz ve kıyı alanlarını kapsamaktadır (m.4-s). Liman tesisi ise, sınırları idare tarafından belirlenen, gemilerin güvence içinde yük ve yolcu alıp verebilecekleri veya yatabilecekleri, barınabilecekleri, rıhtım, iskele, şamandıra demir yerleri ve yaklaşma

³¹ ÖNER, Demet, Deniz Ticaretinde Limanlar ve Türkiye Uygulaması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ulaştırma ve Lojistik Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 4.

³² 27.7.1996 sayılı 22709 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik m.1’de yer alan tanım.

³³ KONUR, Erdi, Liman İşletmeleri Hizmetlerinin İfasından Doğan Hukuki Sorumluluk, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 23.

alanları ile kapalı ve açık depolama alanlarını, atık alım tesislerini, idari ve hizmet amacıyla kullanılan bina ve yapıları veya bunların bazı kısımları ve bu bölümlerin hepsine girişin kontrollü olduğu yerleri, diğer tüm yapıları, kullanımlı veya boş sahaları içine alan bölümleri içeren doğal ya da yapay deniz yerleri şeklinde tanımlanmıştır (m.4-ş).

3.3. Liman Alt ve Üst Yapısı

3.3.1. Liman Alt Yapısı

Limanda yer alan deniz içindeki yapılar “alt yapı tesisleridir” ve bu alt yapı tesisleri limanın işlevini sorunsuzca yerine getirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bir iskelede yanaşma yerinin dalga, akıntı veya rüzgara açık oluşu, geminin yanaşma, ayrılma hareketlerinin yanı sıra limanda hizmet verme işini de zorlaştırdığından istenmeyen durumların oluşmasına neden olmaktadır. Bu sebeple altyapı tesislerinin gerekliliği önem kazanmaktadır. Altyapı tesisleri, ya tamamen su alanı içinde veya kara ile bağlantılı kıyı kesimde yapıldıklarından iki şekilde sınıflandırılabilirler³⁴.

Liman dışı deniz yapıları dalgakıran ve mendirekler olmak üzere iki şekilde oluşmaktadır. Dalgakıranlar, denizden gelen olumsuz deniz ve hava şartlarının liman içinde bulunan gemiler üzerinde ortaya çıkartacağı riski en aza indirmek amacıyla kurulmuş, kara ile bağlantısı olmayan duvar şeklinde yapılardır. Mendirekler ise, limanı kötü hava ve deniz şartlarından korumak için inşa edilmiş, kara ile bağlantısı olan deniz yapılarıdır.

Liman içi deniz yapılarını rıhtımlar, iskeleler ve bağlama düzenleri oluşturmaktadır. Rıhtımlar, kıyı çizgisi boyunca veya ek bir dolguyla ona paralel olacak şekilde yapılmış olan gemi yanaşma yerleridir. İskeleler ise, yükleme ve boşaltma yapacak geminin yanaşabilmesi amacıyla kıyı çizgisinden denize doğru uzanacak şekilde inşa edilen, üzerinde bazı durumlarda vinçlerin de bulunabileceği yanaşma yapılarıdır. Usturmaçalar, iskele babaları, şamandıralar, şatlar, analeler (halkalar) ve özel kazıklar liman içi deniz yapılarına ait bağlama düzenleridir.

³⁴ YERCAN Funda, Liman İşletmeciliği ve Yönetimi, DTO Yayını, Mersin, 1996, s. 46.

3.3.2. Üst Yapı Tesisleri

Limanlarda üstyapı tesisleri, gemilerin kolaylıkla yükleme ve boşaltma yapabilecekleri rıhtımlar³⁵, apronlar³⁶, konteyner terminalleri, liman yönetim binaları, depolama alanları ve yükün limana girişini ve çıkışını sağlayan ekipmanlardan oluşan bütün üniteleri kapsamaktadır³⁷.

3.4. Türkiye’de Limanların İşletilmesi ve Özelleştirilmesi

Limanlar işletme sahiplerine göre kamu limanları, özel limanlar ve kamu-özel ortaklığı limanları olarak sınıflandırılmaktadır. Merkezi yönetim, bölge idaresi ve mahalli idarenin sahip olduğu limanlar kamu limanı ve devlet ile özel sektörün belirli oranlarda sahibi olduğu limanlar ise kamu-özel ortaklığı limanlarıdır³⁸. Özel limanlar ise, endüstriyel grup ya da endüstriyel teşebbüslerin ihtiyaçlarını karşılayan ve karşılamak üzere inşa edilmiş, ayrıca üçüncü şahıslara da hizmet veren limanlardır³⁹. Devlet onayı alınarak inşa edilir ve işletilirler⁴⁰.

Türkiye’de limanlar yönetim ve işletilmelerine göre üç kategoride incelenebilmektedir: Kamu kuruluşları tarafından işletilen limanlar; yerel yönetimler tarafından işletilen limanlar (Belediye limanları) ve özel şirketler tarafından işletilen limanlar⁴¹.

Türkiye’de kamu tarafından yönetilen limanlar Türkiye Denizcilik İşletmeleri (TDİ) ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları (TCDD) olarak iki kurum altında yer almaktadır. TDİ limanlarının büyük çoğunluğu 1994 yılında başlayan özelleştirme süreci sonunda 1997 yılında Tekirdağ limanı ile başlamıştır. TCDD

³⁵ Liman içi deniz yapılarından olan rıhtımlar, limanlarda güvenli olarak yükleme-boşaltma yapabilen, kara ile deniz taşıtları arasındaki bağlantıyı sağladıklarından liman üst yapıları olarak da kabul edilmektedir (ÖNER, s.9).

³⁶ 28.12.2009 tarihli ve 27446 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Ulusal Meslek Standartları Tebliğinde yer alan tanımlar: Gemilerin yanaşma yerleri veya rıhtımların bitişiğindeki yükleme-boşaltma yapılan ve yük elleçleme donanımının manevra yaptığı beton kaplamalı alanı, düzlük. Bir diğer deyişle, apron alanı; rıhtım ile depolama alanı arasındaki alanların toplamıdır (ÖNER, s. 10).

³⁷ DENİZ, Reşad, Liman İşletmeciliği Gümrük Mevzuatı, Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 129.

³⁸ YERCAN, s. 35.

³⁹ ÖNER, s.20.

⁴⁰ K1Y1 Tesislerine İşletme İzni Verilmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, m.5.

⁴¹ KIZKAPAN, Taner, Yönetim Kuramlar: Türkiye Limanları Uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Anabilim Dalı Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Programı Doktora Tezi, İzmir, 2016, s. 185.

özelleştirme süreci 2007 yılında Mersin limanı ile başlamış 2010 yılında Bandırma ve Samsun limanları ve 2011 yılında İskenderun limanının devri ile devam etmiştir⁴².

Türkiye’de limanların özelleştirilmesi 1994 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun” kapsamında gerçekleştirilmektedir. Kanunun 1. maddesinde, Devlete, Belediye ve İl Özel İdarelerine ait ticari amaçlı kuruluşlar ve iştiraklerine, ait limanlar ile mal ve hizmet üretim birimlerinin ekonomide verimlilik artışı ile kamu giderlerinde azalmayı sağlamak amacıyla özelleştirmelerin bu kanun uyarınca yapılacağı kurala bağlanmıştır.

Limanlar hakkında mülkiyetin devri suretiyle özelleştirme yapılamayacağı aynı kanunun 37. maddesinde hükme bağlanmıştır. Kanunun 15. maddesinde, limanların mülkiyet hakkı saklı tutularak bir bedel karşılığında belirli süre ve şartlarla işletme haklarının verilmesi veya kiralanması ve mülkiyetin devri dışındaki benzer diğer yöntemlerle özelleştirilebileceği ve işletme hakkı devri süresinin 49 yılı geçemeyeceği kurala bağlanmıştır. TDİ ve TCDD liman özelleştirmeleri ‘‘İşletme Hakkı Devir’’ sözleşmesi kapsamında olmuştur. Türkiye’de en yaygın özelleştirme ‘İşletme Hakkının Devri’ modelidir⁴³. Bu noktada, limanların işletme hakkının verilmesi yöntemiyle özelleştirilmesi kavramı üzerinde durarak işletme hakkının kapsamını açıklamakta yarar vardır.

3.4.1. İşletme Hakkı Devri

4046 Sayılı kanuna göre, işletme hakkının verilmesi; kuruluşların bir bütün olarak veya aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimlerinin mülkiyet hakkı saklı kalmak kaydıyla bedel karşılığında belli süre ve şartlarla işletilmesi hakkının verilmesidir.

Limanlar açısından işletme hakkının devredilmesi, idare tarafından, limanı ya da belirli hizmet üretim ünitelerini işletecek özel sektöre verilen spesifik bir ayrıcalıktır. İşletme hakkını devralan, belirli bir süre için ve anlaşılan ücret karşılığı tesisleri işletme hakkını elde eder. Bu hakkın konusu bir iskele ya da terminalin

⁴² ATEŞ, Alpaslan, Türkiye’de Liman Özelleştirmeleri İskenderun Liman Örneği, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014, s. 448.

⁴³ Türkiye’de işletme hakkı devri yöntemi ile özelleştirilen limanlara örnek olarak bkz. Akport Tekirdağ Liman İşletmesi A.Ş. (Tekirdağ), Park Denizcilik ve Hopa Liman İşletmesi A.Ş. (Hopa), Çakıroğlu Giresun Liman İşletmesi A.Ş. (Giresun), Ulusoy Çeşme Liman İşletmeleri (Çeşme), Dikili Liman ve Turizm İşletmeleri A.Ş. (Dikili).

işletiminin devri olabileceği gibi, bütün bir limanın kullanım hakkının devri de olabilir⁴⁴.

İşletme hakkın verilmesi, mülkiyet hakkının devrini içermemektedir. Burada devre konu olan işletme hakkı devredilen liman hizmet üretim biriminin mülkiyeti değil, bunların kullanılması hakkıdır. Ancak mülkiyetin devredilmemesi daha çok işletme hakkı devrine konu olan unsurların taşınmazlarına ilişkin olmakta, işletme hakkının süresinin uzunluğu, işletmedeki kimi taşınır malların mülkiyetinin devrini gerektirebilmektedir. Nitekim, işletme hakkının 49 yıla kadar devrinin mümkün olması nedeni ile, devredilen kuruluş veya hizmet üretim biriminde bulunan taşınır malların (işletmenin ayrılmaz parçası “mütemmim cüz”ü niteliğinde olmayan bir kısım makine, ekipman, her türlü cihaz alet, araç, gereç vb. unsurların) ekonomik ömürleri de dikkate alınarak, bunların mülkiyetinin taraflar arasında belirlenecek bedelleri karşılığı işletme hakkını devralana intikali “işletme hakkı verilmesi” müessesinin temel ilkelerine aykırılık teşkil etmeyecektir⁴⁵.

Örneğin, TDİ ve TCDD limanları bakımından, işletme hakkının devrinde; liman envanterinde kayıtlı makine, teçhizat, alet, edevat ve bunların teslim tarihindeki yedek parçaları, kara taşıtlarının ve deniz vasıtalarının (pilotaj, römorkaj) satışı yöntemleri ile birlikte özelleştirilmesi belirlenmiştir⁴⁶.

i. Devredilen maddi varlıklar yönünden işletme hakkının kapsamı,

Devredilen işletme hakkı kapsamına, devir konusu liman işletmesinde bulunan ve hizmet faaliyetleri ile ilgili taşınmazlar ile alt yapı tesisleri, yer üstü yapıları ve bunların bütünleyici parçaları girmektedir.

ii. Devredilen hizmet üretim faaliyetleri yönünden işletme hakkının kapsamı,

Limanların işletme hakkının verilmesindeki amaç, özelleştirme felsefesi ve amaçları doğrultusunda, kamu kuruluşlarınca yürütülen liman hizmet faaliyetlerinin etkinlik ve verimliliğinin artırılması için bunların işletilme haklarının özel teşebbüse devredilmesidir. Bu nedenle asıl olan, devre konu liman işletmelerindeki hizmet

⁴⁴ ERKAN, Fikret, Dünya Ölçeğinde Özelleştirme Ve Limanların Yeniden Yapılandırılması, Deniz Ticareti Odası Yayınları, 2014, s. 44.

⁴⁵ TAŞKIN, s.12.

⁴⁶ Alpaslan Ateş, ‘‘Türkiye’de Liman Özelleştirmeleri İskenderun Liman Örneği’’, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl/Year: 2014, Cilt/Volume: 11, Sayı/Issue: 25, s. 448.

faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması olduğundan, devir esnasında işletme hakkı devredilen limandaki hizmetin niteliği belirlenmelidir⁴⁷.

3.4.2. Yap – İşlet – Devret / (BOT/ Built Operate Transfer)

Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde yapılmış olan ilk yasal⁴⁸ düzenlemeler genel olarak enerji sektörüne yönelik olmakla beraber, daha sonra otoyollarda bu işletim modeli kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır. 1994 yılında yürürlüğe giren 3996 sayılı “Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanun” ile yasal çerçeve genişletilerek liman altyapı projelerinin de bu yöntem ile gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir (m.2).

Liman altyapı yatırımları ve finansmanı özel sektör tarafından gerçekleştirilmekte olup⁴⁹, özel sektör yatırımını teşvik amacıyla belirli bir süreliğine⁵⁰ limanın işletilmesi özel sektöre verilmekte ve bu belirli sürenin ardından mülkiyet tekrar bedelsiz olarak devlete geçmektedir⁵¹. Ülkemizde bu yöntemle inşa edilmiş ve halihazırda işletilen limanlar; Çanakkale Kepez Limanı, Çeşme Yat Limanı, Yalova Yat Limanı, Sığacık Yat Limanı, Alanya Yat Limanı, Didim Yat Limanı, Kaş Yat Limanı ve Mersin Yat Limanıdır⁵².

3.5.Limanda Yapılan Faaliyetler

Liman işletmeleri tarafından verilen hizmetleri yüke verilen hizmetler ve gemiye verilen hizmetler olarak ikiye ayırmak mümkündür⁵³. Gemilere verilen hizmetler, pilotaj⁵⁴, römorkaj⁵⁵, bağlama, tarama, gemi onarımı ve çevreye yönelik hizmetleri kapsarken; yüklere yönelik hizmetler, yükleme, boşaltma, elleçleme, kara

⁴⁷ TAŞKIN, Esra, Türk Limanlarında Özelleştirmenin Hukuki Analizi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006. s.13.

⁴⁸ 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı Ve Ticareti İle Görevlendirilmesi Hakkında Kanun; 3465 sayılı Karayolları Genel Müdürlüğü Dışındaki Kuruluşların Erişme Kontrollü Karayolu (Otoyol) Yapımı, Bakımı Ve İşletilmesi İle Görevlendirilmesi Hakkında Kanun.

⁴⁹ Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanun, m.3.

⁵⁰ Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanun, m.7.

⁵¹ Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanun, m.9.

⁵² http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/DLH/tr/DOKUMAN_SOL_MENU/Yap_islet_Devret/20130524_150303_10288_1_10315.html (et. 19.4.2019).

⁵³ KONUR, s. 27; BAŞ, s. 49

⁵⁴ 28.12.2009 tarihli ve 27446 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Ulusal Meslek Standartları Tebliğinde yer alan tanımlar: Liman deniz sahası dahilinde, gemilerin yanaşma, yer değiştirme ve ayrılma hareketlerine destek veren teknik rehberlik hizmetlerini ve görevlilerini ifade eder.

⁵⁵ Bir geminin, diğer geminin yedeğinde çekilmesi.

ulaştırmasına nakil, depolama, güvenlik ve ekipman kiralanmasını sağlamaktır. Bununla birlikte, liman sahası içerisinde, gümrük idaresince, gümrük işlemleri yürütülmektedir.

Biz çalışmamız kapsamında, yukarıda açıklandığı üzere, deniz yolu ile taşınan eşyanın serbest dolaşıma girebilmesi için liman sahasında verilen boşaltma, depolama ve gümrük hizmetleri üzerinde duracağız. Aşağıda, gümrük işlemlerinin sırası ile incelendiği kısımda, bu üç faaliyet detayları ile izah edilecektir.

4. GÜMRÜK İŞLEMLERİ

Gümrük, bir eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesine getirilirken veya çıkartılırken gerekli şart ve uygunluğa sahip olup olmadığını denetleyen devlet kurumlarına verilen genel addır⁵⁶. Çalışmamızda yurtdışından ülkemize denizyolu ile getirilen eşyaların Türkiye Gümrük Bölgesine getirildikten sonra maruz kaldığı işlemler inceleme altına alındığından, Türkiye Gümrük Bölgesinden çıkartılan eşyalar çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu çerçevede gümrük işlemlerine ilişkin süreci incelemeye başlamadan önce, çalışmamız ile bağlantılı temel gümrük kavramlarını açıklamakta yarar vardır.

4.1. Gümrük ile İlgili Temel Kavramlar

4.1.1. Türkiye Gümrük Bölgesi

Türkiye Gümrük Bölgesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin, karasularını, iç sularını ve hava sahasını da kapsayan, Türkiye Cumhuriyeti gümrük bölgesine verilen genel addır (GY m.3/o). Tez çalışmamız, deniz yolu ile Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyaları kapsadığı için, eşyanın Türk karasularına girdiği an önem arz etmektedir. Türk karasularına ilişkin hususlar, 20 Mayıs 1982 tarih ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu ile 29 Mayıs 1982 tarih ve 8/4742 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla düzenlenmiş bulunmaktadır. Buna göre, Karasuları Kanunu'nun 1. maddesinde, Türk karasularının genişliği ilke olarak altı deniz mili olarak belirlenmiştir. Şu var ki, 476 sayılı (mülga) Karasuları Kanununa dayanılarak, Karadeniz ve Akdeniz'de mütekabiliyet esası uyarınca karasuları on iki mil olarak uygulanmıştır⁵⁷. Yürürlükteki Karasuları Kanununda da Cumhurbaşkanı, belirli denizler için o denizlerle ilgili bütün özellikleri göz önünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları

⁵⁶ TEKİN/TEKİN, s. 21.

⁵⁷ ATAMER, s. 627.

genişliği tespit etmeye yetkili sayılmıştır (m.1/3). Bu yetkiye dayanılarak, Karadeniz ve Akdeniz’de karasularının 12 deniz mili olarak uygulanmasına devam edilmesi uygun grlmřtr⁵⁸.

Bu kapsamda serbest bölgeler, gümrük idareleri ve antrepolar Türkiye Gümrük Bölgesi dışında sayılan yerlerdir⁵⁹. Serbest bölgeler, ülkemiz siyasi sınırlarında olmasına rağmen gümrük sınırlarının dışında tescil edilen, ülkede geçerli mali ve iktisadi alanlara yönelik yasal düzenlemelerin tamamen veya kısmen geğersiz olduğu blgelerdir⁶⁰. Serbest bölgelere eşya giriş ve çıkış işlemleri, Gümrük mevzuatı hükümlerine göre yapılmakta olup, ayrı bir gümrük işlemi olarak düzenlenmiştir. Ancak çalışmamızın sınırları yurtdışından deniz yolu ile Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyayı kapsamakta olup, Serbest bölgelere ilişkin özel düzenlemeler ayrık tutulmuştur.

4.1.2. Gümrük İdareleri

Gümrük mevzuatında belirtilen işlemlerin kısmen veya tamamen yerine getirildiği merkez veya taşra teşkilatındaki hiyerarşik yönetim birimlerinin tamamına gümrük idaresi veya idareleri denilmektedir (GK. m.3/2-a). Gümrük idaresinin faaliyetleri Ticaret Bakanlığı çatısı altında yrtlmektedir⁶¹.

Gümrük idareleri kendi içerisinde ihtisas alanlarına göre farklılık göstermektedir. “Giriş gümrük idaresi”, ülkeye giren eşyanın giriş kontrolüne tabi tutularak, ülke güvenliği, sağlığı ve mevzuat açısından sakıncalı olup olmadığının tetkik edildiği ve geciktirilmeksizin sevk işlemlerinin yapıldığı gümrük idaresidir. “İthalat gümrük idareleri” ise, giriş gümrük idaresinde yapılan kontroller de dhil olmak üzere, ülkeye getirilen eşyanın gümrük ile ilgili işlemlerinin yerine getirildiği gümrük idaresidir. rnek vermek gerekirse, bir eşyanın gümrük işlemi Halkalı gümrük idaresinde yapılacaksa burası ithalat gümrük idaresi, Türkiye Gümrük Bölgesine giriş yaptığı Kapıkule gümrük idaresi ise giriş gümrük idaresidir. İhracat gümrük idareleri ve çıkış gümrük idareleri de aynı mantık çerçevesinde düzenlenmiş olup alışmamamızın konusu dışında kaldığı için detaylı açıklama yapılmayacaktır.

⁵⁸ Karasuların Genişliği İle İlgili Olarak Karadeniz ve Akdeniz’de Mevcut Olan Durumun Sürdürülmesine İlişkin 29.5.1982 tarihli ve 8/4742 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. Karar’ın bu yönde anlaşılması gerektiği hakkında Bkz. ATAMER, s. 628.

⁵⁹ TEKİN/TEKİN, s. 23.

⁶⁰ SELEN, Ufuk, Gümrük İşlemleri ve Vergilendirilmesi, 9. Baskı, Ekin Kitabevi, 2017, s. 28.

⁶¹ 10.7.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı 1 No.lu Kararnamesi m. 441 vd.

4.1.3. Gümrük Gözetimi ve Gümrük Kontrolü

Gümrük idarelerinin denetim, kontrol, yetki ve sorumluluğunda bulunan; liman sahası ve demirleme sahalarını kapsayan deniz ve kıyı alanlarının tamamı gümrüklü saha olarak adlandırılır (GY m.3/1-1). Gümrüklü saha içerisindeki gümrük idareleri tarafından genel olarak uygulanan işlemlere ise **gümrük gözetimi** denir (GK m.3/12). Türkiye Gümrük Bölgesi dışından gelen gemiler ve getirilen eşyalar gümrük gözetimine tabidir (GK m.34, 36).

Gümrük idareleri gümrük gözetimi altına almış oldukları eşyanın kontrolü amacıyla belli başlı uygulamalar yapmaktadır. Bunlar eşyanın muayenesi, belgelerin doğrulanması, işletmelerin hesap ve kayıtlarının incelenmesi, gemilerin kontrolü, resmi araştırmalar ve benzeri uygulamalardır. Bu uygulamaların tamamına **gümrük kontrolü** denir (GK. m.3/13).

Mevzuatımızda gümrük gözetimi terimi, gümrük kontrolüne göre daha kapsamlı bir içeriğe sahip olup, gümrük kontrolleri biten bir eşya, serbest dolaşıma girdikten sonra bile bazı gümrük rejimleri hükümleri uyarınca gümrük gözetimi altında kalmaya devam ediyor olabilir⁶². Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde gümrük gözetimi teriminin hukuki boyutunun gümrük işlemleri üzerindeki yansıması, detayları ile incelenecektir.

4.1.4. Gümrükçe Onaylanmış İşlem veya Kullanım

Gümrük idarelerinin dış ticaret işlemlerinin yasallık denetimini yapan birimler olduğu dikkate alındığında; bu denetim faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen tüm işlemler, gümrük işlemi olarak tanımlanabilir⁶³. Gümrük idarelerinde gerçekleştirilen işlemler, Gümrük Kanununda “Gümrükçe Onaylanmış İşlem ve Kullanımlar” başlığı ile düzenlenmiştir. “Gümrükçe Onaylanmış İşlem ve Kullanımlar”, gümrük idareleri ile muhatap olan eşyalara uygulanan işlemler bütünü ifade etmektedir. Gümrük Kanununda “Gümrükçe Onaylanmış İşlem ve Kullanımlar”; eşyanın bir serbest bölgeye girmesi, eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi dışına yeniden ihracı, eşyanın imhası ve gümrüğe terk edilmesi ve son olarak eşyanın bir gümrük rejimine tabi tutulması olarak sayılmıştır (GK. m.3/14).

Gümrük rejimleri eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi içerisinde nasıl dolaşacağını belirleyen işlem süreçlerini düzenlemektedir. Eşyanın tabi tutulacağı

⁶² DÖLEK, Ali, Gümrük İşlemleri, 3. Baskı, Umut Kitabevi, 2017, S.22.

⁶³ SELEN, s.27.

gümrük işlem prosedürlerini ifade eden gümrük rejimleri ise; Serbest dolaşıma giriş rejimi, ihracat rejimi, transit rejimi, dahilde işleme rejimi, gümrük kontrolü altında işleme rejimi, geçici ithalat rejimi, hariçte işleme rejimi ve gümrük antrepo rejimi olarak sayılmıştır (GK m.3/15). Çalışma konusunun içeriği göz önünde bulundurulduğunda, burada kullanılacak “Gümrükçe Onaylanmış İşlem ve Kullanımlar” ifadesinden, eşyanın bir serbest bölgeye girmesi, yeniden ihracı, imhası veya gümrüğe terk edilmesi değil, eşyanın bir gümrük rejimine tabi tutulması meselesinin anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde “Gümrükçe Onaylanmış İşlem ve Kullanımlar” ifadesi yerine, gümrük rejimi kavramı kullanılacak ve detayları ile açıklanacaktır.

4.1.5. Risk ve Risk Analizi

Gümrük mevzuatında teknik bir deyim olarak kullanılan “risk” kavramı, Gümrük Kanununda şu şekilde tanımlanır: “Türkiye Gümrük Bölgesi ve diğer ülkeler arasında taşınan eşyanın giriş, çıkış, transit, nakil ve nihai kullanımına ve serbest dolaşımda bulunmayan eşyaya ilişkin olarak, ulusal ya da uluslararası düzeyde alınmış önlemlerin doğru bir şekilde uygulanmasını engelleyen, ülkenin mali çıkarlarını tehlikeye düşüren, ülkenin güvenlik ve emniyetine, kamu güvenliği ve kamu sağlığına, çevreye veya tüketicilere yönelik tehdit oluşturan bir olayın ortaya çıkma ihtimalidir” (m.3). Tanımlanmış bu risklerin ne kadar sıklıkla ortaya çıkabileceğinin ve bunların sonuçlarının büyüklüğünün belirlenmesi için mevcut bilginin sistematik kullanımı ise “risk analizi” deyimini ile ifade edilmektedir.

4.1.6. Ticaret Politikası Önlemleri

Eşyanın uluslararası anlaşmalar çerçevesinde hükme bağlanan veya yurtiçi üreticilerini ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkilememesi amacıyla alınan önlemleri kapsamaktadır (GY m.3/n). Bu kapsamda alınan önlemler, Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi esnasında, eşyaya, ithalatta haksız rekabetin önlenmesi⁶⁴, ithalatta korunma önlemleri⁶⁵, gözetim uygulamaları, ithalatta kota ve tarife kontenjani⁶⁶, ilave vergiler vb. şeklinde uygulanmaktadır. Eşyaya ait bu önlemlerin

⁶⁴ Bkz. 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun.

⁶⁵ Bkz. İthalatta Korunma Önlemleri Hakkında Karar 2004/7305.

⁶⁶ Bkz. 2.6.2010 tarihli ve 27599 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan İthalatta Kota ve Tarife Kontenjani İdaresi Hakkında Karar.

alındığı tespit edildikten sonra artık aşağıdaki şekilde gümrüğe sunulan eşya için gerekli gümrük işlemlerinin tamamlanması gerekmektedir⁶⁷.

4.2. Gümrük İşlem Süreci

Yukarıda bahsedilen gümrük rejimlerinin işletilebilmesi için, eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesine gireceğinin bildirilmesi ile birlikte, Gümrük mevzuatında düzenlenen gümrük işlemlerinin tamamlanması gerekmektedir. Gümrük işlemleri çerçevesinde yürütülen faaliyetleri, “taşıma firması” ve “eşya sahibi firma” tarafından gerçekleştirilen çalışmalar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Eşya sahibinin gümrük beyan işlemlerini başlatabilmesi için gümrük idaresinin iki konuda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki, başlamış bir ticari işlemin dolayısıyla da bir gümrük işleminin doğmak üzere olduğu konusunda bilgilendirilmesidir ki, bu bilgilendirme **özet beyan işlemleri** ile yapılır. İkinci bilgilendirme konusu da, daha önce bildirim yapılan özet beyan kapsamı eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesine girdiğinin bildirilmesiyle ilgilidir ki, bu bildirim **sunum işlemi** ile yapılmaktadır. Bu iki işlem yapılmadan, eşyanın gümrük işlemlerine konu ediliş amacına göre değişen gümrük prosedürlerinin çalıştırılmasını ifade eden **gümrük beyan işlemleri**, eşya sahibi tarafından başlatılamamaktadır⁶⁸. Bu nedenle çalışmamız içerisinde de, denizyolu ile konteyner içinde taşınan eşyanın karşılaşıacağı gümrük prosedürleri, süreç içerisindeki sırası ile açıklanacaktır.

4.2.1. Özet Beyan ve Varış Öncesi Bildirim İşlemleri

Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen gelen eşyanın taşıma sorumluluğunu üstlenen kişi tarafından, taşıdığı eşya ve taşıma işlemi hakkında devletin bilgilendirilmesi, özet beyan denilen gümrük işlemi ile yerine getirilmektedir⁶⁹. Bilgilendirilme işlemi, eşyanın tanımlanması için gerekli tüm bilgileri içeren (gemiye ilişkin bilgiler, eşyanın giriş ve çıkış yaptığı yerler, gümrük idaresi, eşyanın kapları, cinsi, miktarı vs.) standart forma sahip ve Gümrük Yönetmeliğinin ekinde yer alan **Özet Beyan Formu** üzerinden gerçekleştirilmektedir (GY m.63).

Gümrük kontrollerinin etkinliğini artırmak ve işlem süresini kısaltmak amacıyla, özet beyanın eşya Türkiye Gümrük Bölgesine girmeden önce yapılması yoluna gidilmiştir (GK m.35/A). Dolayısıyla özet beyan için, gümrük işlemlerini

⁶⁷ TEKİN/TEKİN, s. 131.

⁶⁸ SELEN, s.33.

⁶⁹ SELEN, s.33.

başlatan ilk basamak demek mümkündür. Özet beyanın verilmesi belirli süreler ile sınırlandırılmıştır. Deniz yolu taşımacılığında, konteyner ile taşınan eşya için, hareket limanında eşyanın gemiye yüklenmesinden en az 24 saat önce; Karadeniz ya da Akdeniz üzerindeki yabancı ülke limanları ve Avrupa Topluluğu Gümrük bölgesinde yer alan limanlar için ilk varış limanına gelmeden 2 saat önce verileceği hükme bağlanmıştır (GY m.67/1). Özet beyanın süresi içinde verilmemesi, eşyanın cinsinin yanlış bildirilmesi gibi usule ilişkin konularda Gümrük Kanununun 241. madde hükümleri gereği para cezalarına maruz kalınmaktadır. Özet beyan, elektronik ortamda gümrük idaresinin bilgisayar sistemi üzerinden verilir. Özet beyan, eşyanın taşıma sorumluluğunu üstlenen kişi tarafından verilmektedir (GK m.35/B-3). Özet beyan, eşyanın taşıma sorumluluğunu üstlenen kişi adına hareket eden kişi, eşyayı yetkili gümrük idaresine sunan kişi yahut yukarıda sayılan kişilerin temsilcileri tarafından da verilmesi mümkündür (GK m.35/B-4). Gümrük Yönetmeliğinin 60. maddesinde, özet beyanın taşıyıcı tarafından verileceği hüküm altına alınmıştır. Mevzuat kapsamında bu taşıyıcının, eşyanın taşınmasından sorumlu kişi olduğu belirtilmiş, detaylı bir açıklamada bulunulmamıştır. Çalışmamız kapsamında, denizyolu ile taşınan eşya hakkında özet beyan verileceğinden, bu çerçevede, eşyanın taşıma sorumluluğunu üstlenerek özet beyan verebilecek kişiler navlun sözleşmesi kapsamında eşyayı taşımayı taahhüt eden taşıyan yahut acentesidir⁷⁰. Uygulamada çoğunlukla, söz konusu eşyayı taşıyan firmalar yabancı olduğu için, gümrük işlemleri acenteleri tarafından yerine getirilmektedir.

Yabancı limanlardan gelen geminin Türkiye Gümrük Bölgesindeki limana varışından en az iki saat önce işleticisi, kaptanı veya bunların temsilcisi tarafından gümrük idaresine, elektronik ortamda gümrük idaresinin bilgisayar sistemi üzerinden “Gemi Takip Programı”⁷¹ üzerinden **Denizyolu Genel Bildirimi** verilir (GY m.72/Ç). Gemi Takip Programında elektronik ortamda kayıt oluşturularak, kayıt numarası, gemi işleticisi, kaptanı veya bunların temsilcisine bildirilir.

⁷⁰ Gemi acentesi, yaptıkları anlaşmalarla gemi sahibi gerçek veya tüzel kişiler ile kaptan, işleten veya gemi kiralayanın nam ve hesabına hareket eden ve üçüncü kişi ve kuruluşlara karşı bunların haklarını koruyan, bu çerçevede yaptıkları iş ve işlemlerde kendi kusurları dışında sorumlu tutulamayan, anlaşmadaki kişi veya kuruluşları temsil etmektedir. Ayrıca bkz. Gemi Acenteleri Yönetmeliği (RG T: 5/3/2012, Sayı: 28224).⁷⁰

⁷¹ “Konteyner ve Liman Takip Sistemi” kapsamında entegrasyonu tamamlanan limanlarda uygulanacak elektronik işlemler, Risk Yönetim ve Kontrol Genel Müdürlüğü’nün 52856264-235 sayılı ve Konteyner Liman Takip Sistemi konulu Genelgesi ile düzenlenmiştir (Bundan sonra Konteyner Genelgesi olarak anılacaktır).

4.2.2. Gümrük İdaresince Yapılan Risk Analizi

Gümrük idaresi, özet beyanda bulunan bilgilerden faydalanarak eşya Türkiye Gümrük Bölgesine gelmeden önce emniyet ve güvenlik amaçlı olarak risk analizi yapar. Konteyner ile taşınan eşya için gümrük idaresi, özet beyanın tescilinden sonraki yirmi dört saat içerisinde risk analizini tamamlar. Bu analiz sonucunda, gümrük idaresi, söz konusu eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesine girmesinin güvenlik ve emniyet yönünden ciddi bir tehdit oluşturduğu ve acil müdahale edilmesi gerektiği sonucuna varırsa, özet beyanı veren kişiye eşyanın yüklenmemesi gerektiği hususunda bildirimde bulunur (GY m.69).

4.2.3. Varış Bildirimi ve Taşıtların Kontrolü

Geminin eşyanın boşaltılacağı gümrük idaresinin bulunduğu limana ulaştığı, yukarıda bahsedilen Gemi Takip Programında oluşturulan kayıt üzerinden, taşıyan yahut acentesi tarafından bildirilir. Bu varış bildirimi, boşaltılacak eşya için düzenlenen özet beyanların tespiti için gereken belgeleri içerir (GY. m.71). Geminin limana geliş tarihi ve saati liman işletmesinin sisteminde “Konteyner ve Liman Takip Sistemi”ne elektronik olarak iletilir⁷².

İhbar, şüphe, yükleme ve taşıma belgelerinde çelişki olması, risk analizi veya gümrük idaresince gerek duyulan hallerde; geminin gizli yerleri, ambar, bölme ve girişlerini gösteren plan ve diğer ilgili beğeler istenilerek, gemi kontrole tabi tutulur. Denizyolu taşımacılığında verilen varış bildirimi, yapılan gemi kontrol işlemlerini müteakip, geminin limana yanaşmış olması koşuluyla gümrük idaresi tarafından onaylanacaktır. Varış bildiriminin gümrük idaresi tarafından onaylanması ile, gümrük idaresince gemiden eşya boşaltılmasına izin verilmiş olacaktır (GY m. 72/E).

Türkiye Gümrük Bölgesine giren gemiler, gümrük gözetimi ve kontrolüne tabi olacaktır (GY m. 72/Ç).

4.2.4. Eşyanın Limana Gelişinin Gümrük İdaresine Bildirilmesi

Daha önce özet beyanı verilmiş eşyanın limana getirilmesini takiben, ilgili gümrük idaresine haber verilmesi gerekir. İlgili gümrük idaresine yapılan bu sözlü bildirim, Gümrük mevzuatında “Eşyanın Gümrüğe Sunulması” olarak ifade edilmiştir (GK m.39). Sunum sırasında yapılan açıklamalar gümrük idaresi

⁷² Konteyner Genelgesi s.3.

tarafından, elektronik ortamda, kayıt altına alınır. Kayıt aşamasında eşyanın hangi tarihte, saat kaçta ve hangi araçla geldiği gibi bilgiler kayda geçilmektedir⁷³. Sunum, eşyanın gümrük gözetimine alınması amacıyla gerçekleştirilen ilk işlem olarak ifade edilebilir⁷⁴.

Türkiye Gümrük Bölgesinin kara suları veya hava sahasından durmaksızın geçen taşıt araçları ile taşınan eşya hariç olmak üzere, Türkiye Gümrük Bölgesine gelen eşya, getiren kişi ya da duruma göre eşyanın gelişinden sonra taşıma sorumluluğunu üstlenen kişi tarafından gümrüğe sunulur. Gümrüğe sunan kişi, eşyayı daha önce ibraz olunan özet beyan ya da gümrük beyannamesi ile ilişkilendirir (GK. m. 39).

Sunum işleminin eşya limana getirilmesini takiben vakit geçirilmeden yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde, sunum işlemi yapılmayan eşyanın gümrük rejimine tabi tutulması için gerekli işlemler başlatılamayacaktır. Sunum işleminin hukuki önemi, gümrük beyan yükümlülüğünü doğuran olay olup, beyanın verilmesi için gereken süreyi başlatmasıdır (GK m.46, GY m.77). Bu kapsamda, limana getirilen eşyanın, ilgili gümrük idaresine bildirilmesini takiben kırk beş gün içinde gümrük rejimi belirlenerek, işlemlerin tamamlanması gerekmektedir. Eşya için gümrük rejiminin belirlenmesinden önce, talep üzerine, eşyanın incelenmesi veya bundan numune alınması yönünden ilgili ve yetkili kişilerce izin verilebilir (GK. m.41).

4.2.5. Geminin Tahliyesi

Yukarıda bahsedildiği şekilde yapılan geminin limana varış bildirimimin yapılmasını ve varış bildiriminin onaylandığı bilgisinin liman işletmesi ile paylaşılmasını takiben geminin tahliyesine başlanacaktır. Gümrük Kanununda tahliye süreci için “Eşyanın Boşaltılması” kavramı kullanılmıştır (GK m.45, GY. m.74). Konteyner taşımacılığında, yük dolu “konteynerin gemiden boşaltılması” ile “eşyanın konteynerin içinden boşaltılması” iki ayrı aşamada gerçekleşeceğinden, çalışmamızda kavram karmaşasını önlemek adına, yük dolu konteynerin gemiden karaya indirilmesi, “geminin tahliyesi” olarak ifade edilecektir.

Limana yanaşan gemi, gümrük idarelerinin belirledikleri veya uygun gördükleri yerlerde söz konusu idarelerin izni ile tahliye edilebilecektir (GK m. 45).

⁷³ SELEN, s.41.

⁷⁴ SELEN, s.40.

Türkiye Gümrük Bölgesine deniz yolu ile gelen eşya, boşaltmaya yetkili deniz araçlarının sahibi veya kaptan veya acentenin yetkili personeli ile birlikte geçici depolamaya yeri işletmelerinin yetkili personeli tarafından gümrük memurunun nezaretinde taşıttan boşaltılır. Bu işlemi takiben 24 saat içinde boşaltma listesi düzenlenir. Bu listeyi, gümrük memuru, taşıyan veya temsilcisi ile geçici depolama yeri işletme personeli imzalar. Üç nüsha olarak düzenlenip gümrük idaresince tasdik edilen bu listenin bir nüshası gümrük idaresinde kalır. İkinci nüshası eşyayı geçici depolama yerine teslim edenlere, üçüncü nüshası ise işletme personeline verilir. Bu işlem, gümrük idaresince uygun görülen yerlere alınan eşya için de geçerlidir (GY m.74/1). Özet beyan ile bu boşaltma listesi karşılaştırılır (GY m.75/1).

4.2.6. Eşyanın Depolanması

Deniz yolu ile ülkemiz limanlarına getirilen eşyanın gemiden tahliyesini takiben ilgili gümrük işlemleri tamamlanıncaya kadar yahut içinde bulunduğu bazı diğer durumlar nedeni ile gümrüklü saha içerisinde depolanması gerekmektedir. Eşyanın gümrüklü saha içerisinde depolanabileceği yerler gümrük mevzuatımızda, Geçici Depolama Yerleri ve Gümrük Antreposu olarak iki farklı şekilde düzenlenmiştir. Uygulamada kimi zaman geçici depolama yeri ile gümrük antreposu kavramları eş anlamlıymış gibi kullanılmaktaysa da, her iki depolama alanının tabi olduğu hükümler birbirinden farklıdır.

Geçici depolama yerleri Gümrük Yönetmeliğinin 79. maddesinde, eşyanın her türlü dış etken ve müdahalelerden korunmasını sağlayacak şekilde yapılmış, geminin yanaştığı limandaki ambar, depo, ardiye veya hangar gibi yerlerdir şeklinde tanımlanmıştır. Eşya, geçici depolama yerlerine buralarda görevli işletme personelinin sorumluluğu ve gümrük memurlarının gözetimi altında alınmaktadır (GY m.78). Gümrük antreposu ise Gümrük Kanununun 93. maddesinde, gümrük gözetimi altında bulunan eşyanın konulması amacıyla kurulan yerlerdir şeklinde tanımlanmıştır. Bu iki depolama yeri arasındaki çizgi, gümrük mevzuatının ilgili hükümlerinin birlikte incelenmesi ile belirgin hale getirilmektedir.

4.2.6.1. Gümrük Antreposu ve Geçici Depolama Yerleri Arasındaki Farklar

4.2.6.1.1. Eşyanın Kabulü Bakımından

Eşyanın gümrük antreposuna alınması bir gümrük rejimi ile gerçekleştirilirken; eşya geçici depolama yerlerine bir rejim kapsamında alınmaz. Gümrük Kanununun 47. maddesi uyarınca, eşya, limana gelişinin bildirilmesinden sonra bir gümrük rejimi belirleninceye kadar “geçici depolanan eşya” statüsünde bulunur ve bu şekilde adlandırılır. Bununla birlikte, eşyanın gümrük antreposuna konulması Gümrük Antrepo Rejimi kapsamında gerçekleşmektedir. Gümrük rejimlerinin açıklandığı bölümde, bu rejim açıklanacaktır.

4.2.6.1.2. Süre Bakımından

Geçici depolama yerlerinde bulunan eşya için mevzuat ile öngörülen bağlayıcı ve sınırlayıcı süreler vardır. Denizyolu ile gelen eşya için, limana getirildiğinin bildirilmesini takiben kırk beş gün içerisinde, eşyanın tabi olacağı gümrük rejiminin tayini için gerekli işlemlerin tamamlanması gerekmektedir (GK m. 46).

Oysa gümrük antreposunda bulunan eşyanın burada kalış süresi sınırsızdır. Ancak gümrük idarelerince gerekli görüldüğü hallerde süre tayin edilebilir (GK m.101) Nitekim, Gümrük Genel Müdürlüğü'nün 2010/41 sayılı ve “Antrepolarda Uzun Süre Bekleyen Eşyalar” konulu Genelgesi⁷⁵ ile, bu süre açısından belirli bir sınırlamaya gideceği hususu belirtilmiştir. Bu çerçevede, antrepolarda bulunan eşya için, her altı ayda bir eşyanın sahibine hatırlatma amaçlı bir tebligat gönderilecektir. Eğer otuz günlük süre içerisinde eşya bir gümrük rejimine tabi tutulmaz yahut eşya sahibi tarafından antreпода kalmaya devam etmesini istedikleri yönünde bir talepte bulunulmaz ise, eşya tasfiye hükümlerine tabi tutulacaktır. Ayrıca her hâlükârda, antreпода bulunan eşyanın tabi tutulacağı gümrük rejimine ilişkin işlemler başlatılır ise, bu işlemlerin otuz gün içerisinde bitirilmesi gerekmektedir. Aksi halde, yine tasfiyeye ilişkin hükümler uygulanacaktır (GY m.346).

4.2.6.1.3. Liman ile Olan Konumları Bakımından

Geçici depolama yerlerinin sahip olması gerektiği şartları düzenleyen Gümrük Yönetmeliğinin 513. maddesinde, bu depolama yerlerinin liman içerisinde

⁷⁵ <http://ggm.ticaret.gov.tr/data/521de241487c8e1908cf9860/2010-41.pdf> (et. 11.04.2019).

olacağı belirtilmiştir. Liman dışında da geçici depolama yeri açmak mümkün iken, bu yerlerin gümrük müdürlüğüne en fazla 10 km mesafede olması gerekmektedir. Gümrük antreposunda ise bu mesafe 50 km olarak belirtilmiştir.

4.2.6.1.4. Kullanım Amacı Bakımından

Uygulamada limana gelmiş eşya hızlı bir şekilde gümrük işlemlerine tabi tutularak ithal edilmeyecekse, gümrük antrepoları ile anlaşma yoluna gidilmektedir. Yurtdışından gelen eşyanın ihtiyaç oldukça kullanılması ya da eşyanın serbest dolaşıma girmeden önce imalat ve pazarlama aşamasında kadar depolanması yahut elleçleme olarak tanımlanan bazı işlemlere tabi tutulması gibi nedenler gümrük antrepolarının gereğini ortaya koymaktadır. Elleçleme, gümrük antreposunda bulunan ithal eşyasının, iyi korunması, görünüşlerinin ve pazar kalitesinin geliştirilmesi ya da dağıtım veya yeniden satışa hazırlanmaları yönünden yapılan işlemlerdir (GK m. 102/1). Örneğin, dökme olarak ithal edilen toz deterjanın paketlenerek piyasaya sunulması işlemi ya da ithal arabalara jant kapağı veya oto teybinin takılması haiz oldukları vasıfları değiştirmeyeceği için elleçleme olarak kabul edilebilir⁷⁶.

Yukarıda bahsedildiği gibi, eşyanın o an veya daha sonra gelişen ihtiyaçlarına göre eşyanın geçici depolama yerlerine yahut gümrük antrepolarına konulması mümkündür. Bu çerçevede, serbest dolaşımda olmayan eşyanın antrepoya alınmasında ve aynı gümrük idaresi denetimindeki geçici depolama yerinden sevkinde yapılacak işlemler Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2013/5 sayılı ve "Antrepoya Eşya Alınması ve Aynı Gümrük İdaresi Denetiminde Eşya Sevki" konulu Genelgesi⁷⁷ altında açıklanmıştır.

Geçici depolama yerinde bulunan eşyanın aynı gümrük müdürlüğü denetimindeki bir gümrük antreposuna alınması mümkündür. Bunun nedeni olarak, eşyanın herhangi bir elleçleme işlemine tabi tutulması zorunluluğunun doğması yahut gümrüklü sahada kalış süresinin o anki şartlar nedeniyle uzatılmış olması gösterilebilir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Gümrük Kanununun 47. maddesi uyarınca, Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşya gümrüğe sunulmasından sonra, bir gümrük rejimine tabi tutuluncaya kadar geçici depolanan eşya statüsünde olup geçici depolama yerlerinden çıkarılması için bir gümrük rejimine tabi tutulması

⁷⁶ SELEN, s. 113.

⁷⁷ http://www.gumruk.com.tr/files/genelge_201305_antrepoya_esya_alinmasi_ve_ayni_gumruk_idaresi_denetiminde_esya_sevki.pdf (et. 11.04.2019).

gerekmektedir. Bu çerçevede, “geçici depolama yerinde” bulunan eşyanın “gümrük antreposuna” alınmak üzere buralardan çıkarılabilmesi için antrepo beyannamesinin verilmiş olması gerekmektedir.

Gümrük Yönetmeliğinin 332. maddesi uyarınca, geçici depolama yerine konmadan doğrudan gümrük antreposuna konulmak istenilen eşya için de antrepo beyannamesi verilmesi gerekmektedir. Antrepo beyannamesinin, taşıtın gümrük antreposuna gelişini müteakip iki iş günü içerisinde tescil edilmesi gerekir. Süresi içerisinde antrepo beyannamesi verilmez ise, eşya ilgili gümrük idaresinin denetimindeki en yakın geçici depolama yerine veya geçici depolama yeri yoksa gümrük idaresince uygun görülen yere götürülecektir.

4.2.6.2. Gümrük Antrepoları ve Geçici Depolama Yeri İşleticileri

4.2.6.2.1. Gümrük Antrepo Türleri ve İşleticileri

Gümrük Antrepoları Açılması ve İşletilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğinin 5. maddesi uyarınca, gümrük antrepoları kamu kuruluşları, belediyeler, gerçek ve tüzel kişiler tarafından işletilebilir. Gümrük Kanununda gümrük antrepoları genel ve özel antrepolar olarak iki şekilde sınıflandırılmıştır (m.94). Genel antrepoların ortak özelliği, antreponun birden fazla kullanıcıya açık olmasıdır. Yararlanmak isteyen herkes ücret karşılığında eşyasını depolayabilmektedir. Özel antrepoların ise işleticisi ve kullanıcısı aynıdır, gümrük antrepoları yalnızca antrepo işleticisine ait eşyanın konulması amacıyla kurulmuştur. Gümrük antrepoları, Gümrük Yönetmeliğinin 329. maddesinde, işletici ve kullanıcı özellikleri açısından altı harf grubu ile detaylandırılmıştır:

i. Genel Antrepolar

A tipi Antrepo: Stok kayıtlarının işletici tarafından tutulduğu, eşyadaki noksan veya fazlalıklardan dolayı gümrük vergilerini ödemekten işleticinin sorumlu tutulduğu antrepo türüdür. Bu antrepo türüne yediemin depoları ve şehirlerarası terminallerdeki emanetçi depolarının işleyişini örnek olarak verebiliriz⁷⁸.

B tipi Antrepo: Antrepoya konulan eşyadan kullanıcının sorumlu olduğu, işleticinin sorumluluğunun sınırlı olduğu antrepolardır. Burada işletici stok kayıtlarını tutmaz. Gümrük kontrolü açısından, söz konusu kullanıcının vermiş olduğu beyanname ve belgeler dikkate alınır.

⁷⁸ SELEN, s.110.

F tipi Antrepo: Gümrük idareleri tarafından işletilen antrepolardır.

ii. Özel Antrepolar

C tipi Antrepo: İşleticisi ve kullanıcısı aynı kişi olan ve antrepoya alınan eşyadan bu kişinin sorumlu olduğu özel antrepo tipidir. Bu antrepo türünde eşya antrepodan çıkarken vergilendirilir. Sipariş usulü çalışan firmalar indirim sağlayacak yüklü miktardaki alımlarını bu antrepolarda muhafaza ederler. Eşyanın tamamını bir seferde antrepodan çekmezler. Bunun yerine talebe göre hareket ederler⁷⁹.

D tipi Antrepo: İşleticisi ve kullanıcısının aynı kişi olduğu, Gümrük Kanununun 104 üncü maddesinin üçüncü fıkrasının uygulandığı özel antrepo tipi olarak tanımlanmıştır. Eşyanın Gümrük Antrepo Rejimine tabi tutulduğu tarihte yürürlükte bulunan vergi oranları ve diğer vergilendirme unsurlarına dayanarak hesaplandığı yerdir. Yukarıdaki C tipi antrepodan farkı, ithalatçının sipariş üzerine değil de, seri üretim şeklinde çalışıyor olmasıdır. Burada ithalatçı, eşyalarını stoklamak yerine doğrudan üretim sahasına alarak işleme faaliyetine tabi tutulacaktır. Bu durumda eşya antrepoya girerken vergilendirmeye tabi tutulacaktır⁸⁰.

E tipi Antrepo: İşleticisi veya kullanıcısının aynı kişi olduğu, serbest dolaşımda bulunan eşya izin sahibinin, depolama yerinin antrepo addedildiği veya depolama yeri olmazsa dahi gümrük antrepo rejimi hükümlerinin uygulandığı yerdir.

Bunlara ek olarak, bazı özel durumlarda eşyanın bulunduğu yer de gümrük antreposu olarak kabul edilebilir:

- Serbest dolaşımda olmayan eşyanın sergilendiği fuar ve sergiler de antrepo sayılır (GY m. 329/2).
- Posta idaresinin sorumluluğu ve gümrüğün denetlemesi altında yabancı menşeli kolilerin konulması için ayrılmış kapalı yerler de genel antrepo sayılır (GY m. 329/3).
- Geçici depolama yerleri, aynı zamanda A, B, C ve D tipi antrepo olarak Müsteşarlıkça onaylanabilir veya buralar F tipi antrepo olarak işletilebilir (GY m.329/4).

⁷⁹ TEKİN/TEKİN, s.149.

⁸⁰ TEKİN/TEKİN, s.150.

4.2.6.2.2. Geçici Depolama Yeri İşleticileri

Gümrük Yönetmeliği'nin 512. maddesinde, gerçek ve tüzel kişilerin geçici depolama yeri açabileceğinden bahsedilerek başvuru esnasında aranan şartlar açıklanmıştır.

4.2.6.3. Geçici Depolama Yeri ve Gümrük Antrepolarına İlişkin Ortak Hükümler

Yukarıda daha önce bahsedildiği gibi, geçici depolama yerleri ve gümrük antrepoları gümrüklü saha olarak nitelendirilen yerlerde bulunmaktadır. Bu yerlerde, gümrük idaresinin denetim, kontrol, yetki ve sorumluluğu bulunmaktadır.

Geçici depolama yerleri ile genel ve özel antrepolarda, işleticilerin kendi memurlarından başka gümrük memurları da bulunur. Gümrük personeli, giriş, çıkış, elleçleme, teşhir, kayıt ve nakil işlerinde gümrük idaresi adına gerekli denetim ve gözetimi yapmak üzere hazır bulunur. Bu memurlar, giriş ve çıkış kapılarını ve geçici depolama ve gümrük antrepo sahasını kolaylıkla gözetim altında tutacak vaziyette hazırlanmış özel yerlerde çalışır ve görevlerinin devamınca işlerinden ayrılmaz (GY m.554).

Gümrük mevzuatı ile belirtilen esasların yerine getirilip getirilmediğini tayin edebilmek üzere, gümrük ve ticaret müfettişleri, gümrük idare amirleri ve diğer yetkililer, geçici depolama yerlerini ve antrepoları denetleme yetkisi ile donatılmıştır (GY m.558/1). Bu esnada, işleticiler denetleme yapanlara bu yerleri hemen açmak ve her türlü kolaylığı sağlamak zorundadır (GY. m.558/2).

4.3. Gümrük Beyanı

İthalata konu olan bir eşyanın gümrük idareleri ile temasının üç aşamada gerçekleştiğini yukarıda belirtmiştik. Bunlardan ilk, gümrük idarelerine başlamış bir ticari işlemin varlığının bildirilmesidir ki, bu özet beyan işlemleriyle başlar. İkinci temas noktası ise eşyanın gümrük denetimi sahasına geldiği ve gümrük gözetiminin başlatılması talebini ifade eden sunum işlemidir. Bu iki işlem yukarıda açıklanmıştır. Üçüncü temas aşaması ise eşyanın gümrük işlemlerine konu ediliş amacına göre değişen gümrük prosedürlerinin çalıştırılması talebini ifade eden beyan işlemi aşamasıdır.

Gümrük beyanı, gerçekleştirilen ticaret işlemlerine yasallık kazandırmak üzere Devletin bilgilendirilmesi, bu işlemlerden doğacak mali yükümlülüklerin

hesaplanarak ödenmesi, teminata bağlanması ve eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi içindeki dolaşımını düzenleyen gümrük rejimlerinin çalıştırılması amacıyla yapılan bildirim olarak tanımlanabilir⁸¹. Bu kapsamdaki bildirim değişik şekillerde yapılması mümkündür. Gümrük beyanı, yazılı olarak, bilgisayar ortamında veri işleme tekniği ile (BİLGE⁸² ve EDI⁸³), sözlü olarak ve yükümlüsünün tercih ettiği bir tasarruf yoluyla yapılabilir (GK m.59). Çalışma kapsamında, bilgisayar ortamında veri işleme tekniği ile verilen beyan, yazılı beyanla paralel uygulanması nedeniyle, “Yazılı Beyan” yöntemi altında ele alınacaktır.

4.3.1. Sözlü Beyan

Sözlü beyan, yazılı beyan gerektirmeyen hallerde eşya sahibinin veya temsilcisinin gümrük idaresine sözlü olarak bildirimde bulunması yolu ile yapılır. Sözlü beyanda bulunabilmenin koşulları eşyanın ticari nitelikte olup olmamasına göre değişmektedir⁸⁴. Çalışma konumuza, yurtdışından ithal edilen ticari amaçlı eşyalar girdiğinden sadece buna ilişkin hususlar açıklanacaktır. Ticari amaçla Türkiye Gümrük Bölgesinde serbest dolaşıma girecek eşyanın gümrük kıymetinin sevkiyat ve beyan başına 1000 Avro’yu geçmemesi ve sevkiyatının düzenli haldeki benzer sevkiyatların bir parçası olmaması ve daha büyük bir nakliyatın bir parçası olup da bağımsız bir taşıyıcı tarafından taşınmaması kaydıyla bu eşya gümrük idaresine sözlü beyan edilir (GY m.169/6).

4.3.2. Başka Tasarruf Yoluyla Beyan

Başka tasarruf yoluyla beyanda, beyan sahibi davranışı ile beyanda bulunmuş olmaktadır⁸⁵. Gümrük Kanununun 59/d. maddesinde, gümrük beyanında bulunabilmenin bir yöntemi olarak, eşya sahibinin eşyayı bir gümrük rejimine tabi tutmak isteğini ifade ettiği herhangi bir tasarruf yoluyla yapılabileceği belirtilmiştir. Buradan, eşya sahibinin istediği tarzda ve usulde beyanda bulunabileceği gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Bu yöntem, iradeyi iki noktada sınırlandırmaktadır⁸⁶. Söz gelimi havaalanlarında bulunan gümrük geçişlerinin yeşil veya kırmızı işaretlerle ayrılması durumunda, yeşil geçişten geçen giren yolcular gümrük vergilerine tabi

⁸¹ SELEN, s. 46.

⁸² Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri Sistemi. Detaylı bilgi için bkz. 3.3.2011 tarihli 27863 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Gümrük Genel Tebliğ (Gümrük İşlemleri) (Seri No:81).

⁸³ Electronic Data Interchange (Elektronik Veri Değişimi).

⁸⁴ Bkz. Gümrük Yönetmeliği m.169.

⁸⁵ TEKİN/TEKİN, s.124.

⁸⁶ SELEN, s.49.

eşyalarının bulunmadığını, kırmızı geçiştiren yolcular ise, gümrük vergilerine tabi eşyaları bulunduğunu beyan etmiş olacaktırlar⁸⁷.

4.3.3. Yazılı Beyan

Yazılı beyan, Gümrük Yönetmeliğinin ekinde yer alan gümrük beyannamesinin, yine aynı ekte belirtilen kurallara uygun olarak, doldurulması ve gümrük idaresine verilmesiyle yapılır (GK m.60; GY m.112). Gümrük işlemlerinin basitleştirilmesi ve hızlandırılması, bu doğrultuda maliyetlerin azaltılması amacıyla yazılı beyan yöntemleri “normal usul” (GK m.60) ve “basitleştirilmiş usul” (GK m.71) olmak üzere iki biçimde düzenlenmiştir. Basitleştirilmiş usul çerçevesinde⁸⁸, gümrük beyannamesine eklenmesi gereken bazı belgelerin eklenmemesine, beyanname yerine ticari veya idari bir belgenin verilmesine ve eşyanın ilgili rejime geçişinin kayıt yoluyla yapılmasına izin verilmektedir (GK m.71).

Gümrük beyan işlemleri, eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesine alınması veya Türkiye Gümrük Bölgesi dışına çıkarılması aşamasında devletin bilgilendirilmesi amacıyla yapılan işlemlerdir. Çalışmamızın konusunu, ülkemiz limanların yurtdışından getirilen eşyalar oluşturduğu için, bu kapsamda bir inceleme yapılacaktır. Taşıyanın yukarıda açıklanan üzerine düşen yükümlülüklerini tamamlamasını takiben, eşya sahibi ithalatçı tarafından gümrük beyan işlemlerinin başlatılması gerekmektedir (GK m.58).

4.3.3.1. Gümrük Beyannamesinin Verilmesi

Yukarıda belirtildiği gibi gümrük beyanı, belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde eşyanın bir gümrük rejimine tabi tutulması amacıyla gerçekleştirilen işlemdir. Gümrük Kanununun 62. maddesinde, gümrük beyannamesi, ilgili eşyayı ve eşyanın beyan edildiği gümrük rejimine ilişkin hükümlerin uygulanması için gerekli belgeleri gümrük idaresine verme yetkisine sahip olan veya verilmesini sağlayabilen kişiler tarafından verileceği düzenlenmiştir. Bu kapsamda, eşya sahiplerinin veya temsilcilerinin beyanda bulunabileceğini söylemek mümkündür⁸⁹.

⁸⁷ TEKİN/TEKİN, s.124.

⁸⁸ Basitleştirilmiş usulde beyandan yararlanmanın temel şartı “Gümrükçe Onaylanmış Kişi Statüsü”nün veya “Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası”nın alınmış olmasıdır. Gümrükçe Onaylanmış Kişi Statüsü hakkında detaylı bilgi için bkz. GY. m. 22 vd. ve Onaylanmış Kişi Statüsüne İlişkin Gümrük Genel Tebliği: Sıra No 1, 30.12.2011 tarih ve 28158 sayılı Resmi Gazete; Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası hakkında detaylı bilgi için bkz. Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliği.

⁸⁹ SELEN, s.53.

Yukarıda açıklandığı üzere, Türkiye Gümrük Bölgesine gelen her eşyanın bir gümrük rejimine tabi tutulması ve bunun gümrüğe sunulmasını takip eden belirli süreler içinde yapılması gerekmektedir. Bu süre, denizyolu ile gelen eşya için kırk beş gün olarak belirlenmiştir (GK m.46). Dolayısıyla, eşyanın bir gümrük rejimine tabi tutulması isteğini ifade eden beyannamenin de bu sürelerle sınırlı olarak verilmesi ve tamamlanması gerekmektedir. Bu sürenin hesaplanmasında, ilgili kurum veya kuruluşlardan alınacak belgelerle kanıtlanması halinde, mücbir sebep halleri saklı tutulmaktadır. Zorunlu haller dışında bu sürelerin işlenmesini durduran iki durum söz konusudur (GY m.76):

- 1) Eşyanın herhangi bir adli veya idari takibata konu olması halinde bu takibat nedeniyle geçen süreler,
- 2) Eşyanın herhangi bir gümrük işlemine tabi tutulması için dış ticaret mevzuatı ya da ilgili bir başka mevzuat gereğince ibraz edilmesi gereken uygunluk belgesi, ithal lisansı, izin yazısı, gözetim belgesi gibi belgelerin alınması veya buna ilişkin işlemlerin yerine getirilmesi sırasında geçen sürelerdir.

Bu süreler ve zorunlu hallerin varlığı dışında, denizyoluyla Türkiye Gümrük Bölgesine gelen eşya için kırk beş gün içinde gümrük beyan işlemlerinin tamamlanmaması halinde, eşya gümrük mevzuatının tasfiye edilecek eşyaya ilişkin düzenlemeleri (GK m.177-180) ve Tasfiye Yönetmeliği hükümlerine göre tasfiye edilir. Aşağıdaki tasfiyeye ilişkin bölümde ilgili kısımlar açıklanacaktır.

4.3.3.2. Gümrük Beyannamesine Eklenecek Belgeler

Gümrük rejimlerini düzenleyen esaslar çerçevesinde eşyanın ithalatında hangi belgenin verilmesi gerektiğinin bilinmesi oldukça önemlidir. Türkiye Gümrük Bölgesine giriş amacına göre eklenecek belgeler değişebilmektedir. Gümrük Kanununun 60/2-b maddesi uyarınca, gümrük beyanının bilgisayar veri işleme tekniği yoluyla yapıldığı durumlarda beyannameye eklenmesi gereken belgelerin eklenmesi zorunluluğu kısmen kaldırılmıştır.

Gümrük Yönetmeliğinin 114. maddesinde beyannameye eklenecek belgelere ilişkin genel bir bilgi verilmiştir. Bununla birlikte Ticaret Bakanlığı tarafından yayınlanan Gümrük Beyannamesi Kullanma Talimatında⁹⁰ detaylı bilgilendirme

⁹⁰ <https://www.gtb.gov.tr/data/51c7e715487c8e0a98f15f8b/1%20g%C3%BCmr%C3%Bck%20beyannamesi%20kullanma%20talimat%C4%B1.docx> (et. 2.5.2019).

bulunulmuştur. Bu belgelerden bazıları hakkında kısa açıklama vermek gerekirse şunlar söylenebilir:

- I. Orijinal (Ticari) Fatura: Kesin satışlarda satıcı, diğer hallerde ise malı gönderen firma tarafından alıcı adına düzenlenen, malın cinsini, miktarını, niteliğini, birim fiyatını ve satış bedeli tutarını içeren ve satışın yapılmış olduğunu gösteren bir hesap belgesidir⁹¹. Gümrük Yönetmeliğinin 115. maddesinde, faturanın içermesi gereken başlıca bilgiler belirtilmiştir.
- II. İthal Eşyasına Ait Kıymet Bildirim Formu: İthal Eşyasına Ait Kıymet Bildirim Formu; Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının VII nci Maddesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma hükümleri çerçevesinde belirlenen ithal eşyasına ait gümrük kıymetinin unsurlarını içeren ve ek-16'da yer alan belgedir (GY m.120).
- III. Çeki Listesi: Bir fatura kapsamı eşyanın çeşitli cins ve nev'ide ve çeşitli ağırlıktaki kaplara konulması halinde, her kapta ne miktar eşya bulunduğunu göstermek amacıyla düzenlenen bir belgedir (GY m.117).
- IV. Konişmento: İdareye ibraz edilecek konişmentonun hangi bilgileri içermesi gerektiği Gümrük Yönetmeliğinin 118. maddesinde gösterilmiştir. Konişmentoya ilişkin konumuz kapsamındaki açıklamalar aşağıda yapılacaktır.
- V. Navlun Faturası: Eşyanın teslim şekline bağlı olarak, navlun faturasının eşyanın gümrük kıymetinin doğru olarak tespit edilebilmesi için beyannameye eklenmesi gerekmektedir⁹².

4.3.3.3. Beyannamenin Tescili

Beyannamenin tescili, eşyanın alınacağı gümrük rejim hükümlerinin çalıştırılabilmesi için gerekli formalitelerin tamamlanması amacıyla beyannamenin gümrük idaresi kayıtlarına alınması için gerçekleştirilen işlemin adıdır. Gümrük Kanununun 60. maddesindeki şartları taşıyan beyannameler, ait oldukları eşyanın gümrüğe sunulmuş olması halinde tescil edilir ve gümrük bilgisayar sistemine girilerek tescil tarih ve sayısı verilir yahut beyanname ya da beyanname hükmündeki belgenin üstüne mühür vurulur. Eşyanın beyan edildiği gümrük rejimine ilişkin tüm

⁹¹ ONURSAL, s.33.

⁹² SELEN, s.58.

hükümlerin uygulanmasında esas alınacak tarih, beyannamenin tescil edildiği tarihtir (GK. m.61).

Tescil işleminin tamamlanması ile birlikte, o eşyaya ilişkin **gümrük yükümlülüğü** de başlar (GK m. 181). Gümrük yükümlülüğü, yükümlünün⁹³ ithalat vergilerini ödemesi zorunluluğunu ifade eder (GK m.3/8-b). İthalat vergileri; gümrük vergisi, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, damga vergisi, telafi edici vergi, anti-damping vergisi, kaynak kullanımı destekleme fonu, TRT fonu, toplu konut fonu, tütün fonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü üzere, dış ticaret işlemi ile bağlantılı pek çok mali yükümlülük vardır. Bununla birlikte, sadece gümrük vergisi ve toplu konut fonu yükümlülüğü, ithalat yapıyor olma karşılığında alınan genel bir vergidir. Oysa diğer mali yükümlülüklerin konusu dış ticaret işlemi değildir. Örneğin KDV'nin konusunu alım-satım işlemleri oluşturur. Benzer biçimde, ticaret politikası önlemleri kapsamında alınan mali yükümlülüklerin konusu ise, piyasa aksaklıklarına neden olacak ithalattır. İthalatın neden olduğu olumsuz etkilerin azaltılması amacıyla alınan mali yükümlülükler, genel olmayıp özel ve geçicidir⁹⁴. Konusu her ne olursa olsun, ithalat kapsamında ödenecek vergi tutarı, kural olarak, tescil tarihindeki vergi oranları ve diğer vergilendirme unsurlarına göre belirlenir (GK m. 193).

4.3.3.4. Muayene İşlemleri: Fiziki Muayene ve Belge Kontrolü

Gümrük Kanununun 65. maddesi uyarınca, gümrük idareleri, beyanın doğruluğunu araştırmak üzere, beyanname ile ilgili ve beyannameye ekli belgeleri kontrol edebilir ve beyannamenin içerdiği bilgilerin doğruluğunu araştırmak amacıyla beyan sahibinden diğer belgeleri de vermesini isteyebilir. Burada, gümrük beyannamesi ve ekinde yer alan belgeler içerik yönünden ve çaprazlama olarak kontrole tabi tutulur.

Bununla birlikte, gümrük idareleri yine yukarıda sayılan amaçlarla eşyayı muayene edebilir ve ayrıntılı muayene veya tahlil amacıyla numune alabilir. Eşyanın muayenesi, bunların gümrük idarelerince konmasına izin verilen yerlerde veya antrepolarda yapılır (GK m. 66). Gümrük Yönetmeliğinin 88. Maddesinde ise, geçici depolama yerlerinde bulunan eşyanın, beyana uygun olup olmadığının tespiti açısından veya gerekli görülen herhangi bir zamanda muayene ile görevli memurlar tarafından muayene edileceği; gerek görülmesi halinde muayenede, eşya sahibi veya

⁹³ Yükümlü, gümrük yükümlülüğünü yerine getirmekle sorumlu bütün kişileri kapsar (GK m.3/11).

⁹⁴ SELEN, s. 148.

temsilcisinin veya geçici depolama yeri personelinin bulunmasının istenebileceği düzenlenmiştir.

Gümrük Beyanının kontrolü için kontrolle görevli memur tarafından eşyanın muayenesi ve belge kontrolü gerçekleştirilir. Gümrük Yönetmeliğinin 182. maddesi uyarınca, muayene sonucunda beyana uygun sonuç alınırsa, muayene ile görevli memur tarafından buna ilişkin bilgiler sisteme kaydedilerek onay verilir. Muayene sırasında eşyanın veya kaplarının bozuk, kırık veya noksan olduğunun anlaşılması halinde, geçici depolama yeri veya gümrük antrepo işleticisi ile ortak bir tutanak düzenlenir.

Aynı şekilde, belge kontrolünde görevlendirilen memur, beyannamedeki bilgileri ve eklerini inceler; tarife, kıymet, miktar, yasaklayıcı veya kısıtlayıcı önlemler söz konusu ise, buna ilişkin belge kontrolünü de yaptıktan sonra uygun bulursa, bu hususu beyanname üzerinde gösterir ve onay verir. Çalışma konumuz kapsamında, denizyoluyla yapılan taşımalar açısından konişmentonun da gümrük beyannamesinin ekinde bulunması gereken belgeler arasında yer almasından ötürü, gümrük memuru tarafından kontrole tabi tutulacaktır. Gümrük beyannamesi ekinde tespit edilen konişmento ile yetkili memur beyanda bulunan eşyanın gümrük gözetiminde bulunduğunu tespit edecek ve beyanın incelenmesine devam edecektir⁹⁵. Aynı zamanda, ithalatçının tespit edilebilmesi adına, gümrük beyannamesinde bulunan taraflara ilişkin ayrıntılı dosya bilgisi elinde olan gümrük memuru tarafından, konişmento üzerinden eşyayı teslim almaya yetkili olduğu anlaşılan kişiye ilişkin de bir ciro denetimi yapılacaktır⁹⁶.

Gümrük idareleri, eşyanın tesliminden sonra dahi, beyannamedeki bilgilerin doğruluğunu saptamak amacıyla, eşyanın ithal işlemlerini veya sonraki ticari işlemlere ilişkin ticari belge ve verileri kontrol edebilirler. Bu kontroller beyan sahibine, söz konusu işlemler ile doğrudan ya da dolaylı olarak ticari yönden ilgili diğer kişilere veya belge ve verileri ticari amaçla elinde bulunduran diğer kişilere ait yerlerde yapılabilir. Mümkün olduğu takdirde eşya muayene de edilebilir (GK m.73).

4.3.3.5. Eşyanın Çıkış İşlemleri

Yukarıda bahsedildiği üzere, Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşya bir gümrük rejimine tabi tutulana kadar ilgili işlemlerin tamamlanması adına o anki

⁹⁵ TEKİN/TEKİN, s. 109.

⁹⁶ Konişmentoya ilişkin olarak bzk. 2. Bölüm 2.3.1.

şartlara bağı olarak bir geçici depolama yerinde yahut gümrük antreposunda tutulmaktaydı. Bu kapsamda bahsedilen prosedürlerin tamamlanması ile eşyaların ilgisine verilmesi için bu yerlerden çıkış işlemlerinin yapılması gerekmektedir. Bilindiği üzere, eşyanın bir geçici depolama yerine konması ve gümrük antreposuna konması işlemleri birbirinden ayrılmaktadır. Daha önce açıklandığı gibi⁹⁷, gümrük antreposuna eşyanın konulması gümrük antrepo rejimi çerçevesinde gerçekleştirilmekte iken; eşyanın geçici depolama yerine konması için böyle bir rejime gerek duyulmamaktadır. Eşyanın geçici depolama yerine konması, ona geçici depolanan eşya statüsünü doğrudan kazandırmaktadır. Bu nedenledir ki, Gümrük Yönetmeliğinde, geçici depolama yerine ve gümrük antreposuna ilişkin kesin çıkış işlemleri de ayrı hükümler altında düzenlenmiştir.

Bu noktada, eşyanın çıkış işlemleri tabiri ile eşyanın kesin çıkış işlemi kastedilmek istenmiştir. Şöyle ki, eşyanın tahlili veya muayenesi nedeniyle bilirkişilere yahut benzer yerlere gönderilmesi gerekebilmektedir. Bu nedenle eşya geçici olarak depolama yerlerinden çıkartılabilmektedir (GK. m.92 ve GY m.338/4).

Geçici depolama yerlerinde bulunan eşyalar, gümrük işlemlerinin sistem üzerinden tamamlandığının anlaşılması ile çıkış onayı verilerek geçici depolama yerlerinden çıkarılmasına izin verilir (GK m. 94). Gümrük antreposunda bulunan eşyalar ise, gümrük antrepo rejimini sonlandıracak bir başka gümrük rejimine tabi tutularak çıkartılır (GY m.338).

5. GÜMRÜK REJİMLERİ

Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşya için gümrük idarelerince yapılacak işlemler belli kural ve sıralamalar ile gerçekleştirilmektedir. Yukarıda açıklanan gümrük işlemlerinin onaylanarak tamamlanması ile eşya gümrüklü sahayı terk edebilmektedir ki bu gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanım belirlenmesi sureti ile olmaktadır. Çalışmamız bakımından, gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanım belirlenmesinin, eşyanın belli bir gümrük rejimine tabi tutularak gerçekleşeceğini belirtmiştik. Bu kapsamda, belirlenen gümrük rejiminden sonra da eşyanın gümrük gözetiminde kalıp kalmayacağını dikkate alarak, ikili bir ayırım ile konuyu açıklamak mümkündür. Gerçekten de, gümrük mevzuatında, gerekli gümrük kontrollerinden geçerek ilgili gümrük işlemleri tamamlanan eşyaların, gümrüklü sahayı terk etmelerinden sonra bile bazı gümrük rejim hükümleri uyarınca gümrük

⁹⁷ Bkz. Birinci Bölüm, 4.2.6.1.1. Başlık.

gözetimi altında kalacakları düzenlenmiştir (GK m. 58). Eşya eğer böyle bir gümrük rejimine tabi tutulmamış ise, ilgili gümrük işlemleri tamamlandığında serbest dolaşımda bulunan eşya statüsünde olacaktır. Yapılan bu açıklamalar ışığında yukarıdaki prosedürün tamamlanması ile çalıştırılmaya başlanacak gümrük rejimleri incelenecektir.

Gümrük mevzuatımızda, sekiz adet gümrük rejim tipi düzenlenmiştir. Çalışmamız, Türkiye Gümrük Bölgesine yurtdışından deniz yolu ile getirilen eşyalar ile sınırlı olduğundan, gümrük rejimi açıklamaları da bu minvalde yapılacaktır. Dolayısıyla, eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi dışına çıkışını düzenleyen ihracat rejimi ile diğer rejimlerin çalışmamız bütünü ile ilgisi olmayan kısımları, örneğin gümrük işlemlerine ilişkin mali yükümlülükler, gümrük vergileri ve tahsilatı kapsam dışında tutulacaktır.

5.1.Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi

Serbest dolaşıma giriş rejimi, yabancı menşeli bir eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi içerisinde serbestçe kullanılmasına imkân veren rejimdir. Türkiye Gümrük Bölgesine gelen eşyanın serbest dolaşıma girişi, ticaret politikası önlemlerinin uygulanması, eşyanın ithali için öngörülen diğer işlemlerin tamamlanması ve kanunen ödenmesi gereken vergilerin tahsili ile mümkündür (GK m.74).

Serbest dolaşıma giriş rejimi açısından eşyalar; ithali yasak mallar, ithalatı belli kurum ve kuruluşlarca yapılacak mallar ve ithali izne tabi mallar olmak üzere üç açıdan ele alınmıştır. Bu kapsamda, ithali her ne şekilde olursa olsun yasaklanmış mallar kesinlikle serbest dolaşıma alınamamaktadır. Benzer biçimde, özel kanunlar gereği ithali belli kurum veya kuruluşlara bırakılmış eşyaların ithalatı bu kuruluşlarca yapılabilmektedir. Ayrıca, ithali ön izne tabi eşyalar için gerekli ithalat izninin alınması halinde, bu eşyalar yetkili gümrük kapılarından serbest dolaşıma sokulabilmektedir⁹⁸.

Bu noktada kısaca, Gümrük Kanununun 77. maddesinde ve Yönetmeliğin 207 ve 208. maddelerinde düzenlenmiş “Nihai Kullanım Mekanizması”ndan bahsetmekte yarar görüyoruz. Bilindiği üzere, gümrük vergisine tabi eşyalar için, serbest dolaşıma giriş, tabi olduğu oran üzerinden gümrük vergisinin tahsil şartına bağlanmıştır. Ancak rejim kapsamında gerçekleştirilen “Nihai Kullanım Mekanizması” ile sıfır

⁹⁸ SELEN, s.69.

veya indirimli tarifeden yararlanma imkânı bulunmaktadır⁹⁹. Burada her eşyanın nihai kullanım mekanizması altında ithal edilemeyeceğini vurgulamakta yarar vardır. Nihai kullanım amaçlı ithal edilebilecek eşyalar, İthalat Rejimi Kararının II ve V sayılı listelerinde dipnotlarla tanımlanmıştır. Nihai kullanım kavramı, kelime manasına bakıldığında eşyanın ilgili kullanımdan sonra yeniden kullanma imkanının olmadığını çağrışırsa da, süreç böyle değildir. Çünkü burada esas olan, eşyanın nihai kullanım olarak tanımlanan amaca uygun kullanılmasıdır. Eşyanın yok olması veya imha edilmesi gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır¹⁰⁰. Örneğin taşıt kaportası üretiminde kullanılmak amacıyla ithal edilen bir kalıp nihai kullanıma tabi tutulabilir. Beyan edildiği üzere kalıp üretiminde kullanıldığı sürece eşyanın nihai kullanımı gerçekleşmiş olacaktır. Bu noktada, önemli olan husus, serbest dolaşıma giriş rejiminin, eşyaya serbest dolaşım statüsü kazandırmak amacıyla çalıştırılmasına rağmen nihai amaçlı ithalatlarda eşya, nihai kullanım yerine geçen işlemler gerçekleşinceye kadar gümrük gözetimine tabi tutulacaktır (GK. m.77). Gümrük idaresi nihai kullanıma konu eşya ve işlemi, üretim süreci de dahil olmak üzere her zaman denetleyebilir. Denetimlerde ithal eşyasının ithal edildiği şekilde izin verilen yerlerde bulunup bulunmadığı, işleme tabi tutulmuşsa izine uygun olup olmadığı, öngörülen nihai ürünlerin elde edilip edilmediği tespit edilir¹⁰¹. Nihai kullanım nedeniyle indirimli veya sıfır vergi oranından yararlanarak serbest dolaşıma girmiş eşyanın gümrük gözetimi; nihai kullanım olarak kabul edilen üretim veya kullanım faaliyetiyle, indirimli veya sıfır vergi oranı uygulamasına ilişkin koşulların sona ermesiyle, eşyanın ihraç veya imha edilmesiyle, eşyanın belirlenen amaçlar dışında kullanılması nedeniyle tahsili gereken vergilerin ödenmesiyle sona erer (GY m.211).

5.2.Dahilde İşleme Rejimi

Dahilde işleme rejimi, ithal edilen eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesinde işlenerek, işlenmiş ürün içinde yeniden ihracını düzenleyen bir prosedürler bütünü olarak tanımlanabilir (GK. m.108). İşleme faaliyetleri, Gümrük Kanunu 108/3. maddesinde, eşyanın montajı, kurulması ve diğer eşya ile birleştirilmesi dahil olmak üzere işçiliğe tabi tutulması, eşyanın işlenmesi, eşyanın yenilenmesi ve düzenli hale getirilmesi dahil olmak üzere tamir edilmesi, işleme sırasında tamamen veya kısmen

⁹⁹ Nihai Kullanım Mekanizması, Gümrük Kanununun 77. ve Gümrük Yönetmeliğinin 207 ve 208. maddelerinde düzenlenmiştir.

¹⁰⁰ SELEN, s.73.

¹⁰¹ Bkz. 29.9.2016 tarihli ve 29842 sayılı Gümrük Genel Tebliği (Nihai Kullanım) (Seri No:1) m.10.

tüketilseler dahi işlem görmüş ürünler içinde bulunmayan ancak, bu ürünlerin üretilmesini sağlayan veya kolaylaştıran önceden belirlenmiş bazı eşyanın kullanılması, şeklinde tanımlanmıştır.

Rejim kapsamında ülke içerisinde işleme faaliyeti sonucunda elde edilen tüm ürünler “işlem görmüş ürün” statüsünde kabul edilir (GK m.108/5). İşleme faaliyetleri sonucunda elde edilen işlem görmüş ürün dışındaki “ikincil işlem görmüş ürün” olarak adlandırılır (GK m.108/6). Örneğin yurtdışından ithal edilen buğdayın ülke içerisinde işlenerek makarna, un haline getirilmesi nedeniyle bunlar asıl işlem görmüş ürün olarak görülmektedir. Bu işlem esnasında çıkartılan kepek ise ikincil işlem görmüş ürün olarak kabul edilir¹⁰². Burada ithal edilen buğday miktarı ile üretilen makarna veya unun miktarına oranı, dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan işin verimlilik oranını göstermektedir (GK m.108/8).

Dahilde işleme rejimi kapsamında ithalat gerçekleştirenler, yukarıda bahsedilen şekilde işleme faaliyetlerine tabi tutulan ürünleri yeniden ihraç etmek şartı ile gümrük işlemlerinden doğan bazı yükümlülüklerden muaf tutulmaktadırlar. Bu muafiyet iki şekilde gerçekleşebilir: Eşya ya vergileri teminata bağlanarak Türkiye Gümrük Bölgesine getirilir ve eşyanın işlem görmüş ürünler şeklinde ihracı ile birlikte teminatı iade olunur (şartlı muafiyet sistemi) ya da vergiler önceden tahsil olunur ve işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanıldıktan sonra Türkiye Gümrük Bölgesinden ihracı ile birlikte bu alınan vergiler geri verilir (geri ödeme sistemi)¹⁰³.

Şartlı muafiyet sistemi ile geri ödeme sistemi arasındaki farkı şöyle özetlemek mümkündür: Şartlı muafiyet sisteminde, ithal edilen eşyaların ithalat vergileri ödenmemekte bunun yerine teminat talep edilmektedir. Serbest dolaşım hakkı kazanmayan ithal eşyalara ait vergiler ödenmeyerek teminatın alınması ile sağlanan muafiyet şartı ise, teminat kapsamında ithal edilen eşyanın işlenerek ihraç edilmesidir. İhracatın gerçekleşmesini müteakip alınan teminat geri iade edilmektedir. Geri ödeme sisteminde ise, ithal edilen eşyaların ithalat vergileri ödenerek serbest dolaşıma hak kazanmalarında dolayı ithal edilen eşyaların işlenerek ihraç edilmesi zorunluluğu yoktur. İsteğe bağlı olarak, ihracatın gerçekleşmesi halinde ödenen ithalat vergileri iade edilmektedir¹⁰⁴

¹⁰² TEKİN/TEKİN, s.156.

¹⁰³ Dahilde işleme rejiminin çalıştırılması ve izin süreci ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Gümrük Yönetmeliği m.350-369.

¹⁰⁴ TEKİN/TEKİN, s.165.

Burada önemle belirtilmesi gereken nokta şartlı muafiyet sistemi kapsamında gerçekleştirilen Dahilde İşleme Rejimi ile, eşyanın gümrük gözetimi altında söz konusu işleme faaliyetlerine izin verilmesidir. Eşyanın gümrük gözetimi altında kalacağı süre, Gümrük Kanununun 111. maddesinde belirtilen şekilde belirlenmektedir. Bu çerçevede, işlem görmüş ürünlerin ihracı ya da gümrükçe onaylanmış bir başka işleme tabi tutulması, örneğin bir gümrük rejimi belirlenmesi için gerekli süreler, işleme faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve işlem görmüş ürünlerin elden çıkarılması için yeterli olacak şekilde belirlenir. Bu belirlenen sürelerin sonundan itibaren en geç üç ay içerisinde ilgililer dahilde işleme rejimi ihracat taahhüdünü kapatmak için ilgili bölge müdürlüklerine başvururlar. Bu işlemin süresi içerisinde yerine getirilmesi ilgililerin sorumluluğunda olup, ayrıca yazılı bildirimde bulunulmaz¹⁰⁵. Bu yapılan bildirim ile birlikte de, eşyanın gümrük gözetimi sona ererek eşya yurtdışına ihraç edilir.

5.3.Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi

İthal ürünlerin, mali yükümlülüklerden şartlı bir şekilde muaf tutularak, gümrük gözetimi altında işlenmesine ve işlenmiş ürün içinde serbest dolaşıma alınmasına izin veren bir rejimdir (GK m. 123). Başka bir deyişle, serbest dolaşıma girmemiş eşyanın, Türkiye Gümrük Bölgesinde, ithalat vergisine veya diğer ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, niteliğini veya durumunu değiştiren işlem sürecine alınmasına ve bu işlemlerden elde edilen ürünlerin, tabi olduğu oranlar üzerinden serbest dolaşıma girişi, Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi hükümleri uyarınca yapılmaktadır. Elde edilen bu tür ürün işlenmiş ürün olarak adlandırılır.

Söz konusu rejimi bir örnek ile açıklamak gerekir ise, bu rejim kapsamında bir ayakkabı üreteceğimizi düşünürsek, bu ayakkabı için gerekli olan kalıp, deri vb. ithalini yurtdışından temin edebiliriz. Temin edilen bu ürünler Türkiye Gümrük Bölgesine girerken herhangi bir vergiye tabi olmayacaktır ve alınması gereken vergiler bir teminata bağlanarak ülke içerisinde işleme tabi tutulacaktır. Getirilen kalıp, deri vb. ülke içerisinde işlenip nihai mal olan ayakkabı üretilenilecektir. Vergilendirme ise, getirilen ara mal (kalıp, deri vb.) üzerinden değil, Türkiye Gümrük Bölgesinde işlenen ayakkabı üzerinden alınacaktır. Eşya üzerinden gerekli

¹⁰⁵ 20.12. 2006 tarihli ve 26382 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat: 2006/12). m. 37.

vergilendirme yapıldıktan sonra ise alınmış olan teminatlar hak sahibine iade edilecektir¹⁰⁶. Rejimin adından da anlaşılacağı üzere, işleme faaliyeti esnasında ithal edilen ara mal gümrük gözetimi altında olacaktır.

Rejimin kapatılması, rejim hükümlerinin tam olarak yerine getirilip getirilmediğinin tespiti halinde mümkün olmaktadır. Rejimin kapatılmasında, Gümrük Yönetmeliğinin verimlilik oranlarının hesaplanması (m. 374) ve işlem görmüş ürünlerin gümrük kıymetlerinin belirlenmesi (m. 375) şartlarının yerine getirilip getirilmediğine yönelik yetkilendirilmiş gümrük müşavirince düzenlenen gümrük raporu, gümrük müdürlüğüne sunulur. Bu raporu takiben, işlem görmüş ürünün Serbest Dolaşıma Giriş Rejimine tabi tutulması ilişkin bir beyanname gümrük idaresine sunulur¹⁰⁷.

5.4.Hariçte İşleme Rejimi

Hariçte işleme rejimi, serbest dolaşımdaki eşyanın gümrük bölgesi sınırları dışında işleme faaliyetlerine tabi tutulmak üzere geçici olarak ihracı¹⁰⁸ ve işlenmiş ürünlerin ithalat vergilerinden tam veya kısmen muaf olarak yeniden serbest dolaşıma girişine ilişkin hükümlerin uygulandığı prosedürler düzenlemektedir (GK m. 135).

Hariçte işleme rejimi kapsamında işleme faaliyetini aşağıda verilecek örnek ile şu sıra ile açıklamak mümkündür: Geçici ihracat için izin belgesi alınması, teminat yatırılması, işleme faaliyetlerinin Türkiye Gümrük Bölgesi dışında gerçekleşmesi, eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi geri getirilmesi, vergilerin ödenmesi ve teminatın iadesi.

Bu çerçevede, takım elbise üretmek amacıyla imal etmiş olduğumuz pantolonun fermuarını daha iyi bir işleme faaliyetine tabi tutmak amacıyla hariçte işleme rejimini kullandığımızı farz edelim. Bu amaçla ihracını yapacağımız pantolon ve takım elbiseye ait bilgi ve belgelerin ihracını yapacağımız gümrük idaresine sunmamız ve hariçte işleme izin belgesini almamız gerekmektedir (GY m.398). Geçici ihracatını gerçekleştirdiğimiz pantolona ait uygulanacak işçilik sonucu elde edilen yeni ürüne (örneğinizde pantolona dahil edilecek fermuar) ait vergiler teminat

¹⁰⁶ TEKİN/TEKİN, s. 192.

¹⁰⁷ 5.12. 2009 tarihli ve 27423 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Gümrük Genel Tebliğ (Gümrük Kontrolü Altında İşleme) Seri No:3 m. 5.

¹⁰⁸ Gümrük Kanununun 135. maddesinin üçüncü fıkrasının a bendinde, hariçte işleme rejimine tabi tutulan eşya, “geçici ihracat eşyası” şeklinde tanımlanmıştır.

olarak ihracatı gerçekleştirdiğimiz gümrük idaresine yatırılmalıdır. Eşyanın geçici ihracatı esnasında taahhüt edilen işleme faaliyetinin yerine getirilmemesi veya eksik işleme faaliyetinin oluşması durumunda teminat vergi yerine kullanılmaktadır¹⁰⁹. Söz konusu pantolon, fermuarı eksik olarak geçici ihraç edilmiş olup yurtdışında işleme sonucu faaliyeti sonucu eksik olan fermuar pantolona eklenerek hariçte işleme faaliyeti yerine getirilmektedir. Bu noktada çalışmamız bakımından da önem arz eden husus şudur, ithali taahhüt edilen işlem görmüş pantolon, her ne kadar hariçte işleme rejimine tabi tutulmuş olsa da, Türkiye Gümrük Bölgesine girişi yapılırken, serbest dolaşıma giriş rejimi hükümleri dikkate alınacaktır (GY m.400). Bu çerçevede, ithalat vergileri, işlem görmüş ithal ürünü içerisindeki geçici ihraç edilen eşyanın çıkarılması sonucu tespit edilmektedir (GK m.141/1). Örneğimizde, geçici ihraç edilen pantolona eklenen fermuarın ithalat vergilerinin ödenmesi gerekmektedir. Eşyanın geçici ihracatı esnasında ödenmiş olan teminat taahhüt edilen işleme faaliyetinin yerine getirilmesi durumunda iade edilecektir¹¹⁰. Konumuz bakımından dikkat çekici bir diğer husus ise, Hariçte İşleme Rejimi için beyan edilen serbest dolaşımda bulunan eşyanın, gümrüğe verilen beyannamenin tescilinden itibaren Türkiye Gümrük Bölgesinden çıkıncaya (ya da imha edilinceye yahut beyanname iptal edilinceye) kadar gümrük gözetiminde kalıyor olmasıdır (GK m.58/2).

5.5.Transit Rejim

Serbest dolaşımda olmayan eşyanın, Türkiye Gümrük Bölgesinde bir noktadan başka bir noktaya taşınması transit rejimi kapsamında yapılmaktadır. Gümrük idareleri, transit rejimine tabi tutulan eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi içinde, yabancı bir ülkeden yabancı bir ülkeye; yabancı bir ülkeden Türkiye'ye, Türkiye'den yabancı bir ülkeye, bir iç gümrük idaresinden diğer bir iç gümrük idaresine gümrük gözetimi altında taşınmasına izin verir (GK m.84). Diğer bir ifade ile, gümrük yükümlülükleri tamamlanmamış eşyanın, gümrük gözetimi altında, gümrük bölgesi içinde işleme faaliyetine konu olmadan, sadece iki gümrük noktası arasında dolaşımı düzenlenmektedir. Mevzuatta, eşyanın transit rejimine tabi tutulmasına ilişkin beyanın kabul edildiği gümrük idaresi “hareket gümrük idaresi”

¹⁰⁹ 11.5. 2007 tarihli ve 26519 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Hariçte İşleme Rejimi Tebliğ (İhracat 2007/5) m.13/4).

¹¹⁰ TEKİN/TEKİN, s.174- 177.

ve transit rejimine tabi tutulan eşyanın, rejimin sonlandırılması için sunulması gereken gümrük idaresi “varış gümrük idaresi” olarak adlandırılmıştır (GY m.212/2).

Bu rejimin temel amacı, ülkemizden transit geçecek olarak geçecek gemilerin hangi şartlara ve standartlara tabi olacağını düzenlemektir. Türkiye 1 Aralık 2012 tarihinde Ortak Transit Sözleşmesine¹¹¹ katılarak, bu rejimin bilgisayar alt yapısı olan NCTS¹¹² (*New Computerized Transit System – Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi*) uygulamasına dahil olmuş ve sisteme üye diğer ülkelere taşımacılık sektörü açısından entegre olmuştur. Burada tüm işlemler elektronik sistem üzerinden yürütüldüğünden, taşımacılık sektörü açısından önemli bir rekabet avantajı sağlanmaktadır¹¹³

Gümrük Kanununun 85. maddesinde, transit eşya için tahakkuk edebilecek gümrük vergilerinin ödenmesini sağlamak için teminat verilmesinin zorunlu olduğu, ancak denizyolu taşımacılığının, bu zorunluluğun istisnasını oluşturduğu düzenlenmiştir (GK. m.85). Transit rejime konu olan eşya eşyanın gümrük gözetimi altındaki antrepolarda veya gümrük idarelerince eşya konulmasına müsaade edilen yerlerde bir süre kalması veya taşındığı gemiden başka bir taşıta aktarılması mümkündür (GK m.87/2). Bu aktarma, gümrük idarelerinin gözetimi altında yapılarak, bir tutanakla belgelendirilir (GK m.92/2).

Serbest dolaşımda bulunan ve bulunmayan eşyayı birlikte taşıyan Türk bandıralı gemilerin sahip, kaptan veya acenteleri, bu iki türlü eşyanın birbirine karışmaması için, gereğine göre, bunları ayrı yer ve bölümlere koymak veya gümrük idaresince uygun görülecek tedbirleri almak zorundadır (GY. m.227).

Transit rejime tabi eşya, şüphe veya ihbar durumları hariç olmak üzere, varış gümrük idaresine kadar muayene edilmeksizin ve gerektiğinde mühür altına alınarak veya memur eşliğinde sevk edilir (GK m.88). Türkiye karasularından geçen ve hakkında ihbar bulunan veya şüphe edilen transit eşya yüklü gemilerin ambar kapakları veya bu gibi eşya konulan diğer yerleri, gümrük idarelerince mühür altına

¹¹¹ Ortak Transit Rejimi; 1987 yılında imzalanan Ortak Transit Sözleşmesine taraf olan AB ve EFTA üyesi ülkeler arasında eşyanın gümrük vergilerinin askıya alınarak taşındığı sistemdir.

¹¹² NCTS, ortak transit işlemleri ile ulusal transit işlemlerinin bilgisayar ortamında kağıt beyanname kullanılmadan yapıldığı, işlemler gerçekleştirilirken elektronik mesajlaşma ile veri alışverişinin sağlandığı ve transit işlemlerinin her safhasının bu elektronik ortamda takip edilebildiği sistemdir. Detaylı bilgi için bkz.

<http://ggm.gtb.gov.tr/data/51e93abf487c8e3dc0903f51/cepkitab%C4%B121022014.pdf>

¹¹³ SELEN, s. 127.

alınabilir. Bu gemilere memur eşlik ettirilebilir ve gemiler seyir halinde iken dış gözetim altında tutturulabilir (GK m.90).

Transit rejimi, hareket gümrük idaresindeki bilgi ve belgeler ile varış gümrük idaresindeki bilgi ve belgelerin karşılaştırılması ile usulüne uygun olarak sonlandırıldığıının belirlenmesi ile, kapatılır (GK m.84/4).

5.6.Gümrük Antrepo Rejimi

Gümrük Antrepo Rejimi, Gümrük Kanununun 93 vd. hükümlerinde düzenlenmiştir. Buna göre, gümrük gözetimi altında bulunan eşyanın veya izin verilen hallerde ihraç eşyasının konulduğu yerler gümrük antreposu olarak adlandırılmaktadır. Çalışmamız Türkiye Gümrük Bölgesine denizyolu ile getirilen eşyalar ile sınırlı olduğu için, ihraç amaçlı gümrük antrepolarına konulan eşyaların durumuna değinilmemiştir. Çalışmanın önceki bölümünde¹¹⁴, gümrük antrepolarına ilişkin detaylı bilgilendirmede bulunulmuştur. Bir eşyanın gümrük antreposuna konulmasına ilişkin hükümler de Gümrük Antrepo rejimi kapsamında belirlenmiştir. Nasıl ki, yukarıda açıklandığı gibi, gümrük gözetimi altındaki bir eşyanın taşınma işlemi transit rejim ile sağlanıyorsa, aynı eşyanın bir gümrük rejimine tabi olması amacıyla muhafaza edilmesi ve gerektiğinde elleçleme işlemlerine tabi tutulması da antrepo rejimi hükümleriyle sağlanmaktadır¹¹⁵.

5.7.Geçici İthalat Rejimi

Geçici İthalat Rejimi, serbest dolaşıma girmemiş eşyanın ithalat vergilerinden tamamen veya kısmen muaf olarak ve ticaret politikaları önlemlerine tabi tutulmaksızın, Türkiye Gümrük Bölgesi içinde kullanılması ve bu kullanım sırasında olağan yıpranma dışında, herhangi bir değişikliğe uğramaksızın yeniden ihracına olanak sağlayan hükümlerin uygulandığı rejimdir (GK m.128). Geçici ithalat rejimi kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine girecek eşya, mevzuat kapsamında belirlenen süre kadar Türkiye Gümrük Bölgesinde kalabilir¹¹⁶. Türkiye’de ithali yasak olan, tüketilebilir nitelikteki, ayniyet tespitinin yapılması mümkün olmayan yahut ülke ekonomisine zarar verebileceği belirlenen eşyanın Geçici İthalat Rejiminden yararlandırılması mümkün değildir¹¹⁷. Eşyanın sergilenmesi, tamir edilmesi, kullanılması gibi eşyanın tüketilmesine imkân vermeyen faaliyetler bu

¹¹⁴ Bkz. Birinci Bölüm, 4.2.5. numaralı başlık.

¹¹⁵ TEKİN/TEKİN, s.147.

¹¹⁶ 4458 Sayılı Gümrük Kanununun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Kanun m.44.

¹¹⁷ 4458 Sayılı Gümrük Kanununun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Kanun m.40.

rejim kapsamında hayat bulmaktadır¹¹⁸. Bu rejim kapsamında, belirtilen şartlara uyulması koşulu ile, sergi, fuar, toplantı ve benzeri etkinliklerde teşhir edilecek veya kullanılacak eşyalar; mesleki malzemeler; ses veya televizyon yayın ya da basın malzemeleri; konteynerler, paletler, ambalajlar, numuneler; sportif amaçlarla taşınan eşyalar; turistik tanıtım malzemeleri Türkiye Gümrük Bölgesine getirilebilir¹¹⁹.

Denizyolu ile konteyner içinde taşınarak Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyayı ve hukuki sonuçlarını inceleyen çalışmamızda, bu başlık altında, konteynere ilişkin özel durumdan bahsedilmesi gerekmektedir. Şöyle ki, mevzuat ve aşağıda açıklanacak ilgili sözleşmelerin düzenlediği şartlara uygun olan konteynere geçici ithalat izni verilmektedir. Bu kapsamda, geçici ithal edilen konteynerin beyanı, içinde taşınan eşyadan bağımsız olarak yapılmaktadır¹²⁰. Çalışmanın 4. Bölümünde, Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın tabii tutulacağı gümrük işlemleri açıklanmıştır. Aşağıda ise, içinde ithal edilen eşyanın taşındığı ve Geçici İthalat Rejimi kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen konteynerin tabii olduğu Geçici İthalat Rejimi ve karşılaşacağı hukuki prosedür açıklanacaktır. Önemle belirtmek gerekir ki, bu bölümde sadece, 4. bölümde konteynere özgü olduğu için yer verilmeyen hususlara değinilecektir. İlgili işlemlere geçmeden önce, konu ile bağlantılı olan uluslararası sözleşmeler ve mevzuattan kısaca bahsetmekte yarar vardır.

Konteyner vasıtası ile yapılan uluslararası taşımacılığı geliştirmek ve kolaylaştırmak amacıyla, Cenevre’de imzalanan 1972 Konteynerle İlgili Gümrük Sözleşmesi (*Customs Convention on Containers, 1972*) Türkiye tarafından 2.12.1993 tarihli ve 3930 sayılı Kanunla onaylanmıştır. Bununla birlikte geçici ithalata ilişkin mevcut uluslararası sözleşmelerin dağınık düzenlemelerden ibaret olması ve sayılarının da gün geçtikçe artıyor olması göz önünde bulundurularak, tek bir uluslararası belgenin ihtiyacı nedeniyle, geçici ithalat rejimlerinin basitleştirilmesi ve uyumlaştırılması suretiyle İstanbul’da 1990 yılında imzalanan Geçici İthalat Sözleşmesi (*Convention on Temporary Admission*) Türkiye tarafından, 31.3.2004

¹¹⁸ TEKİN/TEKİN, s.184.

¹¹⁹ Söz konusu eşyalara ilişkin açıklayıcı bilgiler için bkz. 21.10.2004 tarih ve 25620 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Geçici İthalat Sözleşmesi”.

¹²⁰ Ticaret Bakanlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, 72093537-010.06.02 sayılı Geçici İthal Edilen Konteynerlerin Yeniden İhracı Konulu Genelge (2018/17): <http://ggm.ticaret.gov.tr/data/5a69d917ddee7d1fa8b58a30/2018-17%20genelge-ge%C3%A7ici%20ithal%20edilen%20konteynerlerin%20yeniden%20ihrac%C4%B1.pdf> (et. 16.04.2019).

tarifli ve 5108 sayılı Kanunla onaylanmıştır. Bu iki sözleşme kapsamında konteyner ile ilgili hükümlere ilişkin usul ve esasların tespiti amacıyla da 16.4.2005 tarihli 25788 sayılı Resmi Gazete'de "1972 Konteynerle İlgili Gümrük Sözleşmesi'nin ve Geçici İthalat Sözleşmesi'nin Konteynerle İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Yönetmelik" yayımlanmıştır.

5.7.1. Denizyolu İle Taşınan Konteynerin Limana Geliş İşlemleri

1972 Konteynerle İlgili Gümrük Sözleşmesi'nin ve Geçici İthalat Sözleşmesi'nin Konteynerle İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Yönetmelik'in 6. maddesinde, yüklü olup olmadıklarına bakılmaksızın bu yönetmelikte belirtilen şartları taşıyan konteynerin¹²¹ yurda girişine gümrük idareleri tarafından "Geçici İthalat Rejimi" hükümlerine göre izin verileceği açıkça düzenlenmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, konteynerin geçici ithali, ATA Karnesinin¹²² gümrük idarelerine ibrazı ile gerçekleştiğinden ve beyanname yerine geçen bir belge olduğundan, ayrıca geçici ithalat beyannamesi düzenlenmesine gerek bulunmamaktadır¹²³.

Bu çerçevede, Türkiye Gümrük Bölgesine girişi yapılacak konteynere ilişkin olarak konteyner sahibi, konteyner iřleticisi¹²⁴ veya bunların temsilcileri tarafından elektronik ortamda, Giriş Konteyner Kayıt ve Takip Formu¹²⁵ verilir (KY m.11/a).

¹²¹ 1972 Konteynerle İlgili Gümrük Sözleşmesi'nin ve Geçici İthalat Sözleşmesi'nin Konteynerle İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Yönetmelik m.4/f: 1972 Konteynerlerle İlgili Gümrük Sözleşmesinin 4 No.lu Ekinde yer alan teknik şartlara uygun olarak imal edilmiş, yine bu Sözleşmenin 5 No.lu Ekinde gösterilen yöntemlerden birine göre onaylanmış, i hacmi en az bir metreküp olan ve taşıma işlerinde kullanılan büyük sandık, müteharrik sarnıç veya benzerleri ile, içerisine eşya koymak için kompartıman oluşturacak şekilde tamamen veya kısmen kapatılmış, sürekli kullanım özelliğine sahip ve buna uygun olarak defalarca kullanılacak kadar sağlam, taşıma türü veya vasıta değişmesini gerektiren hallerde içindeki eşyanın boşaltılıp yüklenmesine yol amayacak şekilde özel olarak imal edilmiş, özellikle bir taşımacılık türünden diğerine transfer hallerinde, pratik kullanım özelliğine sahip biçimde yapılmış, kolayca doldurulup boşaltılabilecek şekilde imal edilmiş bir taşıma aracı anlamına gelir.

¹²² ATA kısaltması; Fransızca "Admission Temporaire", İngilizce "Temporary Admission" kelimelerinin ilk harflerinin birleştirilmesiyle geçici kabul anlamına gelen bir sözcüktür. ATA Karnesi ise taşıma araçları hariç olmak üzere eşyanın geçici ithali için kullanılan, ayniyet tespitine yarayan ve ithalat vergileri ile ithalatta alınan diğer vergilerin uluslararası alanda geçerli şekilde teminata bağlandığını gösteren, gümrük beyannamesi olarak kabul edilen, uluslararası bir gümrük belgesidir. (21.3. 2005 tarihli ve 25762 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Gümrük Genel Tebliğ Tebliğ (Geçici İthalat) Seri No:4 m.2).

¹²³ Bkz. 21.3. 2005 tarihli ve 25762 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Gümrük Genel Tebliğ Tebliğ (Geçici İthalat) Seri No:4 m.4.

¹²⁴ 1972 Konteynerle İlgili Gümrük Sözleşmesi'nin ve Geçici İthalat Sözleşmesi'nin Konteynerle İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Yönetmelik m.4/k: Konteynerin sahibi olsun veya olmasın ülke sınırları içinde konteynerin kullanımını üzerinde her türlü tasarruf hakkı bulunan ve gümrük idarelerine karşı yükümlü olan kişiler, konteyner işleticisi olarak tanımlanır.

¹²⁵ 1972 Konteynerle İlgili Gümrük Sözleşmesi'nin ve Geçici İthalat Sözleşmesi'nin Konteynerle İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Yönetmelik m.4/m: Geçici olarak girecek konteynerlerin hareketinin takibi amacıyla sahipleri, işletmecisi veya bunların temsilcileri tarafından

Ayrıca, yapılan risk analizleri çerçevesinde, fiziki kontrole tabi tutulacak konteynerler belirlenir (GY m.69).

5.7.2. Konteynerin Gemiden Tahliyesi, Güvenlik Amaçlı Kontrol ve X-Ray İşlemi

Limana yanaşan geminin, varış bildiriminin muhafaza memurunca onaylanması bilgisi liman işletmesi ile paylaşılır ve konteynerin tahliyesine başlanır. Ayrıca, fiziki kontrole tabi tutulacağı belirlenen konteynerin bilgisi de aynı şekilde liman işletmesi ile paylaşılır. Tahliye edilen konteynere ilişkin bilgiler liman işletmesi tarafından “Konteyner ve Liman Takip Sistemi”ne elektronik ortamda iletilir. Fiziki kontrole tabi tutulacağı liman işletmesine bildirildiği halde, tahliyesi yapılmayan ya da geç yapılan konteynerler bu sistem üzerinden sorgulanabilir. Fiziki kontrole tabi tutulacak konteynerler liman işletmesi tarafından doğrudan muayene sahasına alınır. Fiziki kontrole tabi tutulacak konteynerlerden X-Ray tarafından geçirilecek olanlar belirlenir ve bu konteynerler X-Ray sahasına alınır. Bu işlemlerin tamamlandığı bilgisi liman işletmelerine bildirilir. Bu şekilde konteyner, Çalışmanın 4.2.5. bölümünde bahsedilen depolama yerlerine alınır¹²⁶.

Eğer ki konteyner, transit taşımacılıkta kullanılacak ise, giriş gümrük idaresi ilgili incelemeleri yaptıktan sonra, güzergah tespit eder, tespit edilen güzergahı Giriş Konteyner Kayıt ve Takip Formuna elektronik ortamda girer. Formdaki bilgiler onaylandıktan sonra konteynerin gümrüklü sahadan ayrılmasına izin verilir.

5.7.3. Geçici İthalat İzni ile Gelen Konteynerin Dahili Taşımacılıkta Kullanımı

Tekrar ihraç edilmeden önce ülke sınırları içinde bir mahalde yüklenilen ve yine ülke sınırları içinde boşaltılan eşyanın taşınması “dahilde taşıma” olarak tanımlanmıştır (KY m.4/1). Bu çerçevede eğer konteyner, Türkiye Gümrük Bölgesi içinde dahili taşımaya tabi tutulacaksa, giriş veya varış gümrük idaresince yalnızca bir defaya mahsus bir izin verilebilecektir. İzin verilen konteynerleri taşıyan geminin ise, Türk bayraklı olması zorunludur (KY m.10).

bu yönetmeliğin EK-1’inde yer alan örneğe uygun olarak veri işleme tekniği yoluyla veya yazılı olarak verilen belge anlamına gelir.

¹²⁶ Paragraftaki açıklamalar için bkz. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (Ticaret Bakanlığı) Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü 52856264-235 sayılı Konteyner ve Liman Takip Sistemi konulu Genelge s.2,3,4.

5.7.4. İhraç Etme Yükümlülüğüne İlişkin Süre

Bir konteynerin, buna ilişkin *Giriş Konteyner Kayıt ve Takip Formunun* tescil tarihinden itibaren altı ay içinde ihracı zorunludur. Ancak, bu altı aylık sürenin bitiminden önce, süre uzatım talebinde bulunulması halinde, altı ayı geçmemek koşulu ile ek süre verilebilir (KY. m. 7).

Geçici ithal iznine istinaden Türkiye'ye giren ve adli veya idari bir işlemten dolayı el konulan konteyner ihraç edilemez ise belirtilen ihraç etme yükümlülüğü, el koyma süresi boyunca ertelenmek suretiyle işlem yapılır (KY. m. 8/3).

Süresi geçtiği halde varış veya çıkış gümrüğünden konteynerlerin çıkışlarının yapıldığına dair bilginin sisteme girilmediği konteynerler için yurtda kalma süresi bittikten sonra hangi işlemlerin yapılacağı 1972 Konteynerle İlgili Gümrük Sözleşmesi'nin ve Geçici İthalat Sözleşmesi'nin Konteynerle İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Yönetmelik'in 11/e maddesinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda, en geç on beş gün içerisinde konteyner sahibi, işletmecisi veya bunların temsilcisine iadeli taahhütlü tebligatta bulunularak, tebliğ tarihinden itibaren verilecek otuz günlük sürenin bitimine kadar konteynerin yurt dışı edildiğinin tevsiki istenir. Tebliğ tarihinden itibaren otuz günlük süre içerisinde konteynerin süresi içinde yurt dışı edildiği tevsik edilemediği takdirde, konteynere tereddübeden vergi, 4458 sayılı Gümrük Kanununun 238. maddesi uyarınca tahakkuk ettirilecek para cezası ve aynı Kanunun 207. maddesinin (b) bendi uyarınca hesaplanacak faizin tahsili için konteyner sahibi, işletmecisi veya bunların temsilcisine tebligatta bulunulur. Ayrıca bu süre içinde çıkışı ispat edilemeyen konteynerlerin yakalanıp en yakın gümrük idaresine teslim edilmesi hususunda da İçişleri Bakanlığı'na bildirimde bulunulur.

5.7.5. Geçici İthal Edilen Konteynerin Yeniden İhraç Edilmesi

Geçici ithalat rejiminden yararlanan konteynerler, giriş ayniyetine uygun olmak şartıyla yetkili herhangi bir gümrük idaresi tarafından ihraç edilebilir. Türkiye'den çıkışı yapılacak konteynere ilişkin Giriş Konteyner Kayıt ve Takip Formu, sahibi, işletmecisi veya bunların temsilcisi tarafından çıkış gümrüğüne elektronik ortamda verilir ve bu form tescil edilir. İlgili gümrük memuru tarafından, Giriş Konteyner Kayıt ve Takip Formundaki bilgilerin doğruluğu incelenerek form bilgileri elektronik ortamda onaylandıktan sonra konteynerin yurt dışına çıkışına izin verilir (KY m.13).

İKİNCİ BÖLÜM

TESLİM İLE BİRLİKTE EŞYANIN ÜZERİNDE TAŞIYANIN HAKİMİYETİNİN SONA ERMESİ MESELESİNİN GÜMRÜK MEVZUATI, TÜRK BORÇLAR KANUNU VE İLGİLİ DİĞER MEVZUAT HÜKÜMLERİ UYARINCA İNCELENMESİ

1. TESLİM KAVRAMI

Teslim kural olarak, taşıma işinin tamamlanmasından sonra tarafların eşya üzerindeki zilyetliğin devri hususunda anlaşmaları ve taşıyanın zilyetliği, eşyayı tesellüme yetkili olan kişiye devretmesi ile gerçekleşir¹²⁷. Bu kapsamda teslimin tamamlanması ile birlikte, deniz yoluyla eşya taşıma sözleşmesi yani navlun sözleşmesi¹²⁸ ifa edilmiş ve taşıyan da borçlarından kurtulmuş olur¹²⁹. Taşıyanın, navlun sözleşmesi ile üstlendiği asli edim yükümlülüğü, teslim alınan eşyanın, varma limanına kadar taşınması ve eşya üzerindeki hakimiyeti devam ettiği müddetçe, onun bakım ve muhafazasından sorumlu olmasıdır¹³⁰. Fiili taşıma süresi sonunda, eşyanın gönderilene teslim edilmesi de, taşıyanın taşıma sözleşmesinden doğan asli borçlarından bir tanesidir¹³¹. Bu kapsamda, taşıma taahhüdünün ifasındaki aşamaların, eşyanın taşıyan tarafından tesellüm edilerek gemiye yüklenmesi; taşıma anı ve eşyanın gemiden tahliyesi ile teslimi olarak saymak mümkündür. Çalışmamız bakımından, eşyanın taşıma faaliyeti sonucu varma limanına gelerek, tesellümle yetkili olan kişiye devredilmesi anı incelenecektir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 1178/III maddesi hükmünde düzenlendiği şekilde, taşıyanın sorumluluğu süre açısından, eşyayı teslim ettiği (yahut teslim etmeye hazır bir şekilde gönderilenin emrine hazır tuttuğu) an ile sınırlandırılmıştır ki, bu husus

¹²⁷ ÇAĞA, Tahir/KENDER, Rayegan, Deniz Ticareti Hukuku II-Navlun Sözleşmesi, 9. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009s. 61; KANER, İnci Deniz, Deniz Ticareti Hukuku I-II, Filiz Kitabevi, 2018, s. 334; YETİŞ ŞAMLI, s.44; TEKİN, Safa Murat, Navlun Sözleşmesinde Taşıyanın Sorumluluğu, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 76.

¹²⁸ Çalışmamızda deniz yoluyla eşya taşıma sözleşmesi yerine kanun koyucunun da tercih ettiği üzere, navlun sözleşmesi deyiimi kullanılacaktır.

¹²⁹ KENDER, Rayegan/ÇETİNGİL, Ergon/YAZICIOĞLU, Emine, Deniz Ticareti Hukuku I, 14. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.241; SÖZER, s. 396; ÇAĞA/KENDER, s.141; YAZICIOĞLU, Emine, Hamburg Kuralları'na Göre Taşıyanın Sorumluluğu, Beta Bası, İstanbul, 2000, s. 93.

¹³⁰ SÖZER, s. 303-304; YEŞİLOVA, s. 31.

¹³¹ SÖZER, s. 305.

ilgili maddede eşyanın, “taşıyanın hakimiyetinde bulunduğu süre” şeklinde ifade edilmiştir¹³². Belirtmek gerekir ki, TMK m. 973’te zilyetlik, bir şey üzerindeki fiili hakimiyet olarak tanımlanmıştır. Eşya, navlun sözleşmesi kapsamında taşınmak için teslim alınması ile birlikte, taşıyan tarafından vasıtasız ve fer’i zilyetlik kazanılmaktadır. Bir an için, taşıyanın bir hizmet zilyedi (zilyet yardımcısı) olabileceği düşünülse dahi taşıyanın eşya üzerindeki geniş tasarruf yetkisi ile koruma ve özen gösterme yükümlülüğü, onu hizmet zilyedinden ayırmaktadır¹³³. Bu itibarla, TTK m. 1178’de geçen “hakimiyet” ibaresi, esasen zilyetliği ifade etmektedir. İki taraflı bir hukuki muamele olarak zilyetliğin devri için taşıyanın eşya üzerindeki fiili hakimiyetinin son bulması; diğer bir ifadeyle eşyanın, taşıyanın etki ve kontrol alanından çıkması gerekmektedir¹³⁴.

Maddenin kökenini¹³⁵, 1978 tarihinde Hamburg’da toplanan Birleşmiş Milletler Denizde Eşya Taşıma Konferansı’nda, “Birleşmiş Milletler Denizde Eşya Taşıma Sözleşmesi”¹³⁶ adı ile kabul edilen ve Hamburg Kuralları olarak anılan konvansiyon teşkil etmektedir. Bu çerçevede, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin son bulma anı, ilgili maddede, aşağıda açıklanacağı üzere, çeşitli ihtimaller göz önünde bulundurulurken düzenlenmiştir.

Çalışmamız kapsamında, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin yani eşya üzerindeki zilyetliği devrettiği anın ve dolayısıyla sorumluluğunun süre bakımından ne zaman sona ereceğinin açıklanabilmesi bakımından, eşyanın teslimi şekillerini

132 YETİŞ ŞAMLI, s.22.

133 ANTALYA, Gökhan, Eşya Hukuku II: Zilyetlik, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 34.

134 YETİŞ ŞAMLI, s. 38.

135 Hamburg Kuralları m.4:

1. The responsibility of the carrier for the goods under this Convention covers the period during which the carrier is in charge of the goods at the port of loading, during the carriage and at the port of discharge.

2. For the purpose of paragraph 1 of this article, the carrier is deemed to be in charge of the goods

(a) from the time he has taken over the goods from:

(i) the shipper, or a person acting on his behalf; or

(ii) an authority or other third party to whom, pursuant to law or regulations applicable at the port of loading, the goods must be handed over for shipment;

(b) until the time he has delivered the goods:

(i) by handing over the goods to the consignee; or

(ii) in cases where the consignee does not receive the goods from the carrier, by placing them at the disposal of the consignee in accordance with the contract or with the law or with the usage of the particular trade, applicable at the port of discharge; or

(iii) by handing over the goods to an authority or other third party to whom, pursuant to law or regulations applicable at the port of discharge, the goods must be handed over.

3. In paragraphs 1 and 2 of this article, reference to the carrier or to the consignee means, in addition to the carrier or the consignee, the servants or agents, respectively of the carrier or the consignee.

136United Nations Convention on the Carriage of the Goods by Sea.

incelemekte yarar vardır. Özellikle deniz yoluyla konteyner taşımacılığında teslimin belirli bir yerde sabit kişilerle gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Teslim aşaması niteliği gereği birçok farklı şekilde gerçekleşebilmektedir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 1178. maddesinin üçüncü fıkrasında, ilk olarak eşyanın gönderilene teslim edilmesi ile taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin son bulma anı düzenlenmiştir. Bu kapsamda, eşya, doğrudan onu teslim almaya yetkili gönderilene teslim edilebilir. Ancak eşyanın taşıyan tarafından teslim edilmiş sayılması için bizzat gönderilen tarafından teslim alınması şart değildir. Gönderilen sözü onun adamları ve görevlilerini de ifade ettiğinden; onun adamları ve yetkilendirilmiş temsilcisine teslim, gönderilene teslim hükmünde olacaktır¹³⁷.

Navlun sözleşmelerinde yaygın olarak kullanılan FIO, FIOS ve FIOST kayıtlarıyla yükleme, istif ve boşaltma faaliyetleri taşıtana ve gönderilene yüklenmektedir. Söz konusu kayıtlar ile eşyanın gemiden boşaltılması faaliyeti gönderilenin faaliyet alanına aktarılabilir. Böylece eşya, boşaltmadan önce gemide teslim edilmiş olur. Bu takdirde taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyeti, eşyanın boşaltma donanımına takıldığı an sona erecektir¹³⁸. Ayrıca bu faaliyetleri gerçekleştiren kişiler taşıyanın değil; taşıtanın ve/veya gönderilenin yardımcı şahsı konumunda olacaktır¹³⁹.

Taraflar arasındaki sözleşmede yahut konişmentoda teslimin supalan¹⁴⁰ yani eşyanın gemiden boşaltıldıktan sonra sapanadan indirilmesiyle yapılacağı yazılı olabilir¹⁴¹. Gümrük mevzuatımız açısından, yurtdışından Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyaların özelliği nedeniyle, geçici depolama yerleri ve gümrük antrepolarına¹⁴² alınmayarak gümrüğün gözetimi altında ithalatçısına teslimi, belirli

¹³⁷ YAZICIOĞLU, s.92; YETİŞ ŞAMLI, s. 44; TEKİN, s.134; ÖRSEL, Sercan, Navlun Sözleşmesi Bakımından Taşıyanın Zıya, Hasar ve Geç Teslimden Kaynaklanan Sorumluluğu ve Sorumluluğunun Sınırlandırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.14; TÜRKEN, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Deniz Taşımacılığında Taşıyanın Eşyanın Zıyaı, Hasarı ya da Geç Tesliminden Doğan Sorumluluğu, Bahçeşehir Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.58.

¹³⁸ YETİŞ ŞAMLI, s.45. Eşyanın tesliminin liman işçilerinin ambara girerek ilgili faaliyetlere başladığı anda gerçekleşmiş olacağı yönündeki değerlendirme için bkz. ÜLGENER, M. Fehmi, Çarter Sözleşmeleri I, Der Yayınları, İstanbul, 2017, s. 220.

¹³⁹ KENDER/ÇETİNGİL/YAZICIOĞLU, s. 167; ÜLGENER I, s. 220; YETİŞ ŞAMLI, s. 52.

¹⁴⁰ Sous palan (fr.) – KUBİLAY, Huriye, Deniz Ticaretinde Taşıma Terminali İşleticilerinin Hukuki Sorumluluğu, İzmir, 2001, s. 172; KENDER/ÇETİNGİL, s.120.

¹⁴¹ CUMALIOĞLU Emre, Kırkambar Sözleşmesi, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 239;

¹⁴² Geçici depolama yerleri ve gümrük antrepoları hakkında detaylı bilgi için bkz. 1. Bölüm 4.2.6. numaralı Başlık.

şartlar altında mümkün kılınmıştır¹⁴³. Eşyanın adeta araçta gümrüklenmesi ile birlikte doğrudan hak sahibi gönderilene teslim imkanı tanıyan supalan teslim ile taşıyanın eşyanın üzerindeki hakimiyeti, eşyanın gemiden çıkarılmasını ve hak sahibi gönderilene teslim edilmesini takiben son bulacaktır.

Günümüz taşımacılığında eşya, çoğu zaman taşıyan tarafından liman işletmelerine bırakıldıktan sonra gönderilen tarafından teslim edilmektedir. Türk Ticaret Kanunu'ndaki son düzenlemeler ise Hamburg Kurallarına paralel olarak, liman işletmelerinin teslim aşamasındaki rolü göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. TTK m.1178/III ile eşyanın taşıyanın hâkimiyetinde bulunduğu süre düzenlenerek konu açıklığa kavuşturulmuştur. Söz konusu düzenleme taşıyanın sorumluluğuna ilişkin hükümler içermekle birlikte, ilgili maddenin gerekçesinde açıkça belirtildiği gibi, "teslim" kavramının, eşyanın taşıyanın fiili hâkimiyetinde bulunup bulunmaması ile doğrudan bağlantılı olduğu vurgulanmıştır. Anılan düzenlemeye göre:

"Eşya, yükleten veya onun adına veya hesabına hareket eden bir kişiden yahut yükleme limanında uygulanan kanun ve düzenlemeler uyarınca eşyanın taşınmak üzere kendilerine teslimi zorunlu makamlardan ya da üçüncü kişilerden taşıyanca teslim alındığı andan;

a) Taşıyan tarafından gönderilene teslim edildiği ana veya

b) Gönderilenin eşyayı teslim almaktan kaçındığı hâllerde sözleşme veya kanun hükümlerine yahut boşaltma limanında uygulanan ticari teamüle uygun olarak gönderilenin emrine hazır tutulduğu ana ya da

c) Boşaltma limanında geçerli kanun ve düzenlemeler uyarınca eşyanın kendilerine teslimi zorunlu makamlara veya üçüncü kişilere teslim edildiği ana kadar taşıyanın hâkimiyetinde sayılır".

Buna göre, eşyanın ilgili mevzuat uyarınca belirli makam veya üçüncü kişilere teslimi gerekiyor ise eşyanın bu yerlere boşaltılması ile teslim gerçekleşmiş sayılmakta ve navlun sözleşmesi uyarınca borç sonlanmış bulunmaktadır. Böylece, taşıyanın eşya üzerindeki fiili ve kontrol imkanına sahip bulunduğu zaman dilimiyle sorumluluğu süre açısından sınırlandırılmış ve ayrıca da teslimin hangi aşamada gerçekleşeceği açıklığa kavuşturulmuştur. Teslimin bu sonucu doğurabilmesi için

¹⁴³ Detaylı bilgi için Bkz. 11.7.2002 tarihli ve 24812 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Gümrük Genel Tebliği (Gümrük İşlemleri) (Seri No: 16).

kanuni zorunluluğun varlığı şarttır. Dolayısıyla, bu kanuni zorunluluğun açığa kavuşturulmasında yarar vardır.

Yukarıda detayları ile açıklandığı üzere, GK. m. 33 uyarınca, Türkiye Gümrük Bölgesine girişin gümrük kapılarından yapılacağı; Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın, girişinden itibaren gümrük gözetimine tabi olacağı (GK. m.36); eşyayı getiren kişi tarafından gecikmeksizin belirlenen bir gümrük idaresine veya gümrükçe uygun görülen herhangi bir yere götürüleceği (GK. m.37) hüküm altına alınmıştır. Söz konusu maddeler ve gümrük mevzuatının diğer ilgili hükümleri çalışmamız kapsamında değerlendirildiğinde; yurtdışından Türkiye Gümrük Bölgesine denizyolu ile taşınan eşyaların gümrük işlemlerinin tamamlanabilmesi adına, gümrük idarelerinin bulunduğu liman işletmelerine tesliminin kanuni bir zorunluluktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Liman işletmelerine ilişkin bölümde açıklandığı üzere, ülkemizde liman işletmeciliği özel limanlar ve kamu limanları olarak iki ayrı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu kapsamda, düzenlemede yer alan “makam” teriminden, liman tesislerini idare ve işletme hakkına sahip kamu kuruluşu; “üçüncü kişi” teriminden ise, işletme hakkının devredildiği kişi ya da şirket anlaşılmalıdır¹⁴⁴. Dolayısıyla, eşyanın liman idare veya işletmelerine teslimi ile taşıyanın hakimiyeti son bularak eşyanın gönderilene teslim edildiği kabul edilmektedir¹⁴⁵.

Çalışma konumuz bakımından önem arz eden bir diğer mesele ise taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin ne zaman sonlandığının net bir şekilde belirlenmesidir. Gerçekten de, yukarıda detayları ile açıklandığı üzere, eşya Türkiye Gümrük Bölgesine girmesini takiben pek çok gümrük işlemine maruz kalmaktadır. TTK'nın 1178. maddesinde, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin, eşyanın kendilerine teslimi zorunlu makam ve kişilere yani liman işletmelerine teslim edilmesi ile sonlanacağı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, taşıyanın Gümrük İdareleri nezdinde yapacağı hangi işlemi takiben eşya üzerindeki hakimiyetinin son bulacağı net bir şekilde belirlenmesi, özellikle taşıyana karşı açılacak sorumluluk davaları açısından da önem teşkil etmektedir.

Devlet tarafından, Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyaların gümrük işlemleri tamamlanıncaya kadar yasal bir zorunluluk sonucu alıkonulmasının bir

¹⁴⁴ YETİŞ ŞAMLI, s. 43.

¹⁴⁵ YETİŞ ŞAMLI, s. 47; KANER, s. 315; YAZICIOĞLU, s. 93. Aksi yöndeki görüş için, bkz. ÇAM, s. 60.

uzantısı olarak, aşağıda detayları ile açıklanacağı üzere ardiyecilik prosedürü doğmuştur. Gerçekten de, gümrük mevzuatı uyarınca, ilgili gümrük işlemleri tamamlanıncaya kadar eşyalar “geçici depolama yerleri” ya da “gümrük antrepoları” olarak tanımlanan ardiyelerde bekletilmekte ve muhafaza edilmektedir¹⁴⁶. Eşyaların bu ardiye yerlerine alınmalarından önce, gemiden tahliyelerini takiben ilgili eşyalar hakkında boşaltma listesi düzenlenmektedir. Bu listeler gümrük memuru, taşıyan ve ardiye işleticisi tarafından imzalanarak gümrük idarelerince tasdik edilmektedir¹⁴⁷. Kanaatimizce, eşyanın liman işletmelerinde yahut liman işletmelerine belli bir mesafede bulunan söz konusu ardiye yerlerine konulmasından önce hazırlanan bu tutanağın gümrük idaresince tasdik edilmesi ile birlikte, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyeti son bulacaktır. Bu noktadan sonra, 6762 sayılı TTK döneminde kabul edilen görüşün¹⁴⁸ aksine, liman işletmesinin fiilleri kendi borç ve mesuliyeti içinde sayılacaktır¹⁴⁹. Keza, eşyaların bırakıldığı ardiye işleticileri de aynı şekilde eşyanın sorumluluğunu üstlenmiş sayılmaktadır.

Bu düzenlemenin bir diğer önemli yansıması ise, zararın bildirim müessesinin düzenlendiği TTK'nın 1185. maddesidir. İlgili madde uyarınca, gönderilenin eşyanın uğradığı zıyaı veya hasarı taşıyana en geç teslim sırasında; zıya veya hasarın haricen belli olmaması durumunda ise teslimden itibaren aralıksız olarak hesaplanacak üç gün içinde yazılı olarak bildirilmesi gerekmektedir. Zorunlu makamlara teslimin düzenlendiği TTK 1178/3-c'de belirtilen haller ise bu anlamda gönderilene teslim değildir¹⁵⁰.

Belirtmekte yarar vardır ki, eşyanın teslim edileceği ardiye yerleri dar anlamda liman bölgesi içinde olmasa bile gemiden ardiye yerlerine taşımanın denizde eşya taşıma borcunun ifası için yapılması şartı ile taşıyan, eşyayı ardiye yerlerine getirmekle teslim etmiş yani taşıyanın hakimiyetinden eşya bu noktada

¹⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. 1 Bölüm 4.2.6. numaralı Başlık.

¹⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. 1 Bölüm 4.2.5. numaralı Başlık.

¹⁴⁸ 6762 sayılı TTK'da, teslimi zorunlu makam ve üçüncü kişilere ilişkin herhangi bir açıklama yapılmaksızın, eşya gönderilene teslim edilinceye kadar taşıyanla ilişkisinin devam ettiği ve araya liman işletmelerinin girdiği durumlarda, bu işletmenin taşıyanın yardımcı şahsı olduğu kabul edilmiştir. KENDER, Rayegan, Yükleme, Boşaltma ve Ardiye Safhasında Sorumluluk ve Sigorta İle İlgili Sorunlar, Sorumluluk ve Sigorta Hukuku Bakımından Eşya Taşımacılığı Sempozyumu, Ankara, 1984, s. 250 vd.

¹⁴⁹ KANER, dn. 147.

¹⁵⁰ YETİŞ ŞAMLI, s. 161.

çıkılmış sayılmalıdır¹⁵¹. Aynı şekilde, liman içindeki taşımalar da navlun sözleşmesi kapsamında değerlendirilmelidir¹⁵².

Bununla birlikte, eşyanın liman işletmelerinden sonra yine taşıyan yahut acentesi tarafından gönderilene teslim edilmesinin kararlaştırıldığı hallerde, yukarıda açıklandığı şekilde zorunlu makam veya üçüncü kişilere teslimin, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetini ne şekilde etkileyeceğinin de üzerinde durmakta yarar vardır. Nitekim konteynerli taşımanın en yaygın şekli olan kapıdan kapıya (*door to door*)¹⁵³ taşımacılıkta, eşyanın limanda gönderilen tarafından alınması söz konusu değildir. Bu tür taşımalarda, genellikle denizyoluyla getirilen eşya, bir başka karayolu aracı ile ithalatçının deposuna veya işyerine teslim edilmektedir. Doktrindeki¹⁵⁴ görüşe göre, yan edim niteliğindeki deniz dışında taşımaya ilişkin hükümlerin navlun sözleşmesinde yer almasına engel yoktur. Bu takdirde, eşya taşıyanın hakimiyetinden, gönderilenin deposuna veya işyerine getirilmesi ile çıkacaktır¹⁵⁵.

İlgili gümrük işlemleri tamamlanana kadar eşyanın yukarıda bahsedilen ardiye yerlerine bırakılması ile birlikte, istisnai sözleşme hükümleri hariç olmak şartıyla, taşıyanın hakimiyetinin son bulacağı açıklanmıştır. Bu noktadan sonra uygulamanın nasıl ilerlediğinin, yani antrepo yahut geçici depolama yerlerindeki eşyanın, alıcısına yani ithalatçısına nasıl teslim edileceğinin de izah edilmesinde yarar vardır. Bu açıklama, uygulamadaki bazı problemlerin netliğe kavuşturulması açısından da pek önemlidir.

Türkiye Gümrük Bölgesi'ne getirilen bir eşya, mevcut ticaret politikası önlemlerinin uygulanması, ithalat için gerekli işlemlerin tamamlanması ve gümrük vergisi dahil tüm mali yükümlülüklerin yerine getirilmesi ile serbest dolaşım statüsü kazanabilecektir. Yukarıda detayları ile açıklanan işlemlerin tamamlanmasını takiben, ithalatçıya, eşyayı depolama yerinden çıkarması için izin verilir ki bu durum Gümrük Kanununda kesin çıkış işlemleri olarak tanımlanmaktadır. Bu noktadan sonra, ithal edilen eşyanın teslimi prosedürünün açıklanması gerekmektedir.

¹⁵¹ YAZICIOĞLU, s. 88.

¹⁵² KENDER/ÇETİNGİL/YAZICIOĞLU, s. 155; OKAY, s.11; DOĞRUCU, s.537.

¹⁵³ AKTEN, Necmettin, Taşımacılık Kılavuzu, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 1995, s. 33; DENİZ, İnci, Konteyner Taşımacılığı ve Hukuki Sorunları, İstanbul, 1982, s. 17.

¹⁵⁴ CUMALIOĞLU, s. 33.

¹⁵⁵ KOŞER, Nihal, Deniz Yoluyla Konteyner Taşımacılığında Konteynere Uygulanacak Hukuki Rejim, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s.50.

2. DENİZ YOLU İLE TÜRKİYE GÜMRÜK BÖLGESİ'NE GETİRİLEN EŞYANIN TESLİMİ ZORUNLU MAKAM YA DA ÜÇÜNCÜ KİŞİLERCE TESLİM ALINMASININ HUKUKİ SONUÇLARI

Türkiye Gümrük Bölgesi'ne getirilip yukarıda açıklanan aşamalardan geçerek liman sahası içine boşaltılan eşya TTK m. 1178 uyarınca, teslimi zorunlu makam ya da üçüncü kişilerce teslim alınmasını takiben taşıyanın fiili hâkimiyetinden çıkacaktır. Liman işletmelerine ilişkin bölümde açıklandığı üzere, ülkemizde liman işletmeciliği özel limanlar ve kamu limanları olarak iki ayrı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu kapsamda, düzenlemede yer alan “makam” teriminden, liman tesislerini idare ve işletme hakkına sahip kamu kuruluşu; “üçüncü kişi” teriminden ise işletme hakkının devredildiği kişi ya da şirket anlaşılması gerektiği yukarıda izah edilmiştir. Dolayısıyla TTK m. 1178/III uyarınca eşyanın boşaltma limanı kanun ve düzenlemeleri uyarınca boşaltma amacıyla kendilerine teslimi zorunlu olan makam ya da üçüncü kişiye teslimi, gönderilene teslimi hükmündedir¹⁵⁶. Bu şekilde, eşyanın liman işletmelerine teslimi ile taşıyanın navlun sözleşmesi kapsamındaki borcu sonlanmış olacaktır. Görüldüğü üzere, eşyanın taşıyanın hâkimiyetinden çıkmış sayılması için gönderilenin hâkimiyetine girmiş olması aranmamıştır. Böylelikle gerek yüklemede gerekse boşaltmada eşyanın liman işletmesinde bulunduğu ve eşya üzerinde taraflardan hiçbirinin fiilen etki ve kontrol imkânına sahip olmadığı zaman aralığı, taşıyanın sorumluluk süresinden çıkarılmıştır¹⁵⁷.

Yukarıda detayları ile açıklanan ve yurtdışından Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın, gümrük mevzuatı uyarınca, gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanım belirleninceye kadar geçici depolanan eşya statüsünde bulunduğu ve sadece gümrük idarelerinin uygun gördüğü yerlerde ve bu idarelerin belirlediği koşullarda depolandığından bahsedilmiştir (GK m.46, 47). Bununla birlikte, yasal şartların gerçekleşmesi ile birlikte eşyanın geçici depolama yerlerinden bir antrepoya alınması yahut eşyanın geçici depolama yerine konmadan antrepoya alınmasının da mümkün olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda, eşyanın geçici depolama yerlerine yahut gümrük antrepolarına bırakılması ile, TTK m. 1178/3-c uyarınca, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyeti son bulacaktır.

¹⁵⁶ ŞAMLI, s. 47; KANER, s. 335.

¹⁵⁷ ŞAMLI, s. 47.

Türk Medeni Kanunu m. 976 hükmünden, karşıt kavram yoluyla, zilyetliğin kaybı için eşya üzerindeki fiili hakimiyetin, devamlı olarak kaybedilmiş olmasının gerektiği anlaşılmaktadır¹⁵⁸. Fiili hakimiyetin kullanılmasının devamlı olup olmadığı ise ticaret ve yaşam ilişkilerine hakim olan esaslara göre belirlenir¹⁵⁹. Navlun sözleşmesinden bağımsız bir sözleşme ile ki, bu genellikle deniz aşırı bir satış sözleşmesi olur, ülkemizdeki bir ithalatçıya ulaştırılmak üzere taşınan eşyanın taşıyan tarafından ilgili gümrüklü sahaya getirilerek bu ardiye yerlerine bırakılmasındaki asıl amaç, ticari teamül gereği, eşyanın ithalatçısına fiziken teslim edilmesidir. Dolayısı ile taşıyanın, eşya üzerindeki hakimiyetinin, eşyanın teslimi zorunlu geçici depolama yerlerine yahut gümrük antrepolarına bırakılması ile sürekli bir şekilde yok olduğunu ve bu şekilde eşya üzerindeki zilyetliğin kaybedildiğini söylemek mümkündür.

Geçici depolama yerleri yahut gümrük antrepolarına taşıyan tarafından eşyanın fiziken bırakılması ile TMK 977 anlamında, ilgili ardiye işletmeleri eşyanın doğrudan ve fer'i zilyetliğini kazanacaklardır¹⁶⁰.

Bu kapsamda, eşyanın ilgili depolama alanlarına getirilmesi ise yine liman idaresi veya işletmesine ait boşaltma ve aktarma işlerinin yerine getirildiği tesisler nezdinde yürütülecektir. Çalışmanın bu bölümünde, eşyanın boşaltılması ve bu depolama yerlerinde muhafaza altına alınmasına ilişkin verilen liman hizmetlerinin hukuki niteliği incelenecektir.

2.1. Liman İşletmelerince Verilen Boşaltma Faaliyetinin İfası Sırasında Akdedilen Sözleşmenin Hukuki Niteliği

Denizyoluyla yurtdışından ülkemiz limanlarına getirilen eşyaların gümrük mevzuatı uyarınca, ilgili gümrük işlemleri tamamlanıncaya kadar, gümrük idarelerine yahut gümrükçe uygun görülen bir yere götürüleceği düzenlenmiş ve bu kanuni zorunluluk hali, TTK m. 1178 uyarınca, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyetinin süre açısından sınırını oluşturmuştur. Yukarıda açıklandığı üzere, liman işletmelerinde yahut liman işletmelerine belirli bir mesafede bulunan depolama alanlarına eşyaların teslimi ile birlikte, taşıyanın eşya üzerindeki hakimiyeti son bulacaktır. Bununla birlikte, liman içindeki taşımalar navlun sözleşmesinin

¹⁵⁸ ERTAŞ, s. 44; ANTALYA, s. 132.

¹⁵⁹ ANTALYA, s. 133.

¹⁶⁰ ANTALYA, s. 34.

kapsamına gireceğinden, eşyanın gemiden boşaltılması ve bu depolama yerlerine aktarımı faaliyeti taşıyanın sorumluluğunda gerçekleşecektir¹⁶¹.

Ülkemizde pek çok limanda, boşaltma ve aktarma işleri yapmak ve bu işler için gerekli tesisleri işletme tekeline sahip liman idare ve işletmeleri bulunmaktadır¹⁶². Liman işletmelerince verilen boşaltma faaliyeti, yükün geminin dengesini ve emniyetini bozmayacak, kolay ve düzenli bir şekilde boşaltılması ve ulaşım noktalarındaki yük hareketlerinin organizasyonu ile kontrolü işlevini gören, bu konuda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olması gereken boşaltma müteahhitlerince gerçekleştirilmektedir¹⁶³. Bu çerçevede, liman işletmeleri, belirli bir bedel karşılığında, söz konusu işi kendi temin ettiği ekipmanlar ile gerçekleştirmekte ve kendi belirlediği disiplin içerisinde eşyayı bir yerden alıp başka bir yere yerleştirmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, boşaltma faaliyetinin gerçekleştirilmesi için akdedilen sözleşmenin niteliği eser sözleşmeleri ile bağdaşmaktadır¹⁶⁴.

Burada asıl nokta, ortaya çıkan işin eser olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Eser sözleşmeleri, Türk Borçlar Kanununun 470-486. maddeleri arasında düzenlenmiş olup; 470. maddede eser sözleşmesi, “*yüklenicinin bir eser meydana getirmeyi, iş sahibinin de bunun karşılığında bir bedel ödemeyi üstlendiği sözleşmedir*” şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere, burada sözleşmenin temel edimi bir eserin meydana getirilmesidir. Yasada, “eser” terimiyle belirlenen bu öge, sözleşmeyle yüklenicinin iş sahibi adına ortaya çıkarmayı, yaratmayı üstlendiği sonuçtur. Bu sonuç, emek harcanarak, nesnel varlığa sahip olan bir yapıt yaratma ya da mevcut bir nesnede değişiklik yapılması olabileceği gibi,

¹⁶¹ Bkz. 2. Bölüm 1 numaralı Başlık.

¹⁶² Limanlardaki işletme hakkının kapsamı ve limanların özelleştirilmesi ile birlikte bu işletme hakkının devri için bkz. 1. Bölüm 3.4.1. numaralı Başlık.

¹⁶³ AYBAY, Atilla vd., Denizciler, İşletmeciler ve Yöneticiler İçin Deniz Hukuku, İstanbul, 1998, s. 1182; KUBİLAY, s. 12; HEPGÜLERLER, Ezgi, Deniz Yolu İle Gerçekleştirilen Konteyner Taşımacılığının Yükleme, İstif, Boşaltma ve Teslim Aşamalarında Görev Alanların Hukuki Sorumluluğu, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2010, s. 140.

¹⁶⁴ Ayrıca, taşıtan ve yük sahipleri ile liman işçileri arasında yapılması halinde bir hizmet sözleşmesinin olacağı yönündeki görüş için bkz. İZVEREN Adil/FRANKO Nisim/ÇALIK Ahmet, Deniz Ticareti Hukuku, Banka ve Ticaret Enstitüsü, Ankara, 1994, s. 341, HEPGÜLERLER, s. 142; KONUR, s.62 Boşaltma sözleşmesinin hukuki niteliğinin taşıma sözleşmesi olduğu yönündeki görüş için bkz. DOĞANAY, İsmail, Türk Ticaret Kanunu Şerhi III, 3. Baskı, Ankara, 1990, s. 1994; TANDOĞAN, Haluk, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri II İstisna (Eser) ve Vekalet Sözleşmeleri, Vekaletsiz İş Görme, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1977, s. 24; Vekalet sözleşmesi olduğu yönündeki Yargıtay kararı için bkz. 11. Hukuk Dairesinin 22.11.2010 tarih, 2009/5517 E. ve 2010/11745 K. sayılı kararı.

nesnel varlığı oluşturmeyen fakat bir bütün oluşturan sonuçlar da olabilir¹⁶⁵. Doktrindeki ağırlıklı görüş de, söz konusu sonucun mutlaka maddi bir varlığa sahip olması gerekmediği yönündedir¹⁶⁶.

Bu noktada, sözleşmenin kimler arasında akdedildiğinin açığa kavuşturulması, söz konusu boşaltma ve aktarma faaliyeti esnasında eşya üzerinde meydana gelecek zarar ve kayıplardan kimin, kime karşı sorumlu olacağıının belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Eser sözleşmelerinde yüklenici ve işsahibi, sözleşmenin taraflarını oluşturur. İş sahibi, işin görülmesini talep eden taraftır. Yüklenici ise bu işi yani eseri meydana getirme borcu altında olan kişidir. Yukarıda belirtildiği gibi, liman işletmeleri, işletme hakkının bir parçası olarak söz konusu faaliyetleri tekelinde meydana getirilmektedir. Dolayısıyla sözleşmenin yüklenici tarafının liman işletmeleri olduğu açıktır.

Boşaltma ve aktarma faaliyetlerinin yapılmasını talep eden ve bunun karşılığında belirli bir bedel ödeyen, yani işsahibi ise, navlun sözleşmesi kapsamında boşaltma işlemini üzerine alan taraftır. TTK'nın 1167. maddesi uyarınca, eşyanın gemiden çıkartılması giderinin taşıyana, geri kalan boşaltma giderinin ise gönderilene ait olduğu düzenlenmiştir. Aynı zamanda, TTK'nın 1178. maddesinde, eşyanın boşaltılması gibi navlun sözleşmesinin ifasına ilişkin faaliyetlerden taşıyanın dikkat ve özeni göstermesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte, söz konusu faaliyetleri gerçekleştirme mükellefiyeti yalnızca taşıyana yüklenmiş olmayıp tarafların kendi aralarındaki sözleşme ile farklı şekilde kararlaştırmaları mümkündür¹⁶⁷. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere, FIO ya da FIOS/T kayıtları ile eşyanın gemiden boşaltılması faaliyeti taşıyanın faaliyet alanına aktarılabilmektedir.

Uygulamada ise, liman işletmelerinin söz konusu boşaltma faaliyetlerini gerçekleştirirken, yukarıdaki şekilde ikili bir ayrıma gitmeksizin, düzenli bir şekilde çalıştıkları taşıyan ile sözleşme ilişkisi içine girdikleri ve faturayı doğrudan taşıyana kestikleri görülmektedir. Navlun sözleşmesi kapsamında, boşaltma işlerinden taşıyanın sorumlu olduğu varsayımında bu teamül, hukuki bir belirsizliğin ve

¹⁶⁵ ZEVKLİLER, Aydın/GÖKYAYLA, Emre, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 13. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 455.

¹⁶⁶ TANDOĞAN, s. 1; ZEVKLİLER, Aydın/HAVUTÇU, Ayşe, Borçlar Hukuku (Özel Borç İlişkileri), Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007, s. 305; YAVUZ, Cevdet, Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 436.

¹⁶⁷ YETİŞ ŞAMLI, dn. 67.

uyuşmazlığın doğmasına mahal vermeyecektir. Fakat, boşaltma faaliyetinden navlun sözleşmesi uyarınca, FIO/S/T kayıtları ile, taşıtanın/gönderilenin sorumlu olması halinde, durum değişmektedir. Söz konusu boşaltma faaliyetinde meydana gelen aksamalar yahut eşyaya gelen zararlar bakımından, taşıtanın/gönderilenin hangi ilişki çerçevesinde liman işletmelerine başvurabilecekleri belirsizdir. Nitekim, taşıtan ile liman işletmeleri arasında herhangi bir akdi ilişki mevcut değildir; liman işletmelerinin muhatabı taşıyanın firmasıdır. Bununla birlikte taşıyan, boşaltma faaliyetini, taşıtan yararına liman işletmesine yaptırmaktadır. Kanaatimizce taşıyanın TBK m. 129 uyarınca bir üçüncü kişi yararına sözleşme ilişkisi içine girdiğini söylemek mümkündür.

Üçüncü kişi yararına sözleşmede ifanın taraflarca, sözleşmeye taraf olmayan üçüncü kişiye yapılması kararlaştırılmaktadır. Üçüncü kişi yararına sözleşme ilişkisinde üç kişi vardır. Bunlar vaad ettiren, vaad eden ve yararlanandır. Üçüncü kişi yararına sözleşme, vaad ettiren ile vaad eden arasında kurulmakta olup, sözleşmeden doğan alacak hakkından yararlanan üçüncü kişi sözleşmenin yapılmasına taraf olarak katılmaz. Vaad ettiren, vaad edene (borçluya) üçüncü kişi yararına edimde bulunmayı kabul ettiren kişi olup, buna alacaklı demek de mümkündür. Vaad eden ise, vaad ettirene karşı üçüncü kişi lehine borçlanılan edimi yerine getirmeyi kabul eden kimsedir ve bu bakımdan sözleşmenin borçlusudur. Her türlü edim üçüncü kişi yararına sözleşmenin konusunu oluşturabilmektedir¹⁶⁸. TBK m. 129'da üçüncü kişi yararına sözleşmenin tabi olacağı şekil düzenlenmiş değildir.

Üçüncü kişi yararına sözleşme, eksik üçüncü kişi yararına sözleşme ve tam üçüncü kişi yararına sözleşme olmak üzere ikiye ayrılır. Eksik üçüncü kişi yararına sözleşme, TBK m.129/I'de düzenlenmiştir ve bu tür sözleşmeden yalnız vaad ettiren lehine bir alacak hakkı doğmaktadır; üçüncü kişi sadece vaad eden tarafından teklif edilen ifayı kabul yetkisine sahip olup, buna karşılık ondan borcun ifasını isteme hakkına sahip değildir¹⁶⁹.

Tam üçüncü kişi yararına sözleşme ise, TBK m. 129/II'de düzenlenmiştir. Üçüncü kişinin vaad edilen edimin ifasını talep yetkisine sahip olduğu sözleşmeye denir¹⁷⁰. Üçüncü kişinin alacağın ifasını bu şekilde şahsen isteyebilmesi, vaad eden

¹⁶⁸ EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 1141- 1143.

¹⁶⁹ EREN, s. 1144;

¹⁷⁰ EREN, s. 1146.

ile vaad ettirenin amaçlarının bu yönde olmasına veya teamüle (örf ve adete) bağlıdır. Üçüncü kişi yararına sözleşmede, üçüncü kişi edimin üzerinde hak sahibidir. O ifayı mı yoksa ifa yerine müsbet zararının tazminatını mı talep etme konusunda bizzat karar verecektir¹⁷¹. Çalışmamız kapsamında, kanaatimizce, liman işletmesi ile taşıyan arasında akdedilen boşaltma faaliyetinin gerçekleştirilmesi işinin, üçüncü kişi olan taşıtan yararına akdedildiği ve bu üçlü ilişkinin Türk Borçlar Kanunu açısından, tam üçüncü kişi yararına sözleşme olarak değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür. Kabul edilen bu görüşün bir sonucu olarak, boşaltma faaliyeti esnasında edimini hiç veya gereği gibi ifa etmeyen liman işletmesine karşı uğranılan zarar nedeniyle sözleşmenin tarafı olmayan taşıtan tarafından da doğrudan dava açılabilecektir.

2.2.Geçici Depolama Yeri ve Gümrük Antrepolarında Verilen Hizmetin İfası Sırasında Akdedilen Sözleşmelerin Hukuki Niteliği

Deniz yolu ile taşınan eşya, gümrük sahasına getirilerek liman işletmelerine teslimi ve gümrük işlemlerinin tamamlanması süresince muhafaza edilmesi için geçici depolama yerlerine yahut gümrük antrepolarında depolanmaktadır. Buradaki işlemin, TBK anlamında bir sözleşme olup olmadığının tespiti, tarafların sorumlulukları açısından da belirleyici nitelikte olacaktır. Yukarıda bahsedildiği üzere¹⁷², eşyanın gümrük antrepolarına alınması, gümrük antrepo rejimi kapsamında verilen antrepo beyannamesi ile mümkün kılınmıştır. Bu çerçevede, gümrük antrepolarına alınacak eşya için ithalatçı firma tarafından hazırlanan gümrük antrepo beyannamesinin kabulü ile TBK m. 1 anlamında, tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun olarak açıklamaları sonucu bir sözleşme ilişkisi kurulmuş olacaktır.

Eşya, gümrük antrepolarından farklı olarak, geçici depolama yerlerine herhangi bir rejim kapsamında alınmaz; limana gelişinin bildirilmesinden sonra bir gümrük rejimi belirleninceye kadar geçici depolanan eşya statüsünde bulunur ve geçici depolama alanlarında tutulur. Uygulamada, geçici depolamaya konacak eşyalar için eşya limana ulaşmadan önce ithalatçısı tarafından, varış limanı göz önünde bulundurularak bir geçici depolama yeri belirlenmektedir. Bu geçici depolama yerinin yer bakımından uygunluğunun teyit edilmesi sonucu, ücrete ilişkin hususlar görüşülmekte ve bir anlaşmaya varılmaktadır. Görüldüğü üzere, geçici

¹⁷¹ AKYOL, Şener, Tam Üçüncü Şahıs Yararına Sözleşme, Vedat Kitapçılık, 2008, s. 208.

¹⁷² Bkz. 1. Bölüm, 4.2.6.

depolama yerlerine alınacak eşyalar için de işletmeler ile yapılan görüşme sonucu, yine TBK m. 1 anlamında bir sözleşme ilişkisi kurulmaktadır.

Bu kapsamda verilen depolama hizmetinin ifası sırasında akdedilen sözleşmenin hukuki niteliğinin ve bu çerçevede sözleşme taraflarının belirlenmesinin, ilgili tarafların hak ve yükümlülüklerinin açıklığa kavuşturulabilmesi açısından büyük önemi vardır. Gerçekten de, eşyanın geçici depolama yerleri veya gümrük antrepolarında iken maruz kalınan hak kayıpları için eşya sahibine karşı kimin sorumlu olacağını tespit edilmesi gerekmektedir.

Yukarıda detayları ile açıklanan geçici depolama yerleri ve gümrük antrepolarının depolama hizmeti verirken uymakla yükümlü oldukları ortak unsur, eşyanın muhafaza edilmesidir. Gerek Gümrük Kanunu'nun geçici depolanan eşyaya ilişkin olan 49. maddesinde, gerekse de antrepoda tutulan eşyaya ilişkin 102. maddesinde eşyanın aynı durumda muhafazalarını sağlayarak iyi korunabilmeleri için çeşitli işlemlere tabi tutulacağından bahsedilmiştir.

Liman işletmelerinin muhafaza yükümlülüğü de üstlenerek verdiği depolama hizmetinin ifası sırasında yaptığı sözleşmenin niteliği Türk Borçlar Kanunu kapsamında bir saklama sözleşmesidir¹⁷³. TBK uyarınca saklama sözleşmesi, saklayanın, saklatanın kendisine bıraktığı bir taşınırı güvenli bir yerde koruma altına almayı üstlendiği sözleşmelerdir.

Saklama sözleşmesi, saklama borcu doğuran sözleşmeler arasında yer alır. Türk Borçlar Kanunu'nun 561 vd. maddelerinde önce genel saklama sözleşmesi, ardından 570 vd. maddelerinde, saklama sözleşmelerinin bazı özel türleri düzenlenmiştir. Bunlar misli şeylerin saklanması (TBK. m. 570), ardiyeciye bırakma (TBK m. 571-575), konaklama yeri, garaj, otopark ve benzeri yerleri işletenlere bırakma (TBK. m. 576-580) sözleşmeleridir. Genel saklama sözleşmesine ilişkin hükümler, genel hüküm niteliğindedir ve özel bir düzenleme bulunmayan hallerde, özel olarak düzenlenen bu sözleşmelere de uygulanır.

¹⁷³ KONUR, s. 73; ÇAM, Seçil Deniz, Türk Ticaret Kanunu ve Gümrük Kanunu Çerçevesinde Deniz Yolu İle Taşınan Yükün Gönderilene Teslimi, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2016 s.30; KARAMAN COŞGUN, Gümrük Antrepoları, Eşyanın Tasfiyesi Ve Antrepo Ücretinden Sorumluluk, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Dergisi, C.17, Sayı, 1-2, 2011, s. 388. Gümrüklü malların ilgili depolama yerlerine kanun emri nedeniyle konulmasından ötürü işletme ile eşya sahibi arasında akdi bir ilişki olmadığına ilişkin aksi yöndeki görüş için bkz. Hepgülerler, s. 84.

Çalışmamız kapsamında değerlendirildiğinde, liman işletmeleri verdikleri depolama hizmetini yetkili makamlarca verilen izin ve kontrol ile birlikte bir meslek olarak ifa etmekte ve belli bir ücret karşılığında yapmaktadır ki, bu özellik saklama sözleşmesinin özel bir türü olan ardiyeciye bırakma ile örtüşmektedir. Aşağıda, konu ile ilişkili olması nedeni ile “genel saklama sözleşmesi” ve “ardiyeci sözleşmesi” TBK’nın genel hükümleri göz önünde bulundurularak incelenecektir.

2.2.1. Genel Saklama Sözleşmesi

Saklama sözleşmesinin belirgin dört unsuru vardır¹⁷⁴: Öncelikle saklama sözleşmesinin konusu taşınır bir maldır. Saklama sözleşmesinin en önemli unsuru, saklayanın taşınır malı güvenli bir yerde saklama ve koruma borcudur. Koruma, sadece fiilen elde tutmadan daha fazlasını ifade eder¹⁷⁵. Eğer borç nedeni asıl itibari ile koruma değilse ya da yalnız ikinci derecede (yan) ise, özellikle bir saklama sözleşmesinden söz edilemez¹⁷⁶. Saklama sözleşmesinin bir diğer önemli unsuru ise, saklayanın, sözleşme konusu şeyi geri verme borcu altına girmesidir. Saklayan ancak eşyayı geri vermekle saklama borcunu tam yerine getirmiş, dolayısıyla da borcu sona ermiş olur¹⁷⁷. Son olarak, buraya kadar açıklanan unsurlar üzerinde tarafların karşılıklı iradelerinin uyuşması gerekmektedir, ancak bu şekilde saklama sözleşmesi kurulmuş olur.

Saklama sözleşmesinin kurulması için tarafların rızalarının birleşmesi yeterlidir ve hiçbir şekil şartına tabi değildir¹⁷⁸. Bununla birlikte, saklama sözleşmesi rızai bir sözleşmedir. Dolayısıyla, sözleşmenin kurulması için saklayanın saklanan şeyi teslim alması şart değildir. Saklatanın saklanana teslim etmesi, saklayanın da bu şeyi teslim alması borcun ifası aşamasında gereklidir¹⁷⁹.

Saklatan gerçek kişi olabileceği gibi tüzel kişi de olabilir. Saklatanın bıraktığı şeyin maliki olması şart değildir. İntifa hakkı sahibi yahut vekil de saklatan sıfatıyla sözleşmenin tarafı olabilir. Saklayan da gerçek kişi olabileceği gibi tüzel de kişi olabilir¹⁸⁰. Birden çok kimsenin aynı şeyi birlikte teslim almaları da mümkündür. Bu

¹⁷⁴ EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 5. Baskı, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2017 s.747.

¹⁷⁵ UYGUR, Turgut, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi II, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2012, s. 2461.

¹⁷⁶ UYGUR, s. 2463.

¹⁷⁷ EREN (Özel Hükümler), s. 749.

¹⁷⁸ EREN (Özel Hükümler), s. 749, UYGUR, s. 2463.

¹⁷⁹ EREN (Özel Hükümler), s. 746.

¹⁸⁰ EREN (Özel Hükümler), s. 749.

takdirde birden çok saklayan arasında müteselsil sorumluluk söz konusu olur (TBK. m. 567).

2.2.2. Ardiye Sözleşmesi (Ardiyeciye Bırakma)

Türk Borçlar Kanunu'nun 571. maddesi uyarınca, saklamak üzere ticari mal kabul ettiğini açıkça kamuya bildiren ardiyeci, saklatılan malı temsil eden senet çıkarmaya izin verilmesini, yetkili makamdan isteyebilir. Türk Ticaret Kanunu'nun "Umumi Mağazalar" başlıklı, 832 vd. maddelerinde, makbuz senedi¹⁸¹ ve rehin senedi (varant)¹⁸² vermeksizin, yalnız mal ve hububatı saklama sözleşmesiyle kabul etmek üzere açılan diğer kurum ve yerler hakkında umumi mağazalara ilişkin hükümlerin geçerli olmayacağı, bu hususta TBK'nın saklama sözleşmesi hakkındaki hükümlerin uygulanacağı açıklanmıştır. Bu nedenle konu, TBK kapsamında incelenecektir.

Eşyaların korunması için özel; kendine mahsus ardiye yerleri hazır bulunduran kimse ardiyecidir. Binanın mülkiyetinin ardiyeciye ait olması koşul değildir¹⁸³. TBK. m. 571 uyarınca, ardiyeci muhafaza etmek üzere emtia kabul ettiğini alenen bildirmelidir. Bu ilan gazete ya da sirküler, genelge ya da hiç olmazsa büroda ya da ardiyede bir duvar ilanı aracılığıyla yapılabilir¹⁸⁴.

Ardiyecinin saklama borcunun düzenlendiği TBK'nın 572. maddesinde, ardiyecinin en önemli ödevi, ardiye malını kendi ardiyesinde bir komisyoncu gibi özenle saklamak ve mallarda ayrıca önlem alınmasını gerektiren bir durum olursa durumu imkân ölçüsünde saklatana bildirmektir. Ardiyeci, TBK 116 çerçevesinde, yardımcı kişinin vermiş olduğu zarardan sorumludur.

Ardiyeci, saklatana, malların durumunu incelemesi ve örnek alması için alışılmış iş zamanlarında; gerekli koruma önlemlerini alabilmesi için de her zaman izin vermek zorundadır.

¹⁸¹ Umumi mağazalara tevdi edilen emtia ve zahire mukabilinde verilen makbuz senedi, umumi mağazaya tevdi edilen emtia ve zahire mukabilinde verilen makbuz senedi, umumi mağazaya tevdi edilen zahire veya emtia üzerinde mülkiyet hakkını temsil eden, kıymetli evrak niteliğinde bir emtia senedir (UYAR, s. 2484).

¹⁸² Umumi mağazaya tevdi olunan zahire veya emtia üzerinde rehin hakkı sağlayan, kıymetli evrak niteliğinde bir belgedir (UYGUR, s. 2484).

¹⁸³ UYGUR, s. 2484.

¹⁸⁴ UYGUR s. 2485.

2.2.3. Ardiye Sözleşmesinin Tarafları

Ardiye sözleşmesinin taraflarının belirlenmesi, özellikle ardiye işleticisinin kime karşı ve ne surette sorumlu olduğunun ve ayrıca ardiye ücretinin kim tarafından ödeneceğinin açığa kavuşturulabilmesi açısından önem arz etmektedir. Kendisine tevdi edilen eşyayı, depolayıp muhafaza eden ve bu işi meslek edinen taraf ardiyecidir. Bu kapsamda, gerek geçici depolama yeri işleticilerinin gerekse de gümrük antrepo işleticilerinin saklama sözleşmeleri anlamında saklayan, ardiye sözleşmelerindeki tabir ile de ardiyeci konumunda olacakları açıktır. Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, özel antrepolara sadece antrepo sahibine ait eşyalar konulduğundan ve antrepo sahibinin kendisi ile sözleşme yapıp yine kendisine karşı sorumluluğundan bahsetme imkânı olmadığından¹⁸⁵ çalışmamızda özel antrepolar ayrı tutulacaktır.

Sözleşmenin diğer tarafının kim olduğuna ilişkin ise gerek mevzuatta gerekse doktrinde açık bir düzenleme mevcut değildir. Bu noktada, antrepo işleticisi ve kullanıcıya ilişkin tanımların yapıldığı, Gümrük Kanununun 93. maddesi ayrıca sözleşme tarafları için de yol gösterir niteliktedir. Gerçekten de madde hükmünde, antrepo işleticisi, gümrük antreposu işletmesine izin verilen kişi; kullanıcı ise, eşyanın antrepo rejimi beyanında bulunan kişi veya bu kişinin hak ve yükümlülüklerinin devredildiği kişi olarak tanımlanmıştır. Kullanıcı, gümrük beyanında bulunan ve beyannameye imzasını koyan kişidir. Yukarıda da açıklandığı üzere, ithalatçı tarafından gümrük beyanında bulunmaktadır¹⁸⁶. Çalışmamız kapsamında, ithalatçı, ardiye sözleşmesinin saklatan tarafını oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, 6762 sayılı TTK döneminde doktrindeki bir görüşe göre¹⁸⁷ taşıyan antrepo sözleşmesinin tarafı olarak nitelendirilmiştir. Ancak, TTK 1178 hükmünün yeni düzeni, taşıyan ile birlikte liman işletmelerinin sorumluluğunu da etkilemiştir. Böylece, eşyanın teslimi için zorunlu yer olarak nitelendirilen liman işletmelerine eşyanın teslimi ile eşya gönderilene teslim edilmiş sayılarak, bu esnada meydana gelecek zararlar bakımından taşıyanın sorumluluğuna gidilemeyeceğinden, taşıyanın sözleşme ile bağlılığını devam ettirme imkânı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, TBK anlamında, ardiye yerlerinde bulunan eşyanın saklatanı, ithalatçı taraftır. Elbette, eşyanın liman işletmelerinden sonra yine taşıyan yahut acentesi

¹⁸⁵ KARAMAN COŞGUN, s. 385.

¹⁸⁶ SELEN, s. 54.

¹⁸⁷ KARAMAN COŞGUN, s. 387.

tarafından gönderilene teslim edilmesinin kararlaştırıldığı hallerde¹⁸⁸ sözleşmenin saklatan tarafı taşıyan olacaktır.

Gümrük mevzuatının ana felsefesi, Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın, gümrüklü sahaya girişinden itibaren gümrük gözetimi altında bulunacağı yönündedir. Gerçekten de gümrük idaresi adeta bir üst göz olarak, gümrük sahasındaki eşyaları kontrol altında tutmaktadır. Bunu yukarıda açıklandığı şekilde, gümrük mevzuatındaki pek çok hükmün kaleme alınma şekline anlamak mümkündür. Bu nedendir ki, Gümrük Yönetmeliğinin “Geçici Depolama Yeri ve Gümrük Antrepolarına İlişkin Ortak Hükümler” başlıklı üçüncü bölümünün 554. maddesinde, geçici depolama yerleri ve gümrük antrepolarında, işleticilerin kendi memurlarından başka gümrük memurlarının da bulunacağı hüküm altına alınmıştır. Ayrıca yönetmeliğin 558. maddesinde, geçici depolama yerleri ve gümrük antrepolarını gümrük idaresinin denetleme yetkisi düzenlenmiştir. Bu kapsamda, gümrük idaresi ardiye sözleşmesinin bir diğer tarafı olarak, gümrüklü sahada muhafaza altına alınan eşya için muhafaza yükümlülüğünü üstlenmiştir. Saklama sözleşmelerine ilişkin genel hükümler, eşyanın birden çok kişi tarafından saklanabileceğine imkân tanımaktadır. Saklanan eşyanın, birden çok kimseye saklatmak için bırakılması halinde, eşyayı birlikte saklamak üzere alanların, müteselsilen sorumlu tutulacağı TBK. m.567’de hüküm altına alınmıştır. Kanun burada, tarafların iradesini göz önünde tutmaksızın teselsülü kabul etmiştir¹⁸⁹. Kanımızca, bu çerçevede değerlendirildiğinde; gümrük idaresinin saklama yani ardiye sözleşmesinin saklatan tarafı olarak işletmeci ile birlikte müteselsilen sorumlu olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.4. Ardiye Sözleşmesinde Müteselsil Sorumluluk

Müteselsil borçluluk TBK. 162 vd. hükümlerinde düzenlenmiştir. Müteselsil borcun kaynağının öngörüldüğü TBK. 162. maddesi şu şekildedir: “*Birden çok borçludan her biri, alacaklıya karşı borcun tamamından sorumlu olmayı kabul ettiğini bildirirse, müteselsil borçluluk doğar. Böyle bir bildirim yoksa, müteselsil borçluluk ancak kanunda öngörülen hâllerde doğar*”. Yasanın bu hükmü uyarınca, müteselsil borcun ya taraf iradelerinden ya da kanundan doğabileceği öngörülmektedir. Kabul ettiğimiz görüşe göre, ardiyeci ve gümrük idaresinin

¹⁸⁸ Bkz. 2. Bölüm 1. Başlık.

¹⁸⁹ YAVUZ, s. 653.

müteselsil sorumluluğu, gümrük mevzuatında gümrük idaresinin kontrol ve denetleme yükümlülüğüne ilişkin hükümleri göz önüne alındığında, TBK'nın saklama sözleşmelerine ilişkin genel hükümlerinde düzenlenmiştir. TBK'nın müteselsil borçluluk hükümlerindeki, “alacaklı” eşyayı saklatan yani ithalatçı, “borçlu” ardiyeci ve gümrük idaresi yani eşyayı birlikte saklayanlardır. Çalışmanın bu kısmında, öncelikle müteselsil borçluluk kavramının, çalışma konusu ile sınırlı olmak kaydıyla, hüküm ve sonuçları üzerinde durulduktan sonra sözleşme taraflarının hak ve borçları incelenecektir.

2.2.4.1.Alacaklı Bakımından Hüküm ve Sonuçları

Müteselsil borçluluk hükümleri uyarınca, alacaklı borcun tamamı veya bir kısmı için dilediği borçluya başvurma hakkına sahiptir. Müteselsil borcun dış ilişkide borçlular bakımından en önemli sonucu, borçlulardan her birinin borcun tamamından sorumlu olmalarıdır. Bu nedenle borçlulardan her biri, alacaklının borcun tamamını veya bir kısmını ifa istemini yerine getirmekle yükümlüdür. Ancak, alacaklının borçlular karşısındaki bu durumu, alacaklının ifa talepleri karşısında borçluların savunmasız kaldıkları anlamını taşıyamaz¹⁹⁰. Müteselsil borçlulardan biri, alacaklıya karşı, ancak onunla kendi arasındaki kişisel ilişkilerden veya müteselsil borcun sebep ya da konusundan doğan def'i ve itirazları ileri sürebilir (TBK. 164). Ortak def'i ve itirazların ileri sürülmesi borçlular için sadece bir hak değil, aynı zamanda bir külfet oluşturur. Zira, ortak bir def'i ve itirazı ileri sürmeden ifada bulunan borçlu diğer borçlulara rücu hakkını kaybeder¹⁹¹.

2.2.4.2.Borçlular Arasındaki İlişki Bakımından

Müteselsil borç, borçluların alacaklı karşısındaki durumu ile ilgilidir ve kendi aralarındaki ilişkilerde tamamen farklı bir nitelik taşır. Borçluların kendi aralarındaki ilişki bir iç ilişki olup, iç ilişkide müteselsil ilişki değil, kısmi borçluluk söz konusudur. Bunun sonucu olarak, alacaklıya ifada bulunan müteselsil borçlu, diğer borçlulara rücu hakkına sahiptir ki bu durum TBK. m. 167'de hükme bağlanmıştır:

Aksi kararlaştırılmadıkça veya borçlular arasındaki hukuki ilişkinin niteliğinden anlaşılmadıkça, borçlulardan her biri, alacaklıya yapılan ifadan, birbirlerine karşı eşit paylarla sorumludurlar.

¹⁹⁰ KILIÇOĞLU, Ahmet M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Turhan Kitabevi, 2012, s. 741.

¹⁹¹ KILIÇOĞLU, s. 742.

Kendisine düşen paydan fazla ifade bulunan borçlunun, ödediği fazla miktarı diğer borçlulardan isteme hakkı vardır. Bu durumda borçlu, her bir borçluya ancak payı oranında rücu edebilir.

Borçlulardan birinden alınamayan miktarı, diğer borçlular eşit olarak üstlenmekle yükümlüdürler.

Çalışma konumuz bakımından değerlendirildiğinde, saklanan eşyaya ilişkin olarak, sözleşme hükümleri uyarınca yükümlülüklerin yerine getirilmemesinden doğan zarardan geçici depolama yeri yahut gümrük antreposu işleticileri ile birlikte gümrük idareleri birlikte müteselsilen borçlu olacaktır. Eşya sahibi, meydana gelen zarar açısından, dilerse işleticilere dilerse de gümrük idarelerinde başvurabilecektir. Bu hak kendisine, gümrük mevzuatının hükümleri ışığında, TBK hükümleri tarafından tanınmıştır.

Geçici depolama yeri ve gümrük antreposu açılırken mevzuat uyarınca talep edilen izin başvurusu için verilen belgeler arasında işleticiler tarafından imzalanan “taahhütname” bulunmaktadır. Gümrük yönetmeliğinin ekleri arasında yer alan taahhütname örnekleri incelendiğinde, geçici depolama yeri ve gümrük antreposu işletecek kişilerin, buralara konulan eşyanın ziyaya uğradığı tespit edildiği takdirde, terettüp edecek bütün sorumluluğu kabul ettiklerine dair beyanda buldukları görülmektedir. Benzer hükümler Gümrük Yönetmeliğinin, “Geçici Depolama Yeri İşleticilerinin Gümrüğe Karşı Sorumlulukları” başlıklı 515. maddesinde ve gümrük antrepo işleticilerine ilişkin olarak “Gümrük İdaresine Karşı Sorumluluk” başlık 522. maddede hüküm altına alınmıştır.

Bu kapsamda, geçici depolama yeri işleticilerine ilişkin olarak, bu yerlerde bulunan eşyanın ziyanından, hasara uğramasından veya değiştirilmesinden doğan mali sorumluluğun işleticiye ait olduğu ve bu sorumluluğun eşyaya ait gümrük vergilerini ve ilgili cezaları da kapsadığı hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte, geçerli ve zorlayıcı nedenlerin varlığı halinde işleticinin bundan sorumlu olmayacağı belirtilmiştir (GY m.515/2).

Gümrük antrepolarındaki sorumluluk hakkında ise Yönetmeliğin 522. maddesi incelendiğinde, gümrük idaresine karşı işletici ve kullanıcıların sorumluluğunun birlikte düzenlendiği görülmektedir:

(1) Antrepo işleticileri ve kullanıcıları; eşyanın gümrük antreposunda bulunduğu süre içerisinde gümrük gözetimi altında bulunmasını sağlamak, eşyanın iyi muhafaza edilmesi konusunda yükümlülüklerini yerine getirmek ve izinde belirtilen şartlara uymak zorundadır.

(2) Antrepo işleticileri ve/veya kullanıcıları, antrepolarına alınan eşyanın girerken gümrük idaresince tespit edilen miktarı üzerinden ve eğer tespit yapılmamışsa belgelerinde yazılı miktarları üzerinden, antrepoda eşya değiştirilmesinden, gümrük idaresine karşı mali bakımdan sorumludur.

Gümrük antrepo kullanıcılarına Yönetmelik ile yükletilen bu sorumluluğun dayanağını ise Gümrük Kanununun 97. maddesi teşkil etmektedir. Şöyle ki, kural olarak eşyanın gümrük antrepolarında bulunduğu süre içerisinde gümrük gözetiminde bulunmasını sağlamaktan ve muhafaza edilmesiyle ilgili yükümlülükleri yerine getirmekten gümrük antrepo işleticisi sorumludur (GK m.96). Bununla birlikte, bu yükümlülüklerin münhasıran genel gümrük antreposu kullanıcılarına ait olduğunun işletme izninde belirtilebileceği, Gümrük Kanununun 97. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Gümrük Kanununun 106. maddesinde ise, gümrük antrepo işleticilerinin ve eğer bahsedildiği şekilde yükümlülükleri var ise kullanıcıların, buralara konulan eşyanın gümrük idarelerince miktarı belirlenmiş ise bu miktardan, belirlenmemiş ise belgelerinde yazılı miktar üzerinden gümrük idaresine karşı sorumlu olacağı düzenlenmiştir. Gerek Kanunun gerekse Yönetmeliğin ilgili hükümleri birlikte incelendiğinde idareye karşı kullanıcı yahut işleticinin sorumluluğu gümrük vergileri ve diğer mali yükümlülüklerle ilişkindir. Bununla birlikte, gümrük antrepolarına bırakılan eşyanın zarara uğramasından kaynaklanan tazminat yükümlülüğünden yine aynı şekilde gümrük idareleri ve işleticiler müteselsilen Borçlar Kanunu kapsamında sorumludur.

Yukarıda açıklanan ilgili hükümler birlikte göz önünde bulundurulduğunda; kanımızca, geçici depolama yeri ve gümrük antrepo işleticileri tarafından imzalanan taahhütname ve ilgili Yönetmelik hükümleri her iki borçlunun yani işletici ile gümrük idaresinin iç ilişkisinde geçerlilik kazanacaktır. Türk Borçlar Kanununun saklama sözleşmesine ilişkin ilgili hükümleri gereğince ve müteselsil sorumluluk kapsamında, eşya sahibinin uğradığı zarar nedeni ile hem işleticilere hem de gümrük idaresine başvuru imkânı bulunmaktadır.

2.2.5. Ardiye Sözleşmesi Kapsamında Doğan Yükümlülükler

Geçici depolama yerleri ve gümrük antrepolarına konulan eşyanın, Türk Borçlar Kanunu hükümleri uyarınca, saklama sözleşmesinin özel bir türü olan ardiye sözleşmeleri kapsamında saklandığını yukarıda¹⁹² açıklamıştık. Bu yerlerde saklanan eşyalardan ise geçici depolama yeri veya gümrük antrepo işleticileri ile birlikte gümrük idarelerinin, eşya sahibine karşı müteselsilen sorumlu olduğu sonucuna varılmıştır ki¹⁹³, çalışma kapsamında bundan sonra eşyayı saklayan bu iki tüzel kişilik “saklayanlar” olarak anılacaktır. Sözleşmenin diğer tarafı olan ithalatçı ise, TBK’daki kullanıma paralel olarak saklatan olarak ifade edilecektir. Bu çerçevede aşağıda tarafların yükümlülükleri incelenecektir.

2.2.5.1.Eşyayı Teslim Alma Yükümlülüğü

Teslim alma ödevi için bir ardiye sözleşmesinin kurulmuş olması, başka bir söyleyişle eşyanın ardiyeye verilmesi hususunda tarafların anlaşmış olmaları gerekir¹⁹⁴. Saklayanların, ardiye sözleşmesi kapsamındaki depolama ve muhafaza ediminin yerine getirilebilmesi için öncelikle depolanacak eşyanın saklayanlar tarafından teslim alınması gerekmekte olup, eşyanın teslim alınması saklayanların ilk ifa edeceği borçtur¹⁹⁵.

2.2.5.2.Eşyayı Koruma ve Özen Yükümlülüğü

Saklama sözleşmelerinin esas konusu, saklayanlar tarafından korumanın üstlenilmesidir. Koruma ise sadece fiilen elde tutmadan daha fazlasını ifade eder. Koruma uygun bir yerde yapılmalı ve depolama tarzı nesnenin niteliğine göre uygun olmalıdır.

Saklayanların özen yükümlülüğü, TBK’nın 572/1. maddesinde, “*Ardiyeci, kendisine bırakılan malları bir komisyoncu gibi özenle saklamak ve mallarda ayrıca önlem alınmasını gerektiren bir değişiklik olursa, durumu imkân ölçüsünde saklatana bildirmekle yükümlüdür*” şeklinde ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere, madde hükmünde komisyoncunun özen yükümlülüğüne gönderme yapılmıştır.

Komisyoncunun özen borcu, TBK m. 534’te düzenlenmiş olmakla birlikte, ilgili hükmün lafzından saklayanların özen yükümlülüğüne ilişkin bir kıstas

¹⁹² 2. Bölüm, 2.1.

¹⁹³ 2. Bölüm, 2.1.3.

¹⁹⁴ UYGUR, s. 2487.

¹⁹⁵ KONUR, s. 76.

belirleyebilmek mümkün değildir. Bu nedenle, komisyon sözleşmelerine vekalet hükümlerinin uygulanacağını belirten TBK'nın 532. maddesinin yaptığı atıf ile vekilin özen borcunu düzenleyen TBK'nın 506. maddesinin son fıkrasını incelemek yerinde olacaktır: “*Vekilin özen borcundan doğan sorumluluğunun belirlenmesinde, benzer alanda iş ve hizmetleri üstlenen basiretli bir vekilin göstermesi gereken davranış esas alınır*”. Buna göre saklayanların özen borcu da, benzer alanda iş ve hizmet üstlenen basiretli bir ardiyecinin göstermesi gereken davranış esas alınarak değerlendirilecektir¹⁹⁶. Bu hizmet profesyonel bir şekilde ifa edildiğinden, muhtemel zararları azaltmak için beklenebilen her şeyin yapılması yükümlülüğü söz konusudur¹⁹⁷.

2.2.5.3. Muayene ve İhbar Yükümlülüğü

Türk Borçlar Kanunu'nun 572. maddesine göre, saklayanlar kendilerine bırakılan eşyaları bir komisyoncu gibi saklamak ve mallarda ayrıca önlem alınmasını gerektiren bir değişiklik olursa durumu imkân ölçüsünde saklatana bildirmekle yükümlüdür. Saklayanlar, örneğin bir alıcı gibi esaslı, sıkı bir inceleme yapmaksızın, asgari olarak bir dış inceleme yaptırmalı ve buna göre eşyanın düzgün olmadığı görünüyorsa, muayene sonucu ve alınan önlemler hakkında bilgi vermekle yükümlüdür¹⁹⁸.

Saklayanlar, saklanılan eşyada önlem alınmasını gerektiren bir değişiklik olursa bunu da imkan ölçüsünde bildirmekle yükümlüdür. Bunun yerine getirilebilmesi için saklayanlara eşyayı denetlemek zorundadır. Bu bildirme ardiyeye veren sözleşmenin karşı tarafına yapılır.

2.2.5.4. Saklatana Eşyanın Yanına Girmeye İzin Verme Yükümlülüğü

Saklatan, saklayanlara teslimden sonra eşyayı muayene etmek, eşyadan numune almak veya eşyanın korunması için gerekli tedbirleri almak için ardiyeye girmek isteyebilir. Saklayanların, saklatanın bu isteğine karşı koymama ve saklatanın ardiyeye girmesine izin verme yükümlülüğü bulunmaktadır¹⁹⁹. Bu yapılırken saklayanların da çıkarları gözetilmelidir. Ardiyedeki malın yanına girme yetkisi

¹⁹⁶ KONUR, s. 78.

¹⁹⁷ UYGUR, s. 2488.

¹⁹⁸ UYGUR, s. 2487.

¹⁹⁹ KONUR, s. 175.

daima alış veriş hayatındaki objektif iyi niyet kuralları göz önünde bulundurularak kullanılmalıdır²⁰⁰.

2.2.5.5. İade Yükümlülüğü

Saklama sözleşmesi bir güven ilişkisine dayanır. Bu nedenle saklatanın dilediği zaman eşyayı geri isteyebilme hakkı vardır. Onun geri istemesiyle de saklayanlar, eşyayı geri vermek zorundadır. Sözleşmede bir süre belirlenmiş olsa da bu süre bitmeden saklatanın isteme yetkisi, saklayanların da geri verme yükümlülüğü vardır (TBK. m. 564).

Eşyanın geri verileceği yer, korunması gereken yerdir (TBK. m. 566).

Saklama sözleşmesine konu olan eşya üzerinde, üçüncü bir kişi üstün hak iddiasında bulunabilir, özellikle sözleşme konusu eşyanın kendisine ait olduğunu ileri sürebilir. Fakat saklayanlar, saklanan eşya haczedilmedikçe veya saklanana karşı istihkak davası açılmadıkça eşyayı üçüncü kişiye veremezler; saklatana iade ile yükümlüdür (TBK. m. 568).

Türk Borçlar Kanunundaki düzenlemelerden anlaşıldığı gibi eşya sahibi, eşyanın kendisine iadesini talep ettiğinde, müteselsil borçlu olan işletmeci ve gümrük idareleri eşyanın geri verilmesi borcu altına girmişlerdir. Taşıma hukuku açısından baktığımızda, bunun belirli şartları vardır. Bu kapsamda, ithalatçının eşyanın kendisine iadesini hangi şartlar altında isteyebileceğinin açıklanmasında yarar vardır.

2.3. İthalatçının Eşyanın Kendisine İadesini Talebi ve Koşulları

2.3.1. Konişmentonun Eşyanın Teslimindeki Rolü

Deniz yolu ile Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyaların teslimine ilişkin açıklamalara başlamadan önce, özellikle uluslararası satışlarda, eşyanın deniz yolu ile sevk edileceğinin kararlaştırıldığı hallerde işlemin odak noktası haline gelen konşimentoya ve navlun sözleşmesi ile olan ilişkisine değinmekte yarar vardır. Zira denizaşırı satışlarda akreditif işlemlerinde akreditif bankasına teslim edilecek belgeler arasında çoğunlukla konşimentoya yer verilmektedir. Bu aşamada özellikle konişmentonun teslim aşamasındaki işlevi üzerinde durulacak olup, tanım ve içeriğine ilişkin hususlar kapsam dışında bırakılacaktır.

²⁰⁰ UYGUR, s. 2490.

Türk Ticaret Kanunu m. 1228 hükmünde konişmento “...bir taşıma sözleşmesinin yapıldığını ispatlayan, eşyanın taşıyan tarafından teslim alındığını veya gemiye yüklendiğini gösteren ve taşıyanın eşyayı ancak onun ibrazı karşılığında teslimle yükümlü olduğu senettir” şeklinde tanımlanmıştır. Taşıyan ile gönderilen arasındaki ilişkide konişmento esas alınır (TTK m. 1237/1). Dolayısıyla konişmento hamili gönderilenin eşyayı teslim alma hakkının kapsam ve koşulları, navlun sözleşmesinden bağımsız olarak konişmentoya göre belirlenir²⁰¹. Bununla birlikte, konişmento ayrıca, satıcı ile alıcı arasındaki satım ilişkilerinde, banka ile alıcı veya satıcı arasındaki kredi ilişkilerinde, devlet ile ithalatçılar arasındaki gümrük ilişkilerinde önemli görevler üstlenmektedir²⁰².

Konişmento, eşyayı temsil eden kıymetli evrak niteliğinde bir senettir²⁰³. Zilyetliğin teslimi bakımından gönderilen, TMK'nın 980. maddesinde düzenlenen eşyayı temsil eden senetlerin teslimi yolu ile yani, konişmentonun kendisine teslimi ile, eşyanın dolaylı zilyetliğini kazanmaktadır. Eşyayı temsil eden senetlerin teslimi yoluyla zilyetliğin devri özü itibariyle, zilyetliğin havalesidir²⁰⁴. Zira eşyanın sahibi, eşyayı taşıyana devredip konişmento düzenlenmesini isteyerek eşyanın vasıtasız fer'i zilyetliğini taşıyana, eşyanın vasıtalı fer'i veya asli zilyetliğini senet hamiline devreder²⁰⁵.

Bununla birlikte, zilyetliğin devri ile birlikte, konişmentoda mündemiç bir hak olarak alacak hakkının mı, yoksa aynı hakkın mı devredildiği yönünde öğretilen bir fikir birliği yoktur. Temsil teorisine göre, konişmentonun teslimi ile eşya üzerindeki aynı hakkın değil, sadece zilyetliğin devredildiği öne sürülmektedir²⁰⁶. Aynı doğrultuda bir diğer görüş ise²⁰⁷, konişmentoda içleşmiş olan hakkın, zilyetli ve buna bağlı talep hakkı olduğu yönündedir.

İkinci teori olan, mutlak teori ise, anlaşma ve konişmentonun teslimiyle mülkiyetin intikal edeceği, taşınır eşyanın teslimine gerek olmadığı yönündedir²⁰⁸. Bu teoriye paralel olarak, Anayasa Mahkemesi, eşyanın liman işletmesine bırakılması ve Gümrük Müdürlüğüne eşyanın ithalatçı adına tescil edilmesi ve çıkış

²⁰¹ KENDER/ÇETİNGİL/YAZICIOĞLU, s. 193.

²⁰² KARAN, Elektronik Konişmento, s. 41.

²⁰³ KENDER/ÇETİNGİL/YAZICIOĞLU ; s. 183, SÖZER, s. 397 ; KANER, s. 338.

²⁰⁴ AYAN, s. 105.

²⁰⁵ ÜNAL/BAŞPINAR, s. 163.

²⁰⁶ POROY/ TEKİNALP, s. 335, 336.

²⁰⁷ CUMALIOĞLU, s. 131.

²⁰⁸ ZEVKLİLER, s. 555.

izninin verilmesi ile birlikte, eşya fiziken teslim edilmese dahi, Anayasa'nın 35. maddesi anlamında mülk teşkil ettiği yönünde karar vermiştir²⁰⁹.

Eşya hakkında bir konişmento düzenlenmiş ise, bu konişmentoyla, konişmentonun meşru hamiline eşyanın teslimini talep hakkı doğar²¹⁰. TTK. m. 1234 hükmüne göre, eşya, kaptan veya taşıyanın diğer bir temsilcisi tarafından teslim alınca konişmentonun, konişmento gereğince eşyayı teslim almaya yetkili olan kişiye teslimi, TTK m. 1235 hükmü saklı kalmak kaydıyla, TMK'nın 957. ve 980. maddelerinde yazılı sonuçlarını doğurur. Buna göre eşyayı temsil eden konişmentonun teslimi, eşyanın teslimi gibi sonuç doğurur. Konişmento hamili, eşyanın teslimi ile eşya üzerinde ne gibi haklar elde edebilecek idiyse, konişmentonun teslimi ile de aynı hakları elde eder²¹¹. Konişmentonun üzerinde bir ayni hak kazanan kişi, konişmento aracılığı ile aynı zamanda, taşıyanın teslim almış olduğu eşya üzerinde de aynı hak elde eder. Konişmentonun ayni hükmünden maksat konişmentonun ona zilyet olan kimseye eşya üzerindeki vasıtalı zilyetliği²¹² sağlamasıdır. Konişmentonun ayni hükmü, eşya üzerindeki zilyetliği sağlaması ve intikal ettirmesinden ibarettir. Önemle belirtmek gerekir ki, konişmentonun ayni hükmünün mülkiyetin devrindeki ayni akitle bir ilişkisi yoktur. Dolayısıyla, tarafların yükün mülkiyetinin devrinin veya rehin tesisi hususunda ayrıca anlaşmaları gerekmektedir. Eşya hakkındaki tasarruf işleminin yapılması şartıyla konişmentonun vasıtasız zilyedi olan kimse duruma göre eşya üzerinde mülkiyet veya rehin hakkı sahibi olur. Bununla birlikte, konişmentonun devrinin, eşya üzerindeki ayni hakkın da devri anlamına gelebilmesi için, taraf iradelerinin bu konuda uyuşması gerekmektedir²¹³

Kuşkusuz, konişmentonun ayni etkisini gösterebilmesi için eşyayı teslim almaya yetkili kişiye teslim edilmesi gerekmektedir. Belirtmek gerekir ki, taşıyan eşyayı teslim alacak yetkili kişiyi teşhis ederken, maddi hukuk ilişkisini kontrol etmemekte, sadece konişmento üzerinden eşyayı teslim almaya yetkili olduğu anlaşılacak kişiye eşyayı teslim etmektedir²¹⁴. Konişmento, nama, emre ve hamile

²⁰⁹ 2015/13851 Başvuru Numaralı ve 27.6.2018 tarihli Karar.

²¹⁰ SÖZER, s. 414, KANER, s. 348.

²¹¹ KENDER/ÇETİNGİL/YAZICIOĞLU ; s. 200 ; KANER, s. 351; YEŞİLOVA, s. 45.

²¹² Bir kimse, eşya üzerindeki fiili hakimiyetini doğrudan doğruya kullanabiliyorsa vasıtasız (doğrudan) zilyetlik söz konusu olur. Bkz. ERTAŞ, Şeref, Eşya Hukuku, 9. Baskı, Barış Yayınları, İzmir, 2011, s. 35.

²¹³ ÇAĞA/KENDER,II, s. 121.

²¹⁴ YEŞİLOVA, s. 43.

yazılı olarak düzenlenebilir (TTK m. 1228/3). Nama yazılı konişmento, TTK m. 654 uyarınca, belli bir kişinin ismi zikredilen, fakat ayrıca “emre” veya “emrine” kaydı konmamış olan ve kanunen de emre yazılı senetlerden sayılmayan bir senet türüdür. Hamiline yazılı konişmentoda, konişmentonun zilyedi, aynı zamanda eşyayı teslim almaya yetkili kişi olarak kabul edilecektir. Emre yazılı konişmentoda ise, konişmentoda gönderilen olarak anılan kimseden ciro yoluyla kendisine devredilmiş konişmentonun yetkili hamili olabilmek için, ismi konişmentoda anılan kimseden kendisine kadar süregelen ciro silsilesinin kopuk olmaması gerekmektedir²¹⁵. Konişmentoyu devir alan kişi, şartların gerçekleşmesine bağlı olarak, eşya üzerinde, eşyanın kendisi fiilen ve fiziken teslim edilmiş gibi hak kazanır²¹⁶.

Konüşmentonun yetkili hamili tarafından teslimini takiben, gemi varma limanına ulaşınca, taşıyana yahut temsilcisine eşyanın fiziken teslimi için başvurulur. Uygulamada, çoğunlukla taşıyan Türkiye’de mukim bulunmadığı için taşıyanın acentesine başvurulmaktadır. Acente bu noktada, kimlik tespiti ile konişmento kapsamında ciro denetimi yapmaktadır. Acente, gönderilenin hak sahibi olduğunu tespit etmesi üzerine taşıyan adına bir onay vermektedir. Onay, eğer eşya yukarıda bahsedildiği şekilde geçici depolama yerleri yahut antrepolara bırakıldı ise, ilgili depo işleticisine sunulmaktadır.

Bu onay, 7.10.2009 tarihli 27369 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Gümrük Yönetmeliği yürürlüğe girmeden önce, “Ordino” olarak isimlendirilmekte idi. Gerçekten de, değişiklik öncesi Gümrük Yönetmeliği madde 259 uyarınca, gümrüklerden mallarını çekmek isteyen kimselerin ellerinde bulunan konişmento veya yük senetlerini geminin kaptan veya acentesine ibrazı ile adlarına bir teslim kağıdı-ordino tanzim edilmesini isteyecekleri hüküm altına alınmış idi. “Eşyanın Teslimi” başlıklı ek madde 6 hükmüne göre de, ancak bu ordino ile eşyanın teslim alınabileceği belirtilmiştir. Eski yönetmeliğin ilgili hükümleri aşağıdaki gibidir:

Eşyanın Teslimi

Ek Madde 6- a) Mükellef tescil memurunca verilmiş bulunan pusulada belirtilen zamanda vezneye başvurarak gümrük vergi ve resimlerini öder. Vezne alındısı ve ordinosu ile ambardan eşyasını teslim alır.

Ordino

²¹⁵ YEŞİLOVA, s. 44,45.

²¹⁶ SÖZER, s. 415.

Madde 259- Gümrüklerden mallarını çekmek isteyen kimseler ellerinde bulunan konişmento veya yük senetlerini geminin kaptan veya acentasına ve kara taşımalarında taşıyıcı veya bunun mensup olduğu idare veya müesseseye ibrazı ile adlarına bir (teslim kağıdı-ordino) tanzim edilmesini isterler.

Ordinolar beyannamelerle birlikte gümrüğe verilir. Ordinolarda konişmentolarda yazılı bilgiler gösterilir.

2.3.2. Yük Teslim Talimat Formu

“Ordino” olarak nitelendirilen teslim belgesinin an itibari ile Gümrük Kanunu yahut Gümrük Yönetmeliğinde bir karşılığı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü’nün 17.5.2011 ve 14765 sayılı “Deniz Yolu ile İthal Edilen Malların Teslimi” konulu idari işlem yazısı ile ordino yerine “Yük Teslim Talimat Formu” yürürlüğe sokulmuştur. Bu çerçevede, ithal edilen eşyanın teslim aşamaları aşağıdaki şekilde açıklığa kavuşturulmaya çalışılmak istenmiştir:

-Taşıtan (İthalatçı firma veya Konişmentoya göre malın alıcısı), yükleyici tarafından gönderilen Orijinal Konişmentoyu ciro ederek, taşımayı gerçekleştiren taşıyan, taşıyan temsilcisi acente veya taşıma işleri komisyoncusuna ibraz edecektir.

-Taşıyan (taşıyan temsilcisi acente veya taşıma işleri komisyoncusu) alıcının ibraz ettiği cirolu konişmento karşılığında, “Yük Teslim Talimat Formu”nu tanzim ederek alıcıya verecektir.

-Taşıtan, yükün gümrük vergilerini ödeyerek gümrükle ilişini kesmesi sonrası Yük Teslim Talimat Formunu geçici depo veya antrepo işleticilerine ibraz edecektir.

-Depo veya antrepo işleticileri Yük Teslim Talimat Formunun ibraz karşılığında, yükü alıcısına teslim edecektir.

Görüldüğü üzere, taşıyan tarafından hazırlanan Yük Teslim Talimat Formunun ibrazı ile birlikte, ithalatçının ilgili geçici depolama yerleri veya gümrük antrepolarından eşyayı teslim alması mümkün kılınmaktadır. Uygulamada ise taşıyan ile taşıtan arasındaki akdi ilişkiden kaynaklı uyuşmazlıklar sonucu bu teslim talimat formunun ibraz edilmemiş olması nedeniyle eşyanın tesliminin fiziken gerçekleştirilmemesi pek çok hak kaybına sebebiyet vermektedir.

Söz konusu idari yazının, Türk Ticaret Kanundaki yasal düzenlemeler ile olan bağlantısı ve uyumu, bu nedenle incelenmeye muhtaçtır. Yukarıda açıklandığı üzere²¹⁷, ithal edilen eşyanın, Türkiye Gümrük Bölgesine getirilerek TTK m. 1178/3-c kapsamında, teslimi zorunlu liman işletmelerine bırakılması ile birlikte, eşya üzerinde taşıyanın hâkimiyeti son bulmaktadır. Bu esnada gerçekleşecek olan gümrük prosedürlerinin incelenmesi sonucunda ise kabul ettiğimiz görüşe göre eşya, ilgili gümrük işlemlerinin tamamlanması için geçici depolama yerlerine yahut gümrük antrepolarına bırakılması suretiyle taşıyanın hakimiyetinden çıkmış olacaktır. Bu çerçevede bir değerlendirme yapıldığında; kanaatimizce, eşya ile ilişkisini kesen taşıyandan, depo veya gümrük antrepo işleticilerince Yük Teslim Talimat Formu ile onayının aranması, Türk Ticaret Kanununun yasal düzenlemesi kapsamında mümkün gözükmemektedir. Nitekim yasal zorunluluk nedeniyle söz konusu ardiyelere yapılan teslimin, gönderilene teslim hükmünde olduğu yukarıda ayrıntıları ile açıklanmıştır. Dolayısıyla, ardiye yerlerine bırakılması sonucu eşya ile fiziki ve hukuki ilişkisini kesen taşıyandan, ilgili gümrük işlemlerinin tamamlanmasını takiben ithalatçıya teslim için ayrı bir onay yazısı talep etmek, TTK'nın açık düzeni ile çelişir mahiyettedir. Bununla birlikte, gümrük idaresince verilen ve ilgili gümrük işlemlerinin ve yükümlülüklerinin tamamlandığını gösteren “çıkış onayı” ise, ithalatçı tarafından yerine getirilmesi zorunlu olan bir kamu borcudur ve bu onayın verilmesi ile eşyanın ithalatçıya teslimi gerçekleşmelidir²¹⁸.

Bu noktada, farklı bir bakış açısı ile idare tarafından verilen çıkış onayının sadece eşyanın depodan çıkarılmasına ilişkin olduğu, Yük Teslim Talimat Formunun hukuki niteliğinin ise TMK m. 977 kapsamında zilyetliğin nakledildiği bir araç olduğu varsayımı üzerinde durulabilir:

Zilyetlik, şeyin veya şey üzerinde hâkimiyeti sağlayacak araçların, edinene teslimi veya edinenin önceki zilyedin rızasıyla şey üzerinde hâkimiyeti kullanacak duruma gelmesi hâlinde devredilmiş olur.

²¹⁷ Bkz. 2. Bölüm 1 numaralı Başlık.

²¹⁸ Yurtdışından ithal edilen malların, Yük Teslim Talimat Formunun ibraz edilmemesi nedeniyle liman idaresince teslim edilmemesinin mülkiyet hakkının ihlalini oluşturduğu yönündeki Anayasa Mahkemesi başvurusu için bkz. 2015/13851 Başvuru Numaralı 27.6.2018 tarihli Karar. Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bu kararında, liman işletmelerinin, taşıyanın ifa yardımcısı olmaları hasebiyle taşıyanlara karşı sorumluluk taşıdıkları ve taşıyanın talimatı doğrultusunda eşya kime teslim edilmesi gerekiyor ise, ona tesliminin gerektiği yönündeki açıklamaları doğrultusunda, söz konusu yük teslim talimat formunun talebinin, mülkiyet hakkının korunması ile kamu yararı arasındaki dengeyi bozmaması nedeniyle ihlalin meydana gelmediği yönünde hüküm kurmuştur.

Madde hükmü uyarınca, zilyetliğin eşyanın teslimi ile kazanılması üç şekilde gerçekleşmektedir²¹⁹; eşyanın kendisinin teslimi, aracın teslimi ve fiili hakimiyet kurma imkanının sağlanması. Kanımca, burada söz konusu teslim talimat formunu, eşyayı ithalatçının fiili hakimiyetine sokacak bir vasıta olarak değerlendirmek, TTK'nın açık düzenlemesi karşısında yerinde olmayacaktır. Nitekim yukarıda açıklandığı üzere, eşyanın boşaltma limanı kanun ve düzenlemeleri uyarınca, kendilerine teslimi zorunlu olan makam ya da üçüncü kişiye tesliminin gönderilene teslimi hükmünde olduğuna değinilmiştir. Bu çerçevede, kabul ettiğimiz görüşe göre, TMK m. 977 kapsamında, zilyetliğin, fiili hakimiyet kurma imkanının sağlanması ile kazanıldığını söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle, taşıyan, teslimi zorunlu makam veya üçüncü kişilere söz konusu eşyayı teslim ederek, eşya ile ilişkisine kesmekte ve ithalatçının, gümrük ile ilgili şartlar tamamlandıktan sonra, eşya üzerinde fiili hakimiyet kurmasını sağlamaktadır.

Gümrük mevzuatı kapsamında bir an için taşıyan ile taşıtan arasındaki akdi ilişki sonucu doğan hukuki uyumsuzluklara, idarenin bu şekilde müdahalesinin, ticaret politikası önlemleri çerçevesinde bir adım olarak değerlendirilebileceği düşünülse de, gümrük işlemlerinin işleyişi göz önünde bulundurulduğunda; bunun da mümkün olmayacağı anlaşılmaktadır. Ticaret politikası önlemleri, navlun sözleşmesinin tarafları için alınmış bir önlem değil, ulusal ekonominin dış ticaret karşısında korunmasını gerektiren bir durum karşısında alınan vergisel düzenlemeler bütünüdür. Kaldı ki, ilgili bölümde bahsedildiği üzere²²⁰, ticaret politikası önlemlerinin de ilave edilerek belirlendiği ithalat vergisine ilişkin hesaplama, gümrük yükümlülüğünün doğduğu tarihte yani eşyanın tescili ile birlikte yapılmaktadır. Gümrük mevzuatımızın asıl amacı, gümrük idarelerine tescil aşamasında sunulan bilgi ve belgelerin kayıt altına alınması sonucu ilgili kontroller ve muayenelerden geçilmesi suretiyle, eşyanın gümrük vergilerinin hesaplanması ve bu çerçevede vergi kayıplarının önlenmesi ve aynı zamanda kaçakçılık ile mücadeledir. Kanaatimizce, eşyaya ilişkin gümrük yükümlülüğünü yerine getirerek gümrükle ilişkisine kesen taşıtandan, taşıyan ile olan özel hukuk ilişkisi nedeniyle, söz konusu talimat formunun talep edilmesi, gümrük mevzuatının felsefesi ile de bağdaşmamaktadır.

²¹⁹ ERTAŞ, s. 38.

²²⁰ Bkz. 1 Bölüm 4.3.3.3.

Bununla birlikte, taşıyanın navlun sözleşmesinin ifasından kaynaklanan bir alacağı olduğunu iddia ediyor ise bu noktada başvurması gereken müessese hapis hakkının düzenlendiği TTK'nın 1201. maddesi olacaktır. Taşıyanın hapis hakkı yönünden asıl alacağın nelerden ibaret olacağı hakkında genel bir düzenlemede bulunularak navlun sözleşmesinin ifasından kaynaklanan tüm alacaklar için ileri sürülebileceği belirtilmiştir. Hapis hakkı, eşya, taşıyanın zilyetliğinde bulunduğu süre devam edecektir. Bununla birlikte, eşyanın teslim edilmesi ile birlikte hapis hakkının sona ermesi, boşaltma limanında telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğmasına neden olabilmektedir. Özellikle, eşyanın TTK. 1178/3-c kapsamında, teslimi zorunlu makam ya da kişilere bırakılması ile eşya taşıyanın fiili hâkimiyetinden çıkarak gönderilene teslim edilmiş olduğu hallerde bu durum önem arz etmektedir. Bu tür sakıncalar göz önünde bulundurularak TTK. m. 1201/I/c.2'de aranan şartların sağlanması kaydıyla taşıyanın, teslimden sonra da hapis hakkıyla tanınmış olan yetkileri kullanması mümkün kılınmıştır. Bu şartlar, eşyanın tesliminden sonra otuz gün içinde mahkemeye müracaat edilmesi ve eşyanın halen gönderilenin zilyetliğinde bulunuyor olmasıdır.

i. Mahkemeye Müracaat

Hapis hakkının ileri sürülebilmesi için esasen mahkemeye başvuru zorunluluğu bulunmamakta, alacaklı şartlarının oluşması halinde kendiliğinden doğan hapis hakkını ileri sürebilmektedir²²¹. Ancak, taşıyanın teslimden sonra, hapis hakkına ilişkin yetkileri kullanabilmesi için mahkemeye başvurulması şart koşulmuştur. Bununla birlikte, mahkemeye başvuru şartıyla ne kast edildiği, başvurunun türü ve içeriği hakkında ilgili maddelerde açıklık bulunmamaktadır. Eski TTK döneminde, doktrindeki²²² görüş göz önünde bulundurulduğunda, maddenin maksadının taşıyanın belirli süreler içinde adli mercilere başvurulması olduğunun kabulü mümkündür.

ii. Zilyetliğin Gönderilende Olması

İkinci şart ise mahkemeye başvuru koşulunu sağlamak üzere otuz gün içinde adli bir mercie başvurulurken eşyanın gönderilenin zilyetliğinde bulunmasıdır. Bu şartın sağlanabilmesi için gönderilenin eşya üzerinde dolaylı zilyetliğinin var olması

²²¹ AYTEKİN, Metin Uğur, Taşıyanın Navlun Sözleşmesinden Doğan Hakları ve Teminatları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 237.

²²² ÇAĞA/KENDER, s. 249.

da yeterli olacaktır²²³. Bir ardiye senedi ya da konşimentoya dayanan zilyetliğin yeterli olacağı kabul edilmektedir²²⁴.

Çalışma konumuz kapsamında değerlendirildiğinde ise, kanaatimizce, geçici depolama yerlerinde yahut gümrük antrepolarında tutulan eşyanın üzerinde eşya sahibinin hakkının sınırlandırılabilmesi, teslim talimat formunun verilmemesi yolu ile değil ancak taşıyanın otuz gün içinde adli mercilere başvurması ile mümkün olabilecektir.

3. EŞYANIN TESLİM ALINMAMASININ GÜMRÜK KANUNU AÇISINDAN SONUÇLARI

Yukarıda açıklandığı üzere, yurtdışındaki limanlardan ülkemize getirilen eşyalar limanlarımızda ve depolandıkları alanlarda gümrük mevzuatınca belirlenen çeşitli gümrük işlemlerinden geçirilerek, tabi tutulacakları gümrük rejimine uygun olarak ilgililerine teslimi gerçekleştirilmektedir. Tüm bu işleyiş göstermektedir ki ithal edilen eşya, Türkiye gümrük sahası içerisine girişi sırasında birçok prosedüre tabi tutulmaktadır. Bu işleyişteki aksamalar, süresi içerisinde bir takım işlemlerin tamamlanmaması, bazı taleplerde bulunulmaması yahut teslim alınması için gerekli girişimlerde bulunulmaması eşyanın tasfiye prosedürüne tabi tutulmasına sebep olmaktadır²²⁵.

Tasfiye, Arapça kökenli bir kavram olup Türk Dil Kurumuna göre; arıtma, ayıklama, temizleme anlamına gelmektedir. Ticari anlamda ise, Bir ticaret kuruluşunun batması, kapanması vb. sebepler üzerine hesapların kesilmesi, alacaklılara, ortada kalan mal ve paradan paylarına düşen miktarın verilmesidir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan tasfiye işlemleri ise, yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre tasfiyelik hale gelen ve tasfiye birimine teslim edilen eşyanın elden çıkartılması amacıyla eşyaya uygulanacak iş ve işlemlerin tamamıdır. Bu kapsamda, tasfiye hizmeti ile insan, hayvan, bitki ve çevre sağlığının korunması, tasfiyelik hale gelen eşyanın ekonomiye kazandırılması amaçlanmaktadır ve bu faaliyetlerin devlet eliyle yürütülmesinde kamu yararı bulunmaktadır²²⁶. Çalışmamız kapsamında,

²²³ AYTEKİN, s. 238.

²²⁴ ÇAĞA/KENDER, s. 250.

²²⁵ KARAMAN COŞGUN, s. 378.

²²⁶ ELMACI, s. 1.

tasfiye edilecek ve deniz yolu ile taşınarak ithal edilen eşya ve konteyner ayrı ayrı ele alınacaktır.

3.1.Tasfiye Edilecek Eşya

Bir eşyaya tasfiye hükümlerinin uygulanmaya başlanmasının ilk şartı, eşyanın mevzuat ile belirlenmiş durumlar nedeniyle tasfiyelik hale gelmiş olmasıdır. Tasfiye sürecine hangi eşyanın tabi olacağı GK m. 177’de en geniş haliyle tanımlanmıştır:

- Yolcu eşyasına mahsus gümrük ambarlarındaki bekleme süresi 3 ayı geçen yolculara ait eşya,
- Türkiye gümrük bölgesine gelmiş ve gümrük mevzuatınca belirlenen süreler içerisinde gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanım tayini için gerekli işlemlere başlanmamış eşya,
- Fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin mevzuat uyarınca gümrük işlemleri durdurulan ve yetkili mahkemece alınan karar doğrultusunda tasfiye edilmesi gereken eşya,
- Tahlilden arta kalan ve tahlil sonuçlarının ilgisine bildirilmesinden sonra bir ay içerisinde alınmayan numunelik eşya,
- Gümrük beyannamesi tescil edilen ve süresi içinde işlemleri tamamlanmayan eşya,
- Gümrük antrepolarında bulunan ve gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanım tayin edilmesine ilişkin beyannamenin tescilinden sonra otuz gün içinde işlemleri bitirilmeyen eşya,
- Kural olarak eşyanın antrepo rejimi altında kalış süresi sınırsızdır. Ancak gümrük idaresince gerek görülen hallerde, eşyaya gümrükçe onaylanmış yeni bir işlem veya kullanım tayin edilmesi için bir süre verilebilir. Bu durumda belirlenen süreyi aşan eşya,
- Antrepolarda yapılan sayım sonucunda fazla çıkan ve bu fazlalığın geçerli nedenlerden ileri geldiğine gümrük idaresince kanaat getirilemeyen eşya,
- Gümrüğe terk edilen eşya,
- Posta gönderileri ile gelen ve süresi içinde alıcısı veya göndericisi tarafından kabul edilmeyen eşya,
- Kanuni bekleme süresi olup olmadığına bakılmaksızın, çabuk bozulma ve telef olma tehlikesine maruz bulunan veya saklanması masraflı veya külfetli bulunan eşya,

Serbest dolaşıma giriş rejimine tabi tutulan ve ilgili kontrollerden sonra genel düzenleyici idari işlemlerle ithalinin yasaklanmış olduğu tespit edilen veya ithali, lisansa, şarta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk belgesine tabi olduğu halde bu koşulları bulundurmeyen eşya ile özet beyan veya özet beyan olarak kullanılan belgelerdeki kayıtlı miktara göre fazla çıkan kapların mahrecinden yanlışlıkla yüklenmiş olduğunun gümrük idaresince belirlenecek süre içerisinde kanıtlanamaması halinde el konulan eşya tasfiye edilir.

İlgili maddeye göre tasfiye işlemlerine tabi tutulacak eşya iki sınıfta gruplandırılabilir²²⁷:

Birinci sınıfta Gümrük Kanunu'nda belirtilen işlem sürelerini aşan eşya bulunmaktadır. Bu sınıftaki eşya için süre olarak belirlenen sınırlamalara uymaması nedeniyle tasfiye edildikten sonra elde edilen satış bedelinin emanet hesabına alınması öngörülmüş, belirli süreler içerisinde talep edilmesi halinde ise satış bedelinin eşya sahibine ödenmesi düzenlenmiştir (GK. m. 180). Ayrıca bu şekilde tasfiye edilecek eşya için satış ilanının yayımlanmasından veya perakende satış kararının alınmasından önce eşyanın CIF bedelinin %1'inin ödenmesi koşulu ile eşyanın bir gümrük rejimine tabi tutulması veya gümrük bölgesi dışına yeniden ihracı istenebilir. (G.K. m179).

3.2.Tasfiyenin Sonuçları

3.2.1. Taşınan Eşya Açısından Sonuçları

Gümrük Kanunu, tasfiye edilecek eşyanın tespiti ve bildirilmesi ile ilgili genel bir düzenleme yapmaktadır. Söz konusu eşyaya ilişkin tespit ve tahakkuk belgeleri düzenlenerek, bu belgeler 30 gün içinde tasfiye idaresine intikal ettirilmelidir. Tasfiye idaresi ise bu eşyayı 30 gün içinde bulunduğu yerden teslim almakla yükümlüdür (GK m. 177/son). Gümrük Kanunu'na dayanarak çıkarılmış Tasfiye Yönetmeliği ise, bu konuda daha detaylı düzenlemeler getirmektedir²²⁸. Kanun ve yönetmelik hükümleri birlikte göz önünde bulundurulduğunda tasfiye sürecini aşağıdaki şekilde bir kronolojik sıra ile açıklamak mümkündür.

²²⁷ ELMACI, s. 7.

²²⁸ KARAMAN COŞGUN, s.381.

1. Tasfiye Süreci ve Tasfiye Yolları

Tasfiye süreci; eşyanın tasfiyelik hale geldiğinin tespit edilmesinden itibaren başlayıp, yürürlükteki mevzuat hükümleri doğrultusunda tasfiye edildiği ana kadar geçen sürede yapılan işlemlerin tümüdür. Eşyanın tasfiye süreci mevzuat uyarınca tasfiyelik hale gelen eşyanın tespit edilmesi ve bu eşyanın tasfiye listelerinin hazırlanması ile başlar.

1.1.Tasfiye Edilecek Eşyanın Tespiti ve Tasfiye Listelerinin Oluşturulması

Eşyanın tasfiyelik hale geldiği tarihten itibaren en geç on gün içinde her özet beyan veya transit beyannamesi ya da yerine geçen belge için ayrı ayrı konşimento, CMR, CIM ve CIV numaraları gösterilmek ve antrepo beyannameleri, ambar giriş listeleri, hasar tutanakları, giriş ve çıkış kayıtları ve diğer belgeler göz önünde bulundurulmak suretiyle geçici depolama ve antrepo işleticileri tarafından tasfiye listesi düzenlenerek ilgili gümrük müdürlüğüne gönderilir. (TY. M.30)

1.2.Tespit ve Tahakkuk Belgelerinin Düzenlenmesi

Gümrük müdürlüğünce tasfiye listeleri içeriği eşyanın tasfiyelik hale gelip gelmediği kontrol edilir. Gümrük idaresi tarafından tasfiyelik hale geldiği tespit edilen eşya bulunduğu yerde görülerek tespit ve tahakkuk belgesi düzenlenir ve eşyanın tasfiyelik hale geldiği tarihi izleyen en geç otuz gün içinde varsa eşya hakkında ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri ile birlikte işletme müdürlüklerine gönderilir. Düzenlenen tespit ve tahakkuk belgeleri her bir gümrük müdürlüğünde elektronik ortamda kaydedilerek takip edilir. (TY. m.30/6)

1.3.Eşyanın Teslim Alınması

Tasfiyelik eşya, belgelerin geliş tarihinden itibaren on beş gün içinde işletme müdürlüklerince teslim alınır.

Ancak taşınması güç, masraflı, hacimce büyük, ekonomik olmayan, bekletilmeyecek veya özel tesis ve tertibat gerektiren eşya buldukları yerde tasfiye edilir. Yerinde tasfiye edilecek eşyanın tasfiye süresi altı ayı geçemez. Bu sürede tasfiye edilemeyenler fiziken mümkün olması halinde işletme müdürlüklerince teslim alınır. (TY. m.30/10)

1.4.Eşya Bedelinin Tespiti

Tasfiye edilecek her türlü eşyanın bedeli, gümrük muayene memurlarınca düzenlenecek tespit ve tahakkuk belgesinde gösterilir. Eşya bedelinin tespitinde uygulanacak esaslar TY. m. 31’de açıklanmıştır.

Tasfiye edilebilir hale gelmiş olan eşyanın bedelinin tespitinde gümrüklenmiş değer esas alınır. Vergi ve mali yüklerin hesabında gümrük beyannamesi verilmiş ise bunların tescil edildiği, aksi halde tespit ve tahakkuk belgesinin gümrükçe tanzim ve tescil edildiği tarihteki oranlar esas alınır. Maktu olarak alınması gereken vergiler ve mali yükler ile bunlara isabet eden Katma Değer Vergisi gümrüklenmiş değere dahil olmakla birlikte ihaleye esas bedele dahil edilmez. Bu vergiler ayrıca tahsil edilir. Eşya ihale ile satılacaksa, bu durum şartname eki listenin özel hükümler bölümünde belirtilir. Ayrıca, satış anında isteklilere bu konuda bilgi verilerek tekliflerini buna göre vermeleri istenir.

İhale yoluyla yapılan birinci ve ikinci satışta teklif almayan veya teklifi uygun görülmeyen eşyanın ihaleye esas bedeli, eşyanın özelliği, durumu, piyasa şartları, satış kabiliyeti, rayiç değeri ve varsa teklif değeri de dikkate alınarak ihale komisyonunca sonradan değiştirilir. Komisyon tarafından değiştirilen fiyat, ilk belirlenen fiyatın yüzde elli ve üstünde olması halinde işletme müdürünün, yüzde ellinin altında olması durumunda işletme müdürlüğünün görüşü ve bölge müdürlüğünün onayı ile geçerli olur.

2. Eşya Sahibine Tanınan Hak

Tasfiye edilecek hale gelen eşya için tasfiye edilmeden önce eşya sahiplerine son bir şans tanınmıştır. Buna göre, ihale yoluyla satış suretiyle yahut perakende satılmak suretiyle tasfiyeye tabi tutulacak eşyanın, ihale ilanının yayımlandığı veya perakende satış kararının alındığı tarihe kadar, sahiplerince gümrük idaresine başvurularak bir gümrük rejimine tabi tutulması veya gümrük bölgesi dışına yeniden ihracı istenebilecektir (GK. m. 179).

Benzer şekilde, ithali yasak veya kısıtlamaya tabi olması nedeniyle yeniden ihraç amaçlı satış suretiyle tasfiyesi yapılacak eşyanın, ihale ilanının yayımlandığı veya perakende satış kararının alındığı tarihe kadar gümrük idaresine başvurularak gümrük bölgesi dışına yeniden ihracı istenebilir.

Yukarıdaki taleplerin kabulü, söz konusu eşyaya ait varsa cezalar ile ambarlama ve elleçleme giderleri ve diğer giderler ile eşyanın döviz cinsinden CIF

değerinin %1'i oranında bir tutarın ödenmesine bağlıdır. Kaçakçılık Kanununa konu eşya için bu imkandan yararlanılması mümkün bulunmamaktadır.

3.2.2. Konteyner Açısından Sonuçları

Konteyner ve eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesine girişi farklı işlemler üzerinden yürütülmektedir. Çalışmanın Gümrük Rejimlerine ilişkin bölümünde izah edildiği üzere, ithal edilen yükün gümrük bölgesine giriş çeşitli gümrük rejimleri üzerinden olabilirken, konteynerlerin Türkiye Gümrük Bölgesine girişi geçici ithalat rejimi kapsamında olmaktadır.

Yukarıda da açıklandığı üzere, konteynere ilişkin gümrük işlemlerinin uygulama esasları "1972 Konteynerlerle ilgili Gümrük Sözleşmesinin ve Geçici İthalat Sözleşmesinin Konteynerlerle İlgili Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Yönetmelik" ile belirlenmiştir.

Yönetmeliğin 11. maddesi uyarınca öncelikle, Türkiye'ye girişi yapılacak konteynerin işletmecisi tarafından doldurulan Giriş Konteyner Kayıt ve Takip Formu giriş gümrüğüne ibraz edilir. İlgili gümrük memuru, ibraz edilen Giriş Konteyner Kayıt ve Takip Formu üzerindeki bilgilerin doğruluğunu inceledikten sonra bu bilgileri Giriş Konteyner Tescil Defterine kaydederek, Giriş Konteyner Kayıt ve Takip Formuna işler. Tescil edilen Form, muayene için görevli memura havale edilir. Bu kontrol olumlu sonuçlandığında konteynerin gümrüklü sahadan ayrılmasına izin verilir. Bir konteynerin, Formun tescilinden itibaren altı ay içinde ihraç edilmesi zorunludur. Bu sürenin altı ay daha uzatılması Yönetmeliğinde 7. maddesi uyarınca mümkün kılınmıştır.

Yukarıda belirtilen süre geçtiği halde varış veya çıkış gümrüğünden konteynerlerin çıkışlarının yapıldığına dair çıkış parçası gelmeyen konteynerler için yurtda kalma süresi bittikten sonra takibata geçilerek, en geç onbeş gün içerisinde konteyner sahibi, işletmecisi veya bunların temsilcisine iadeli taahhütlü tebligatta bulunularak, tebliğ tarihinden itibaren verilecek otuz günlük sürenin bitimine kadar konteynerin yurt dışı edildiğinin tevsiki istenir. Tebliğ tarihinden itibaren otuz günlük süre içerisinde konteynerin süresi içinde yurt dışı edildiği tevsik edilemediği takdirde, konteyner sahibine ilgili para cezalarının tahsili için tebligat gönderilir. Ayrıca bu süre içinde çıkışı ispat edilemeyen konteynerlerin yakalanıp en yakın gümrük idaresine teslim edilmesi hususunda da İçişleri Bakanlığı'na bildirimde bulunulur (KY m.11/h).

Gönderilenin tesellümden kaçındığı hallerde yapılan tevdi işleminin Türk Ticaret Kanununun 1174/2, 1178/3 (b) maddeleri uyarınca teslim hükmünde olacağı vurgulanmıştır (farazi teslim)²²⁹. Konteyner taşımacılığında, gönderilenin tesellümden kaçınması meselesinin sıklıkla uyuşmazlık konusu haline geldiği görülmektedir; uygulamada taşıyanlar gönderilenin eşyayı tesellümden kaçındığı hallerde eşyayı boşaltmak yerine konteynerde tutarak beklemekte ve bunun karşılığında, konteynerini ticari hayatta kullanamaması nedeniyle meydana gelen zararın tazminini talep etmektedir. Hâlbuki yukarıda detayları ile açıklandığı üzere eşyave konteynerin tabi oldukları gümrük rejimi ile bunların tasfiyesi ayrı uygulamalara tabidir.

Gerçekten de, geçici olarak ithal edilen konteynere ilişkin olarak en fazla on iki ay ile sınırlı olmak üzere bir ihraç yükümlülüğü düzenlenmiş iken, bu süreler konteynerin içinde taşındığı eşyalar açısından farklıdır. Yukarıda açıklandığı üzere, Gümrük Kanununun 46. maddesi uyarınca, denizyolu ile ülkemiz limanlarına gelen eşyaya kırk beş gün içerisinde gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanım tayin edilmesi gerektiği aksi takdirde eşyanın tasfiye edileceği hükme bağlanmıştır. Uygulamada, eşyanın ithalatçı tarafından teslim alınmaması nedeniyle, eşya konteyner içerisinde bekletilmektedir. Bu durum, konteynerin taşıyan tarafından tedarik edilmesi durumunda önem arz etmektedir. Şöyle ki, konteynerini ticari hayatta kullanamayan taşıyan, bu nedenle meydana gelen zararları nedeniyle konteyner bir tazminat talep etmektedir. Burada her ne kadar, konteyner için on iki aylık bir ihraç etme süresi tanınmış ise de, bu süre konteyner sahibine verilmiş bir haktan ziyade, yükümlülüğü ifade etmektedir. Konteynerin içerisindeki eşyanın tasfiyesi yoluna gidilmesini takiben, bu eşyayı konteyner içerisinde tutmak yahut konteyner sahibinin yani taşıyanın talebini beklemek, sözleşmenin karşı tarafı olan taşıyan hesabına büyük maddi zararlara neden olmaktadır. TMK m. 2 anlamında, konteyner sahibine tanınmış on iki ay içerisinde ihraç yükümlülüğünün bu şekilde yorumlanarak, eşyanın aylarca konteynerde bekletilmesi ve yüksek tazminatlar talep edilmesi kanaatimizce hakkın kötüye kullanılmasıdır.

Tüm bu açıklamalar çerçevesinde yapılan değerlendirme neticesinde, eşyanın gönderilen tarafından teslim alınmaması halinde, konteyner sahibi çaresiz ve beklemeye mahkûm olmadığı açıktır. Ayrıca, GY. m. 86'da, süresi içerisinde

²²⁹ KARAN, Hakan, Karayolunda Uluslararası Eşya Taşıma Sözleşmesi Hakkında Konvansiyon: CMR Şerhi, Ankara, 2011, s. 275.

gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulmayan eşyaya ilişkin tasfiye hükümlerinin uygulanması esnasında, gümrük idarelerinin, eşyanın durumu belirleninceye kadar eşya sahibinin risk ve hesabına gümrüğün denetimindeki uygun göreceği bir yere sevk edebileceği veya söz konusu eşya sahiplerinin hesabına geçici depolama yeri işleticisine antrepoya kaldırılabilceği hükme bağlanmıştır. Görülmektedir ki, gümrük idareleri ve geçici depolama yeri işleticileri, konteynerin içindeki eşyayı alabilme yetkisi ile donatılmışlardır. Kanaatimizce, konteyner sahibi taşıyanın talebini beklemeksizin eşyayı konteynerden ayırarak, konteynerin iadesini sağlamak, gümrük mevzuatı kapsamında mümkün kılınan düzenlemeler çerçevesinde, idarelerce yerine getirilmesi gereken bir vazifedir.

SONUÇ

Çalışmamızda, deniz yolu ile Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyalar üzerinde taşıyanın hakimiyetinin sona ermesini ele almış bulunmaktayız. Esasen zilyetliği ifade eden “hakimiyet” ibaresi ile, taşıyan Türk Ticaret Kanunu’nun 1178. maddesinin üçüncü fıkrasında sayılan ihtimaller doğrultusunda eşyanın teslimini gerçekleştirerek, eşya üzerindeki fiili hakimiyetini yani zilyetliğini kaybetmekte ve aynı zamanda navlun sözleşmesi kapsamında borcunu sonlandırmış olmaktadır.

Türk Ticaret Kanunu’nun yeni düzenlemesi ile, yurtdışından ithal edilerek Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyaların, gümrük mevzuatındaki ilgili gümrük işlemlerinin tamamlanarak gümrüklü sahayı terk etmesi ve yetkili gönderilene yani ithalatçısına teslim edilebilmesi adına kanuni bir zorunluluk sebebiyle limanlarda alıkonulması ve bu işlemlerin gerçekleştirilmesi için ardiye yerlerinde depolanması sonucu eşya üzerinde taşıyanın hakimiyeti ve süre bakımından sorumluluğu son bulmaktadır.

Taşınan eşyaların, bu ardiye yerlerine götürülmesi ve buralarda depolanması esnasında uygulamada sıklıkla hasara uğraması nedeni ile, bu hak kayıplarından kimlerin ne ölçüde sorumlu tutulacağına tespiti önem arz etmektedir. Gümrük mevzuatının ana felsefesi doğrultusunda, Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyaların gümrüklü sahaya girişi ile birlikte gümrük gözetimi altında tutulacağı göz önünde bulundurulduğunda, Gümrük idaresinin bir üst göz olarak, ilgili ardiye işleticisi ile birlikte, zarardan müteselsilen sorumlu olacağı sonucuna varılmaktadır.

Gümrük mevzuatı kapsamında işlemleri tamamlanarak gümrüklü sahayı terk edebilmesi için çıkış izni tanınan eşya için ithalatçısı tarafından eşyanın kendilerine fiziken teslimi için başvuruda bulunmaktadır. Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü’nün idari işlem yazısı ile, eşyanın ithalatçısına teslimi için idareler tarafından verilen çıkış iznine ilaveten, Yük Teslim Talimat Formu olarak adlandırılan bir onay alınmasının gerektiği düzenlenmiştir. Uygulamada, navlun sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlıklar nedeni ile bu formun ibraz edilememesi neticesinde eşyanın ithalatçısına fiziken teslimi gerçekleştirilememektedir. Söz konusu Yük Teslim Talimat Formu, Türk Ticaret Kanununun 1178/3-c maddesi uyarınca, zorunlu teslim yerlerine yani ardiyelere bırakılan eşyalar üzerinde taşıyanın hakimiyetinin son bulacağını düzenleyen açık hükmü ile çelişir mahiyettedir.

Türkiye Gümrük Bölgesine getirilerek gümrüklü saha içerisinde çeşitli işlemlere maruz bırakılan eşyaya ilişkin olarak, süreç içerisinde kimi aksaklıklar, süresi içerisinde bazı işlemlerin tamamlanamaması yahut ithalatçısı tarafından eşyanın fiziken teslim alınması için girişimlerde bulunulmaması eşyanın gümrük mevzuatı kapsamında tasfiyesine neden olmaktadır. Uygulamada ise, konteynerin taşıyana ait olduğu durumlarda, taşıyanların gönderilen eşyayı tesellümden kaçındığı hallerde eşyayı boşaltmak yerine konteynerde tutarak beklettikleri ve bunun karşılığında konteynerlerinin ticari hayatta kullanılmaması nedeniyle meydana gelen zararlarının tazminini talep ettikleri görülmektedir. Konteynerin içinde taşınan eşya ile konteynerin kendisinin gümrük mevzuatı hükümleri gereğince ayrı gümrük rejimlerine tabi tutulmaları ve tasfiyelerinin farklı şekilde gerçekleşmesi söz konusudur. Konteyner sahiplerinin, Geçici İthalat Rejimi kapsamında konteynerlerini en fazla on iki ay ile sınırlı tutularak yeniden ihraç etme yükümlülükleri söz konusudur. Bununla birlikte, deniz yolu ile ülkemiz limanlarına getirilen eşya bakımından gümrük işlemlerinin tamamlanması aksi takdirde tasfiyelik olacağına ilişkin süre kırk beş gün olarak belirlenmiştir. Bu noktada, ithal edilen eşyanın tasfiyelik olmasını takiben konteyner sahiplerinin ihraç yükümlülüğündeki sürenin sona ermesini beklemeleri, TMK m. 2 anlamında hakkın kötüye kullanılmasıdır. Gümrük mevzuatının ilgili hükümlerinin vermiş olduğu yetki uyarınca, eşyaya ilişkin tasfiye hükümlerinin uygulanması esnasında, eşya sahibinin risk ve hesabına eşyayı gümrük idareleri tarafından belirlenen ilgili yere götürmek gümrük idareleri ve ardiye işleticilerince yerine getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKTEN, Necmettin, Taşımacılık Kılavuzu, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 1995.
- AKYOL, Şener, Tam Üçüncü Şahıs Yararına Sözleşme, Vedat Kitapçılık, 2008.
- ANTALYA, Gökhan, Eşya Hukuku II, Zilyetlik, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- ATEŞ, Alpaslan, Türkiye’de Liman Özelleştirmeleri İskenderun Liman Örneği, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014.
- AYAN, Mehmet, Eşya Hukuku I, 13. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- AYBAY, Atilla vd., Denizciler, İşletmeciler ve Yöneticiler İçin Deniz Hukuku, İstanbul, 1998.
- AYTEKİN, Metin Uğur, Taşıyanın Navlun Sözleşmesinden Doğan Hakları ve Teminatları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019
- CANİTEZ, Murat, Uygulamalı Gümrük Mevzuatı, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2017.
- CUMALIOğLU Emre, Kırkambar Sözleşmesi, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.
- ÇAğA, Tahir/KENDER, Rayegan, Deniz Ticareti Hukuku II-Navlun Sözleşmesi, 9. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009
- ÇAM, Seçil Deniz, Türk Ticaret Kanunu ve Gümrük Kanunu Çerçevesinde Deniz Yolu İle Taşınan Yükün Gönderilene Teslimi, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2016
- DENİZ, Reşad, Liman İşletmeciliği Gümrük Mevzuatı, Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- DENİZ, İnci, Konteyner Taşımacılığı ve Hukuki Sorunları, İstanbul, 1982.
- DOğANAY, İsmail, Türk Ticaret Kanunu Şerhi III, 3. Baskı, Ankara, 1990.
- DÖLEK, Ali, Gümrük İşlemleri, 3. Baskı, Umut Kitabevi, 2017.
- ELMACI Yiğit Murat, Ülkemiz Tasfiyeye İlişkin Mevzuat Hükümlerinin Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, Gümrük Uzmanlık Tezi, Ankara 2013.
- ERDAL Murat, Konteyner Deniz ve Liman İşletmeciliği.
- EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015
- EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017 (özel hükümler)

ERKAN, Fikret, Dünya Ölçeğinde Özelleştirme Ve Limanların Yeniden Yapılandırılması, Deniz Ticareti Odası Yayınları, 2014.

ERTAŞ, Şeref, Eşya Hukuku, 9. Baskı, Barış Yayınları, İzmir, 2011.

HEPGÜLERLER, Ezgi, Deniz Yolu İle Gerçekleştirilen Konteyner Taşımacılığının Yükleme, İstif, Boşaltma ve Teslim Aşamalarında Görev Alanların Hukuki Sorumluluğu, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2010.

İZVEREN Adil/FRANKO Nisim/ÇALIK Ahmet, Deniz Ticareti Hukuku, Banka ve Ticaret Enstitüsü, Ankara, 1994.

KANER, İnci Deniz, Deniz Ticareti Hukuku I-II, Filiz Kitabevi, 2018

KARAMAN COŞGUN Özlem, Gümrük Antrepoları, Eşyanın Tasfiyesi Ve Antrepo Ücretinden Sorumluluk, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Dergisi, C.17, Sayı, 1-2 2011.

KARAN, Hakan, Elektronik Konişmento, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004.

KARAN, Hakan, Karayolunda Uluslararası Eşya Taşıma Sözleşmesi Hakkında Konvansiyon: CMR Şerhi, Ankara, 2011.

KENDER, Rayegan, Yükleme, Boşaltma ve Ardiye Safhasında Sorumluluk ve Sigorta İle İlgili Sorunlar, Sorumluluk ve Sigorta Hukuku Bakımından Eşya Taşımacılığı Sempozyumu, Ankara, 1984.

KENDER, Rayegan/ÇETİNGİL, Ergon/YAZICIOĞLU, Emine, Deniz Ticareti Hukuku I, 14. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014.

KILIÇOĞLU, Ahmet M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Turhan Kitabevi, 2012.

KIZKAPAN Taner, Yönetim Kuramlar: Türkiye Limanları Uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Anabilim Dalı Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Programı Doktora Tezi, İzmir, 2016.

KOŞER Nihal, Deniz Yoluyla Konteyner Taşımacılığında Konteynere Uygulanacak Hukuki Rejim, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

KONUR, Erdi, Liman İşletmeleri Hizmetlerinin İfasından Doğan Hukuki Sorumluluk, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.

KUBİLAY, Huriye, Deniz Ticaretinde Taşıma Terminali İşleticilerinin Hukuki Sorumluluğu, İzmir, 2001.

KÜMBÜL, Arif, Gümrük, Dış Ticaret ve Kambiyo Mevzuatı, Huz Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2018.

ONURSAL Erkut, Mevzuat ve Teknik Yönleri ile Uluslararası Ticarete Kullanılan Belgeler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.

ÖNER Demet, Deniz Ticaretinde Limanlar ve Türkiye Uygulaması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ulaştırma ve Lojistik Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2015.

ÖRSEL, Sercan, Navlun Sözleşmesi Bakımından Taşıyanın Zıya, Hasar ve Geç Teslimden Kaynaklanan Sorumluluğu ve Sorumluluğunun Sınırlandırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2018,

ÖZTÜRK, Afife/SANDALCILAR, Ali Rıza, Dış Ticaret İşlemlerinde Tercih Edilen Ödeme Yöntemleri, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2018.

REŞAD Deniz, Liman İşletmeciliği Gümrük Mevzuatı, İstanbul, Akademi Yayıncılık, 2003.

SELEN, Ufuk, Gümrük İşlemleri ve Vergilendirilmesi, 9. Baskı, Ekin Kitabevi, 2017.

SEYİDOĞLU Halil, Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 1996.

SÖZER, Bülent, Deniz Ticareti Hukuku I, 4. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017.

TANDOĞAN, Haluk, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri II İstisna (Eser) ve Vekalet Sözleşmeleri, Vekaletsiz İş Görme, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1977.

TAŞKIN Esra, Türk Limanlarında Özelleştirmenin Hukuki Analizi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006.

TEKİN, Abdülkadir/TEKİN, Ümit Engin, 4458 Sayılı Gümrük Kanunu'na Göre Gümrük İşlemleri: Mevzuat-Teori-Uygulama-Vergilendirme, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.

TEKİN, Safa Murat, Navlun Sözleşmesinde Taşıyanın Sorumluluğu, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.

TÜRKEN, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Deniz Taşımacılığında Taşıyanın Eşyanın Zıya, Hasarı ya da Geç Tesliminden Doğan Sorumluluğu, Bahçeşehir Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2018.

- UYGUR, Turgut, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Şerhi II, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2012
- ÜLGENER, M. Fehmi, Çarter Sözleşmeleri I, Der Yayınları, İstanbul, 2017.
- ÜNAL, Mehmet/BAŞPINAR, Veysel, Şekli Eşya Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara, 2016.
- YAVUZ, Cevdet, Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011
- YAZICIOĞLU, Emine, Hamburg Kuralları'na Göre Taşıyanın Sorumluluğu, Beta Bası, İstanbul, 2000
- YERCAN Funda, Liman İşletmeciliği ve Yönetimi, DTO Yayını, Mersin, 1996.
- YEŞİLOVA, Ecehan, Güncel Yayınevi, İzmir, 2006.
- YETİŞ ŞAMLI, Kübra, Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Taşıyanın Zıya, Hasar, ve Geç Teslimden Sorumluluğu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Tezi, s.44.
- ZEVKLİLER, Aydın/GÖKYAYLA, Emre, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 13. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.
- ZEVKLİLER, Aydın/HAVUTÇU, Ayşe, Borçlar Hukuku (Özel Borç İlişkileri), Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007.